

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО

ГОРБАТЕНКО

Володимир Павлович

*До 60-річчя від дня народження
і 30-ліття науково-педагогічної діяльності*

Київ
Видавничий центр «Академія» 2017

УДК 929Горбатенко
Г67

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
(Протокол № 7 від 25 травня 2017 р.)

Відповідальний редактор: Ю. С. Шемшученко

Упорядник: О. В. Кукуруз

Горбатенко Володимир Павлович: до 60-річчя від дня народження і
Г67 30-ліття науково-педагогічної діяльності / упорядник О. В. Кукуруз ; відп. ред.
Ю. С. Шемшученко. – Київ : ВЦ «Академія», 2017. – 144 с.

ISBN 978-966-580-519-9

У біобібліографічному виданні висвітлено основні етапи життя, творчості та громадської діяльності відомого українського політолога, правознавця, педагога, доктора політичних наук, професора, провідного наукового співробітника відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України Володимира Павловича Горбатенка.

Подано біографію В. П. Горбатенка, інтерв'ю, свідчення друзів, колег, учнів, перелік його праць і публікацій про нього.

Для всіх, хто цікавиться персоналіями вчених-політологів і правознавців України.

УДК 929Горбатенко

ISBN 978-966-580-519-9

© Кукуруз О. В.,
упорядкування, 2017

ЗМІСТ

Непересічний учений — політолог і правознавець <i>Ю. С. Шемшученко</i>	5
Життєвий і творчий шлях	7
Основні дати життя і діяльності	13
Дійти до глибин самого себе (Розмова з Володимиром Горбатенком) <i>О. В. Кукуруз</i>	16
Речник сучасного і провісник майбутнього <i>Б. І. Андрусишин</i>	28
Сходження до творчих вершин <i>В. І. Акуленко</i>	32
Друзі, колеги, учні про В. П. Горбатенка	37
Учні професора В. П. Горбатенка	97
Наукові праці В. П. Горбатенка	103

Непересічний учений — політолог і правознавець

Ю. С. Шемшученко,
доктор юридичних наук,
академік НАН України, директор
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Нашому колезі, провідному науковому співробітникові, відомому українському вченому в галузі політології і права Володимирі Павловичу Горбатенкові виповнюється 60 років. 30 років з них він займається науково-педагогічною діяльністю. Зарекомендував себе як талановитий науковець, викладач, організатор політичної і юридичної науки.

З ім'ям Володимира Павловича тісно пов'язаний розвиток політології в Україні від перших років її формування. Він є автором багатьох монографічних праць, підручників, навчальних посібників з відповідної тематики. Був одним з організаторів видання у 1997 р. «Політологічного енциклопедичного словника», перевиданого у 2004 р. Є членом Асоціації політичних наук України, академіком Української академії політичних наук. Тривалий час очолює Спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. У цій раді захистилося близько 200 фахівців з різних наукових установ і навчальних закладів.

В. П. Горбатенко вміло поєднує політологічний і юридичний підходи у процесі дослідження проблем державного будівництва. За освітою він не має фаху правознавця, але завдяки своїй наполегливості і працьовитості зумів глибоко пізнати закономірності розвитку держави і права. Внаслідок цього упродовж 10 років успішно працював на посаді заступника директора Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Він активно сприяв формуванню кадрового складу інституту, підвищенню якості його наукової роботи, забезпечував зв'язки з іншими науковими установами і навчальними закладами, а також з державними, зокрема правоохоронними, органами.

Для В. П. Горбатенка інститут став рідною установою. На зламі століть у нього був випадок, коли його умовили перейти на роботу до Кон-

ституційного Суду України. Він вагався, але не встояв. Потім відчував себе «не у своїй тарілці». Менше ніж через два роки повернувся до інституту. Переконався у тому, що від добра добра не шукають.

Володимир Павлович — вчений енциклопедичного розуму. Не випадково свого часу його було залучено до підготовки першої в Україні 6-томної «Юридичної енциклопедії». У 1996 р. він очолив утворений у нашому інституті Центр організаційного і науково-методичного забезпечення підготовки цієї енциклопедії. Завдяки вжитим заходам Центр невдовзі став ареною для обговорення відповідних дискусійних питань. При цьому думка Володимира Павловича часто була вирішальною.

Мені довелося зблизька спостерігати за тим, як працює В. П. Горбатенко. Він прискіпливо й відповідально ставився не тільки до своїх статей, а й до статей інших авторів. З-під його пера не виходили «напівфабрикати». Він не давив на авторів рукописних статей, а домагався поліпшення їх якості методом переконання.

Поряд з «Юридичною енциклопедією» Володимир Павлович написав чимало статей і для інших енциклопедичних видань. Це, зокрема, «Мала енциклопедія етнодержавознавства», «Міжнародна поліцейська енциклопедія», «Політична енциклопедія». Він уже підготував і продовжує готувати ґрунтовні статті для «Енциклопедії міжнародного права» та «Великої української енциклопедії», робота над підготовкою яких ще триває.

Варто відзначити і наукову діяльність В. П. Горбатенка у міжнародній сфері. Вчений редагує українсько-польський політологічний щорічник «*Studia Politologica Ucraino-Polona*». Він є активним учасником міжнародного наукового семінару, пов'язаного із життям і творчістю українсько-польського мислителя В'ячеслава Липинського, інших міжнародних форумів, які проводяться в нашій країні та за її межами.

Володимира Павловича поважають у колективі. Колеги по роботі цінують його за толерантність, високу порядність, готовність допомогти ближньому. Свій ювілей він зустрічає у розквіті творчих сил. Тож побажаємо йому міцного здоров'я, щастя і оптимізму, подальших творчих успіхів.

Життєвий і творчий шлях

Володимир Павлович Горбатенко народився 9 липня 1957 року в селищі Варва Чернігівської області. Його батьки — Павло Стефанович і Любов Степанівна, — переживши воєнне лихоліття, не змогли здобути належної освіти, а відтак прагнули дати знання своїм дітям. Вірогідно, це прагнення на підсвідомому рівні передалося й малому Володимирі. Вже у п'ятирічному віці він вільно читав українською й російською мовами. Ще дошкільням записався до бібліотеки, повагу до якої зберіг на все своє життя.

З 1964 року Володимир навчався у Варвинській середній школі. До четвертого класу — майже на відмінно, отримував похвальні грамоти. У старшій школі втратив мотивацію до окремих предметів, особливо до математики. Серед улюблених лишилися географія, біологія, історія, література. «Провали» у шкільному навчанні компенсувалися книгою. З нею вставав — з нею й лягав, перечитав усе, що було найцікавішого в районній бібліотеці. У 1974 році, як говорила мама, «з горем пополам» здобув атестат про середню освіту. Однак батьки не втратили віру в його можливості щодо подальшого навчання.

Того ж року подав документи на історичний факультет Чернігівського педагогічного інституту. Склав усі іспити, однак недобрав кількох балів. Після першої невдачі подався до Білорусії, де 1976 року успішно закінчив Речицьке технічне училище № 86, здобувши професію електромонтера з ремонту і обслуговування промислового електрообладнання. Після закінчення училища повернувся на рідну Чернігівщину, де працював електромеханіком на Гнідинцівському газопереробному заводі.

Навесні 1977 року Володимира призвали до лав Радянської Армії. Служив у залізничних військах під Москвою, у складі Ільїнського окремого залізничного полку брав участь у побудові магістралі «Тюмень — Сургут — Уренгой». В армії «взявся за розум», належним чином підготу-

вався до вступу у вищий навчальний заклад і влітку 1979 року вступив на історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Г. Белінського.

Уже на першому курсі зустрів однодумців, які, як і він, встигли попрацювати, відслужили в армії. Зустрів тут свого найближчого друга на все життя, справжнього інтелектуала, майбутнього педагога, спортивного тренера Сергія Косенчука. Влітку 1980 року з ним та ще кількома товаришами пройшов під парусом дві тисячі кілометрів по Єнісею. А ще зустрів у Миколаєві свою наречену — симпатичну киянку Ірину. Почуття виявилось взаємним, тож після другого курсу одружилися й, за наполяганням батьків дружини, перевелися на історичний факультет Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького (тепер — Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Навчалися з великим бажанням, однак ще довго сумували за миколаївськими друзями. На канікулах незмінно тягнуло в місто, яке стало рідним і визначило їхнє подружнє життя.

Після закінчення інституту В. П. Горбатенко за розподілом був направлений на роботу в Меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років». Працював молодшим, старшим науковим співробітником, завідувачем сектору. Глибоко опанував історію Другої світової війни, зібрав багато експонатів, що стали свідченням трагедії і доблесті воїнів-афганців. Не сприйнявши застарілої ідеології і методів керівництва тодішньої адміністрації музею, що разуче контрастували з декларованими у Москві демократичними змінами, 1989 року звільнився й пішов працювати шкільним учителем.

Викладав історію і суспільствознавство на трьох паралелях у Київській середній школі № 256. Був класним керівником 11-Б класу, який успішно випустив улітку 1990 року. В школі по-справжньому відчув тяг до науково-педагогічної діяльності. І вже з вересня 1990 року був зарахований на посаду асистента кафедри теорії сучасного соціалізму столичного педагогічного інституту, де здобув вищу освіту. За десять непростих років становлення незалежної України пройшов шлях від педагога-початківця до фахівця вищої кваліфікації. Працював асистентом, старшим викладачем, доцентом, заступником декана соціально-гуманітарного факультету.

У 1995 році під науковим керівництвом завідувача кафедри політології і соціології, першого в Україні доктора політичних наук, професора Ольги Володимирівни Бабкіної захистив у Інституті держави і права іме-

ні В. М. Корецького НАН України дисертацію і здобув науковий ступінь кандидата політичних наук. 1997 року за всебічного сприяння Ольги Володимирівни вступив до докторантури і вже восени 1999 року захистив у тому самому Інституті докторську дисертацію, здобувши науковий ступінь доктора політичних наук. А невдовзі, у зв'язку з переходом О. В. Бабкіної на роботу до іншого навчального закладу, обійняв посаду завідувача кафедри політології і соціології.

Від 1995 року, одразу після успішного захисту кандидатської дисертації, В. П. Горбатенко за рекомендацією доктора юридичних наук, професора Володимира Дмитровича Бабкіна розпочав (за сумісництвом) плідну співпрацю у колективі висококваліфікованих фахівців Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, обіймаючи одразу дві посади — відповідального секретаря редакційної колегії багатотомної «Юридичної енциклопедії» під керівництвом директора інституту академіка НАН України Юрія Сергійовича Шемшученка та вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук під керівництвом доктора філософських наук, професора Олександра Миколайовича Мироненка.

З 2000 року В. П. Горбатенко перейшов на державну службу. Працював на посаді наукового консультанта судді Конституційного Суду України. Здобув багато теоретичних і практичних знань у галузі юриспруденції, познайомився з конституціями і особливостями конституційної юстиції багатьох країн світу. Переїняв у судді О. М. Мироненка безцінний досвід поєднання наукової і організаційної діяльності. Продовжуючи займатися науковою і викладацькою діяльністю (і через неможливість відмовитись від неї), постав перед непростим вибором, який зрештою і зробив на користь науки.

Навесні 2002 року перейшов на постійну роботу до Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Кілька місяців працював провідним науковим співробітником, а потім був призначений на посаду завідувача Центру організаційного і науково-методичного забезпечення підготовки 6-томної «Юридичної енциклопедії». Разом з колегами успішно завершив видання зазначеної енциклопедії, за що у 2004 році був удостоєний високої державної нагороди — звання лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. У подальшому виступив одним з ініціаторів підготовки «Великого енциклопедичного юридичного словника», перевидання «Політологічного енциклопедичного словника», видання на базі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України «Політичної енциклопедії».

У 2006 році В. П. Горбатенко був призначений заступником директора Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Вдало поєднував організаційну і наукову діяльність. Був одним з ініціаторів підготовки ювілейного загальноінститутського видання «Фламан української юридичної науки» (2009), книги «Перемога одна на всіх. До 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні» (2015). Співпрацював як науковець з відділами історико-правових досліджень, теорії держави і права, конституційного права і місцевого самоврядування, правових проблем політології, керував підготовкою на базі відділу міжнародного права і порівняльного правознавства «Енциклопедії міжнародного права». У 2016 році подав у відставку з цієї посади й залишився працювати в інституті на посаді провідного наукового співробітника відділу правових проблем політології.

Основну роботу Володимир Павлович зазвичай поєднує з викладацькою діяльністю. З кінця 1990-х років він співпрацював з Міжрегіональною академією управління персоналом, Національним університетом «Києво-Могилянська академія», дотепер продовжує плідну співпрацю з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національним авіаційним університетом.

Вагомим є внесок вченого у становлення і розвиток політичної освіти і науки в Україні. В. П. Горбатенко є співавтором одних з перших українських підручників, навчальних посібників, програм з політології. Це, зокрема, «Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки» (1996, у співавторстві); «Політологія: підручник для студентів» (1998, 2001, 2006, відповідальний редактор); «Історія для громадянина: методичний посібник для вчителів» (2003, у співавторстві), «Прикладна політологія» (2008, відповідальний редактор); «Історія вчень про державу і право» (2010, у співавторстві). Безсумнівним лідером він є також у підготовці енциклопедичних юридичних і політологічних видань. В. П. Горбатенко розробив і викладає навчальні курси «Політологія», «Порівняльна політологія», «Державне управління і місцеве самоврядування», «Політичний аналіз і прогнозування», «Політична модернізація і транзитивні процеси», «Політичні проблеми соціального управління».

Його праці, за твердженням колег-політологів, дають новий імпульс розвитку політології як науки і навчальної дисципліни, викликають у зацікавленого читача інтерес до складних проблем політичного життя суспільства. До таких, зокрема, можна віднести його індивідуальні монографії: «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі

тисячоліть» (1999) та «Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика» (2006). У своїх дослідженнях В. П. Горбатенко часто використовує міждисциплінарний підхід, оскільки багато об'єктів політології та юриспруденції є спільними. Важливими для розвитку держави є колективні праці, співавтором яких є вчений: «Основи етнодержавознавства» (1997), «Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства» (2001); «Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції» (2015); «Політико-правові засади трансформації партійної системи України» (2016).

Загалом за час своєї наукової діяльності В. П. Горбатенко опублікував близько 300 праць (індивідуальні та колективні монографії; наукові доповіді, наукові записки до органів влади; політичні та юридичні енциклопедії, словники; підручники, навчальні посібники, навчальні програми; наукові статті; статті про науку, науковців, наукові заходи; тези конференцій, круглих столів, семінарів; рецензії на книги) та близько 600 статей у понад 20 юридичних і політичних енциклопедичних виданнях. Вчений є упорядником багатьох збірників, членом редакційних колегій наукових видань, зокрема таких як «Нова парадигма», «Політологічний вісник», «Правова держава», «Держава і право», «Проблеми філософії права» та ін.

В. П. Горбатенко здійснює підготовку наукових кадрів. За час його перебування на посаді вченого секретаря (1995—2004), а з 2004 року голови Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України було захищено близько 200 дисертацій. Ця рада була першою в Україні докторською радою, яка з 1992 року започаткувала процес підготовки вітчизняних фахівців вищої кваліфікації з політології. В. П. Горбатенко особисто підготував 9 докторів політичних наук, 23 кандидатів політичних наук та 2 кандидатів юридичних наук.

В. П. Горбатенко є одним із співorganizаторів українсько-польських наукових заходів. Щорічно Польське наукове товариство у Житомирі, Польська академія наук і мистецтв (м. Краків) та Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України з метою обговорення найбільш актуальних політологічних проблем проводять наукові семінари, присвячені полякові за походженням, українцеві за духом — В. Липинському. За результатами проведених семінарів, конференцій, круглих столів з 2011 року виходить друком українсько-польський журнал «*Studia Politologica Ucraino-Polona*». Головою редакційної колегії цього журналу від української сторони є В. П. Горбатенко. У 2015 році за активного

сприяння В. П. Горбатенка як заступника директора Інституту відбулися два українсько-польські наукові заходи: Міжнародна науково-практична конференція «Конституція і виборчий процес в Україні», що була присвячена 19-й річниці Конституції України (25 червня 2015 року) та Міжнародний круглий стіл «Політичні партії і вибори в Україні» (26 червня 2015 року).

Багатогранна діяльність ювіляра неодноразово була відзначена найвищими званнями та нагородами, зокрема Володимир Павлович Горбатенко є академіком Української академії політичних наук (з 2004 р.), академіком Академії наук вищої освіти України (з 2004 р.), лауреатом премії імені Ярослава Мудрого Академії правових наук України (2002 р.), лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2004 р.), лауреатом Премії НАН України імені М. П. Василенка (2008 р.). Нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2009 р.). Поряд з цим найкращою нагородою для Вчителя є його вдячні учні, визнання та повага освітянських та наукових співтовариств, яким пощастило співпрацювати не тільки з великим фахівцем з політології та правознавства, а й з прекрасною Людиною — щирою, доброзичливою, справедливою, гармонійною у всіх сферах людського життя.

Основні дати життя і діяльності

Горбатенко Володимир Павлович народився 9 липня 1957 р. у с. Варва Варвинського району Чернігівської обл. у робітничо-селянській сім'ї.

1964—1974 рр. — навчання у Варвинській середній школі.

1974—1976 рр. — навчання в Технічному училищі № 86 нафтовиків (м. Рєчиця Гомельської обл.).

1976—1977 рр. — робота на Гнідинцівському газопереробному заводі «Головнафтогазпереробки» (смт Варва Чернігівської обл.).

1977—1979 рр. — служба в лавах Радянської Армії.

1979—1981 рр. — навчання на історичному факультеті Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Г. Белінського.

1981—1984 рр. — навчання на історичному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького.

1984 — 1989 рр. — робота у Меморіальному комплексі «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років».

1989—1990 рр. — робота учителем історії і суспільствознавства у Київській середній школі № 256.

1 вересня 1990 р. — зарахований на посаду асистента кафедри теорії сучасного соціалізму Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького.

2 листопада 1992 р. — переведений на посаду старшого викладача кафедри соціально-політичних наук Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького.

1994—1995 рр. — робота заступником декана соціально-гуманітарного факультету Українського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

- 24 березня 1995 р.** — захистив кандидатську дисертацію в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України і здобув науковий ступінь кандидата політичних наук.
- 1 листопада 1995 р.** — переведений на посаду доцента кафедри політології і соціології Українського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
- 28 лютого 1997 р.** — рішенням вченої ради Українського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова присвоєно вчене звання доцента кафедри політології і соціології.
- 1 жовтня 1997 р.** — зарахований до докторантури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
- 6 жовтня 1998 р.** — удостоєний першої премії Спілки юристів України за цикл колективних монографій.
- 26 листопада 1999 р.** — захистив докторську дисертацію в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України.
- 1999—2000 рр.** — робота завідувачем кафедри політології і соціології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
- 11 жовтня 2000 р.** — рішенням президії Вищої атестаційної комісії України присуджено науковий ступінь доктора політичних наук зі спеціальності «Політичні інститути та процеси».
- 2000—2002 рр.** — робота науковим консультантом судді Конституційного Суду України.
- 12 березня 2002 р.** — зарахований на посаду провідного наукового співробітника відділу історико-політологічних досліджень держави і права України Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.
- 20 червня 2002 р.** — рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України присвоєно вчене звання професора кафедри політології і соціології.
- 1 жовтня 2002 р.** — зарахований на посаду завідувача Центру по організаційному та науково-методичному забезпеченню підготовки «Юридичної енциклопедії».
- 5 листопада 2002 р.** — обраний членом-кореспондентом Української академії політичних наук.

- 12 листопада 2002 р.** — присуджено Премію імені Ярослава Мудрого Академії правових наук України.
- 29 січня 2004 р.** — обраний академіком Української академії політичних наук.
- 9 грудня 2004 р.** — Указом Президента України присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки.
- 31 січня 2004 р.** — обраний академіком Академії наук вищої школи України.
- 1 жовтня 2006 р.** — призначений на посаду заступника директора Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.
- 4 квітня 2007 р.** — отримав Подяку Київського міського голови за багаторічну сумлінну працю, вагомий внесок у розвиток юридичної науки та високий професіоналізм.
- 13 червня 2007 р.** — нагороджений Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України.
- 1 жовтня 2007 р.** — Указом Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета нагороджений Орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня.
- 6 лютого 2008 р.** — президією НАН України присуджено Премію НАН України імені М. П. Василенка за цикл наукових праць «Проблеми і перспективи політико-правового розвитку України».
- 12 травня 2009 р.** — Указом Президента України нагороджений Орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня.
- 6 червня 2014 р.** — нагороджений Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України.
- 1 березня 2016 р.** — переведений на посаду провідного наукового співробітника відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.
- 24 травня 2017 р.** — Указом Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета нагороджений Орденом святих Кирила і Мефодія.

Дійти до глибин самого себе

(Розмова з Володимиром Горбатенком)

Природа допомагає кожній людині
реалізувати ті думки,
які вона найбільше плекає
Джеймс Аллен

У сучасному глобалізованому, інформатизованому, галопуючому світі ми часто занурюємося у роботу, живемо початком і закінченням проєктів, миттєво дізнаємося про нові дослідження, статистичні дані, оприлюднені за тисячі кілометрів від нашого місцеперебування, маємо безліч інформації про зарубіжних науковців і набагато менше знаємо про колег, які працюють поруч з нами вже багато років і досягли значних успіхів у своєму житті.

Ювілей українського політолога, правознавця, педагога Володимира Павловича Горбатенка є хорошою нагодою зазирнути за лаштунки його наукової діяльності і з'ясувати те, чого ми не прочитаємо у жодній офіційній біографії чи науковій статті. Про тих, хто вирішально вплинув на формування особистості, вибір професії, творче зростання, — батьків, учителів, друзів, колег. Можливо, дізнаємося ще щось, про що й гадки не мали.

Володимире Павловичу, Ви народилися на Чернігівщині, в старовинно-селищі Варва з 900-літньою історією, розташованому на березі мальовничої річки Удай. Які спогади збереглися у Вашій пам'яті про дитячі роки, що промайнули на Малій Батьківщині?

Якщо точніше, народився я на Федоренковому хуторі, який формально хоча й належав до Варви, але мав певну «автономію», бо від селища ми були відгороджені горою і річкою. Усі церкви, які колись тут існували, на той час були зруйновані. Похрестили мене, як і більшість моїх ровесників, удома, запросивши священника із сусіднього села. І, мабуть, добре відзначили явлення світові новоспеченого православного християнина, бо, як пізніше з гумором згадувала моя тітка Тетяна, батюшка на зворотному шляху мов сніп випав із воза.

Найвідомішим серед моїх земляків був історик, археограф і філолог-славист XIX століття Осип Бодянський. З дитинства пригадую бабусине: «Бодянські нам далекі родичі». Тоді я не надавав значення цим словам, бо дізнався хто він такий набагато пізніше, навчаючись на історичному факультеті. Хутір наш мав 50 дворів, свій цвинтар, вигін, кузню, ферму, старі комори, пасовисько, колгоспні поля, сосновий ліс, дубовий гай і річку Удай за околицею. Тож простору для розваг і самопізнання вистачало. Формували мене як людину розумну природа, батьки, оточення, школа, кінотеатр. Значною мірою — бібліотека і бабуся Хведоська з її життєвим досвідом та знаннями, почерпнутими з Біблії і «Кобзаря».

Ви стверджуєте, що у дитинстві Вас формували довкілля й оточення. Відомо, що одне й те саме середовище може формувати різних людей, і лише одиницям вдається максимально реалізувати отриманий від природи потенціал. Напевне, родиною було закладено міцну основу для Вашої освітньо-наукової діяльності?

З відстані сьогодення можна і так сказати. В реальному житті все виглядає значно простіше. Мої батьки були чесними, порядними людьми. Ніколи не хитрували. Все, що мали, здобували нелегкою, наполегливою працею. Таким вони, звичайно, хотіли бачити і мене. Від природи обоє були розумними, та здобути належну освіту їм не судилося. На заваді стала війна. Татові ще вдалося якось закінчити семирічку і фабрично-заводське училище, а мама так і лишилась на все життя з п'ятьма довоєнними класами. Тож усі їхні зусилля були спрямовані на те, аби я здобув пристойну освіту і, як казала мама, — «вибився в люди». І це було не просто бажання.

Незважаючи на неймовірну зайнятість, батьки знаходили час і для мене малого, дуже рано навчили читати. Мені ще не було і п'яти років, а я вже вільно читав українською і російською мовами. Дотепер пам'ятаю картинку з якоїсь книжки і підпис під нею — «ведмідь-рибалка». Прочитавши ці слова у батька на руках, я раптом остаточно зрозумів, як треба читати. І від тих пір лише підсміювався над своїми ровесниками, які вже у школі «бекали й мекали» по складах. А ще пам'ятаю, як гуляли ми біля поля, де жінки сапували м'яту, й котрась із них вирішила перевірити: «Чи ж правду казала Любка, що оте мале вже вміє читати?». Звідкись узялася пачка газет, і я під схвальні вигуки почав читати: «Правда», «Известия», «Сільські вісті», «Радянське життя». Щоб остаточно розвіяти сумніви («Мабуть, то він тільки назви запам'ятав!»), мені дали прочитати «іще ось оце — маленькими буквами». Може, саме тоді я витримав

свій перший екзамен, привселюдно виголосивши вказане натрудженим пальцем знамените й водночас сумнозвісне гасло: «Пролетарии всех стран соединяйтесь!». І, перехрестившись на небо, баба Устя остаточно визначила моє світле майбутнє: «Згадаєте моє слово, ця дитина буде прохвесором!».

Кожна людина мріє в дитинстві про доросле життя. Більшість дітей не знають, ким вони стануть у майбутньому, і їхні бажання, як правило, динамічно змінюються і залежать від зовнішніх впливів. А ким Ви мріяли стати в дитинстві?

Починаючи з раннього дитинства, мрій у моїй голові блукало чимало, причому вони постійно змінювались, залежно від прочитаної книги чи переглянутого кінофільму. Якщо абстрагуватись від властивого дітям — стати грізним піратом, вождем індійського племені, мисливцем на хижих звірів, підкорювачем зоряних просторів, шукачем скарбів, — то, за великим рахунком, було в моєму тогочасному житті дві головні мрії. В одній я бачив себе знаменитим мандрівником — першовідкривачем незвіданих земель і далеких світів. Інша мрія, вже підліткова, була про небо. Я майже повірив у те, що стану військовим льотчиком. Однак ще в п'ятирічному віці я серйозно пошкодив праве око і частково втратив зір. Тож на першій комісії у військкоматі остаточно зрозумів, що з цим мені слід розпрощатися назавжди. Надалі я вже не знав, ким хочу бути, і десь у глибині душі навіть засіла тривожна думка про те, що нічого путнього з мене не вийде.

Ви рано навчилися читати і, мабуть, дуже хотіли піти до школи. Розкажіть трохи про своє шкільне життя. Чи легко Вам давалось навчання?

У початкових класах я був серед кращих. Моя перша вчителька Поліна Кирилівна Палій була хорошою людиною — в міру строгою й водночас делікатною. Глибоко розуміла проблеми кожного з нас, постійно спілкувалась із батьками, мудро і якимось так непомітно виводила на правильний шлях. Тож до четвертого класу батьки горя зі мною не знали і навіть отримували похвальні листи і грамоти за моє виховання.

У старших класах я поступово «з'їхав» на четвірки і навіть на трійки з багатьох предметів. У першу чергу з алгебри, геометрії, фізики, хімії. Те, до чого не лежала моя душа, в голові моїй не вкладалося й край. Батьки мої з цього приводу страшенно переживали, та я нічого вдіяти із собою не міг. Близькими мені були історія, література, біологія, географія. Учився я так-сяк ще й тому, що багато читав. Навіть на уроках, тримаючи книжку

під партою, — аж доки вчителька не відбере. Бібліотека слугувала Храмом моєї душі. Все, що було там путнього, я перечитав, іноді по кілька разів.

Педагогіка — дуже тонка наука. Недаремно вчителів називають «інженерами людських душ». Любов або відраза учня до певного предмета найчастіше пов'язані з особистістю вчителя. Чи можете Ви згадати, хто з учителів найбільше вплинув на Ваше ставлення до певного предмета і на формування Вашого світогляду?

Загалом наша Варвинська районна середня школа давала знання достатньо високого рівня, принаймні порівняно з навколишніми селами. Директор Олексій Григорович Матухно був не лише талановитим педагогом, а й справжнім господарем, підтримував порядок у всьому. В нас були хороші майстерні, великий спортзал, стадіон, теплі й чисті класи з новенькими партами. Ми його поважали й дещо побоювались. Вчителі були різними, як і наше ставлення до них. І лише з часом я зрозумів, що всі вони бажали нам добра. Ми ж нерідко бували жорстокими і невдячними. Лиш тоді, коли я сам став учителем, по-справжньому зрозумів ціну цієї важкої праці. Тож сьогодні я вдячний їм усім без винятку.

З душевною теплотою я згадую вчительку української мови й літератури Марію Іванівну Кривуцу. У десятому класі в мене склалися непрості стосунки з деякими вчителями й на мене вже махнули рукою як на безнадійного. Та вона продовжувала вірити (й переконувала інших), що я ще «вийду в люди». Якось на базі нашого не дуже дисциплінованого 10-Б класу вона вирішила поставити шкільний спектакль, взявши за основу неврирущого «Мартина Борулю» Івана Карпенка-Карого. Їй довірила мені одну з головних ролей — Омелька. І тут у мені прокинувся актор. Напевне, якось передалось від мами, котра все життя один до одного копіювала наших сусідів. Дебют виявився вдалим, і я остаточно реабілітував себе в очах педагогічної громадськості. Про наш триумф навіть писала районна газета.

А ще я був у захваті від нашого нового вчителя хімії й біології, який з'явився в нашому класі неначе прибулець з іншого світу — у вишуканому костюмі, бездоганно випрасуваній сорочці, жартівливий, справедливий, доступний, з теплим поглядом, що проникав прямо в душу. Звали його Іван Степанович Жизневський. Я слідкував за кожним його рухом і навіть намагався «в'їхати» у зміст химерних формул, які він артистично виписував лівою рукою на дошці, оскільки на правій не мав пальців (певно, наслідки повоєнного дитинства). Щоправда, хімію до пуття опанувати мені так і не вдалося, зате з біології я підтягнувся до «п'ятірки» й дуже гордився, коли Іван Степанович мене вперше похвалив. Мабуть,

чи не під враженням його неповторної особистості я внутрішньо відчув повагу до професії вчителя, і десь у глибині моєї свідомості навіть промайнуло потаємне: «І я б хотів таким бути!». Та признатися своїм одно-класникам не смів — засміють.

І особлива моя вдячність Василеві Григоровичу Скоромцю. Він викладав у нас «банальну» фізкультуру, до якої в мене ані фізичних даних, ані особливого потягу не було. Та якось він завітав до нашого класу й захоплююче розповів про перспективи і принади туризму. Щось у моїй душі тенькнуло. Мабуть, у мені прокинувся дрімаючий мандрівник. Невдовзі Василь Григорович разом з нами, хто йому беззастережно довірився, створив туристичний клуб «Бригантіна». Він терпеливо навчав нас усіх туристичних премудростей, возив на змагання до Чернігова, де ми здобували перші перемоги, водив у походи. Ми виходили дорогами і стежками рідних Чернігівщини, Полтавщини, Сумщини. Дотепер виринають у моїй пам'яті маленькі палатки кольору хакі на березі озера поблизу Качанівки, освітлені багаттям обличчя й невимовне бажання творити щось корисне для всіх людей на Землі. Це від нього в мене бережливе ставлення до природи, щемливе відчуття дороги, любов до поетичного слова, а ще вміння під дощем розпалити багаття, що згодилось мені у студентські роки під час подорожі під парусом по Єнісею та в піших мандрах Кримським півостровом.

Отримавши атестат про середню освіту, молода людина постає перед складним вибором — де продовжити навчання, ким бути? А ще в душі поселяється тривога перед невідомим. І настає час самостійно приймати життєво важливі рішення. То куди занесла Вас доля, який шлях Ви обрали після закінчення школи?

Мій вибір та перспективи подальшого навчання виявились набагато складнішими, ніж в інших. Насамперед з огляду на мій атестат з єдиною «п'ятіркою» з географії. І я дуже здивував своїх однокласників, коли подав документи на історичний факультет Чернігівського державного педагогічного інституту. Я склав усі екзамени, однак, недобравши кількох балів, не пройшов по конкурсу. Що після цього робити, я ще не знав. Та стихійна життєва хвиля вже вхопила мене у свої непереборні обійми. Якось, тиняючись без діла місцевим парком, зустрів групу хлопців з паралельного класу, які через кілька днів збиралися їхати на навчання до Білорусії в технічне училище нафтовиків. Щось було в цьому романтичне, тож, не довго думаючи, наказав мамі збирати мене в далеку дорогу.

Навчатися в ТУ № 86 невеликого міста Речиці, розташованого на березі Дніпра, мені припало до душі. До того ж близько зійшовся з білоруськими хлопцями. Мені страшенно сподобалась їхня співуча мова. В нашому гуртожитку була невелика бібліотека, і я вечорами із задоволенням читав білоруською романи й оповідання Алєся Адамовича і Васіля Бикова. Які слова не розумів, хлопці підказували. Навчання було захоплюючим — з проходженням виробничої практики на меблевій фабриці в Речиці й на заводі сільськогосподарських машин у Гомелі. Два неповних роки збігли як один день. По закінченні я здобув четвертий (підвищений) розряд електромонтера з ремонту й обслуговування промислового обладнання. Так почалося моє заводське життя на Гнідинцівському газопереробному заводі в себе на батьківщині. Звідти призвали до лав радянської армії, де однією з моїх найбільших життєвих подій стала участь у побудові залізничної магістралі «Тюмень — Сургут — Уренгой». Там остаточно визначився зі своїм подальшим життям, прийнявши рішення вступити на історичний факультет.

З огляду на те, що у старших класах Ви певною мірою втратили мотивацію до навчання, як Вам вдалося реалізувати свою мрію?

Мотивації до навчання я не втрачав ніколи. Йшлося, скоріше за все, про неусвідомлений внутрішній протест до елементів радянської репресивної, заідеологізованої педагогіки; стандартизації, уніфікації, монотонності шкільної програми; нехтування схильності учня до певних предметів. Історію я любив, тож підготувався до вступних іспитів легко, якщо не рахувати безсонних ночей, проведених над відтворенням згаяного в середній школі. Допомогли нічні чергування на електростанції, яка обслуговувала наш полк і військове містечко.

1979 року, після демобілізації з армії, я вступив на історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Г. Белінського. Але навчався там лише два роки. Зустрів свою майбутню дружину, і після другого курсу ми перевелися до Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. Закінчивши інститут, упродовж п'яти років працював у науковому відділі Меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років». Ще рік попрацював у школі, а з 1990 року почалося моє становлення як педагога і науковця в рідній alma mater, де за десять років я пройшов шлях від асистента до професора, завідувача кафедр політології і соціології.

Володимире Павловичу, як так трапилося, що Ви, історик за освітою, спочатку опинилися, а потім і реалізували себе на політологічній кафедрі?

Тут необхідне уточнення. По закінченні педагогічного вузу я отримав диплом учителя історії, суспільствознавства і методиста виховної роботи. Тож діапазон моєї діяльності був дуже широким. Звичайно, я прагнув реалізувати себе насамперед в історичній науці. 1989 року я пробував потрапити в Інститут історії АН УРСР. Належні знання після п'яти років роботи в музеї у мене були, та на заваді стала відсутність партійного квитка. А вже влітку 1990 року звільнилося місце асистента на кафедрі теорії сучасного соціалізму столичного педінституту, і її завідувач професор Євген Федорович Безродний взяв мене на цю посаду. Проте лише на один рік і з умовою, що я поповню ряди КПРС. У партію я, звичайно, не збирався, бо тоді вже тільки сліпий не бачив, що їй скоро кінець. Тож я на знак згоди кивнув, бо вибору не було. А через рік московські товариші прискорили кінець компартійної епохи. Так я й лишився на кафедрі, яка невдовзі отримала назву «політології і соціології».

Крім педагогічної практики в школі, Ви ще не мали досвіду викладацької діяльності. Та й науково-пошукова робота в музеї, мабуть, небагато спільного мала з тим, що на Вас чекало у вищому навчальному закладі. Ви опинилися в зовсім іншому середовищі. Чи можете пригадати, хто з науковців та викладачів вплинув на становлення Вас як фахівця в галузі політичної науки і освіти?

У 1992 році на кафедру повернулася з докторантури Ольга Володимирівна Бабкіна, яка стала першим в Україні доктором політичних наук, і невдовзі її очолила. Оскільки я пам'ятав Ольгу Володимирівну як молодого талановитого педагога ще зі студентських часів, виявив бажання писати кандидатську дисертацію саме під її керівництвом. Паралельно, за ініціативи декана новоствореного соціально-гуманітарного факультету Валерія Йосиповича Скиби, працював над підручником «Вступ до політології». Під впливом цих двох особистостей я по-справжньому розібрався в предметній і змістовій сутності політичної науки. Захопився нею і вже про історію не думав. Хоча вона ще довго не відпускала мене. Відтак і кандидатська дисертація вийшла скоріше історико-політологічною.

Саме завдяки таланту Валерія Йосиповича «Вступ до політології» й досі має попит у студентів. У той час, коли більшість викладачів ще були «хворими» соціалізмом, ми з ним годинами вели бесіди про здобутки Макса Вебера, Гаєтано Моски, Хосе Ортеги-і-Гасета. Що стосується впливу Ольги Володимирівни, то він також безсумнівний. Як талановитий педа-

гог, вона поступово вивела нашу кафедру на рівень однієї з кращих в університеті. У підготовці кандидатської я отримав повну свободу творчості. Ольга Володимирівна допомагала в її підготовці непомітно, ненав'язливо. То якусь книгу з Москви привезе, то підкаже більш вдале формулювання. А коли відчула, що я «зашиваюсь» фізично, відправила мене на півроку на стажування в Інститут підвищення кваліфікації при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Там я познайомився з провідними філософами, політологами, юристами, які вже добре розумілися на премудростях новонародженої політичної науки. Найбільшою моєю удачею стало знайомство з доктором юридичних наук, професором Володимиром Дмитровичем Бабкіним — батьком Ольги Володимирівни.

Для людини творчої, особливо в соціально-гуманітарній сфері, велике значення мають певні ідеали, зразки поведінки, духовно-моральні цінності, настанови. Чи засвоїли Ви від своїх наставників, колег, друзів якісь життєві принципи, «категоричні імперативи», що допомогли Вам у житті та фаховому зростанні?

Ще в дитинстві один із них сформулювала моя мама, яка не раз говорила мені: «Жити треба так, щоб не дати людям приводу навіть думати про тебе погано». Перш ніж прийняти якесь рішення, вона інтуїтивно узгоджувала його з існуючою традицією, суспільним сприйняттям, думкою друзів, родичів, сусідів, знайомих. Ми ж бо живемо серед людей, а значить, і робити все, що нам заманеться, не варто. Так її вчила бабуся, так жили й вони з татом. І я намагаюся слідувати цьому принципу.

Навчаючись у Миколаєві, приблизно раз на місяць я ходив стригтися в невеличку перукарню при старій лазні на Малій Морській. Незмінно до Ісаака Мойсейовича, якому було вже під вісімдесят, та ножиці й машинку він тримав у своїх руках міцно. А ще більше мені подобались історії, які він встигав розповісти за стрижкою. У його пам'яті їх було безліч, і всі — одна цікавіша за іншу. Постригтись тоді коштувало, здається, 57 копійок. Я ж незмінно, з поваги до майстра, давав йому карбованця. І так же незмінно він промовляв символічну фразу: «Ну что вы?! У студента рубель? Это много!». А поки говорив, мій карбованець уже опинявся на дні глибокої кишені його майже хірургічного халата. Якось його колега із сусідньої жіночої перукарні, заглянувши в двері, спитала: «Исаак Моисеевич! У Вас не будет двадцать пять копеек? Мне нужно клиентке дать сдачу». І тут маестро, картинно відкинувши ножиці й театралью здійнявши руки догори, напутньо вирік: «Марья Ивановна! Побойтесь Бога! Откуда у мастера мелочь?». У цих жартівливих двозначних словах було все — акторський

жест з неповторною одеською інтонацією, гордість за власну професійну майстерність, вміння зробити людям приємне й отримати за це заслужену винагороду, здатність прогледувати себе у поважному віці. Зрештою, я для себе остаточно усвідомив, що у справжнього майстра своєї справи ані випадкових, ані тим більше дріб'язкових речей бути не може.

Дещо я почерпнув у свого товариша Костянтина Кононенка, разом з яким на початку 1990-х років ми роки зо три видавали щомісячний молодіжний журнал «Нова генерація». Він був його головним редактором, я — заступником. Це в нього я навчився вести щоденник і кожного дня увечері відмічати, що виконано, а що переноситься на завтра. Один з його принципів вплинув і на мою подальшу діяльність. Коли в нього щось не виходило або його підводили підлеглі, він нервово крокував по кабінету, тицяв собі пальцем у груди і говорив: «Ніхто не винен! Тільки я винен у всьому!». Тож і я намагаюсь ніколи ні на кого не перекладати провини за те, до чого я навіть опосередковано був причетним.

Від свого вчителя-фронтовика Володимира Дмитровича Бабкіна я взяв на озброєння принцип «віддавати іншим більше, ніж брати від них». У нього я навчився терпеливому і поважному ставленню до учнів та всіх, хто до мене звертається за порадою. Свого часу цей принцип поширився й на мене. Працюючи з ним над поточними інститутськими справами, я одночасно збирав матеріали і для докторської дисертації. Саме він допоміг визначитись із темою, щедро ділився думками, нещодавно прочитаним, постійно давав книги зі своєї домашньої бібліотеки. І саме завдяки йому мій шлях від задуму до захисту докторської дисертації скоротився удвічі. Свою належність до політико-правової школи Володимира Дмитровича я відзначаю незмінно та з великою гордістю.

Свою кандидатську дисертацію, а згодом і докторську, Ви захистили в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Чому обрали саме цю установу?

На початку 1995 року, коли я відчув, що моя кандидатська дисертація майже готова, дав почитати її Володимир Дмитровичу. Він прочитав її дуже швидко, зробив деякі зауваження, але, найголовніше, сказав, що з цим можна вже виходити на захист. Відтак привів мене в Інститут, познайомив з майбутніми вчителями і наставниками Олександром Миколайовичем Мироненком і Юрієм Івановичем Римаренком. І вже навесні того ж року я успішно захистив в інституті своє творіння. Величезний досвід професора В. Д. Бабкіна підказав йому, що я зможу принести користь академічному інституту. Восени я отримав одразу дві посади — відпо-

відального секретаря редколегії багатотомної «Юридичної енциклопедії» і вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук.

В інституті, значною мірою завдяки толерантності директора академіка Юрія Сергійовича Шемшученка, панувала творча доброзичлива атмосфера. Кожен займався своєю справою, був провідним фахівцем у певній галузі. З особливою виразністю це виявилось у процесі підготовки «Юридичної енциклопедії». За ініціативи Володимира Дмитровича ми розпочали інтенсивну роботу над підготовкою першого в Україні «Політологічного енциклопедичного словника». З одного боку, ця робота відібрала багато сил і часу, та з іншого — дозволила мені як упорядникові оцінити потенціал вітчизняної політичної науки й познайомитись з уже відомими на той час політологами практично з усіх науково-навчальних центрів нашої країни.

Як Ви вважаєте, що має більше значення у житті людини, її кар'єрному зростанні — праця, везіння чи, можливо, якісь інші речі, наприклад зв'язки?

Поза всяким сумнівом, Ви назвали важливі складові досягнення особистого і професійного зростання, однак не всі. Праця без натхнення не приносить задоволення. Про таку працю моя бабуся говорила «відбувати відбучу». Що стосується везіння, то на нього ніколи не варто розраховувати. Повезти може раз, двічі, але якщо ти зробиш на це ставку — обов'язково колись програєш. Про це свідчать і саме життя, і кращі зразки світової літератури від Олександра Пушкіна і Федора Достоєвського до Германа Гессе і Йогана Гейзінгі. Зв'язки для мене мають значення лише як органічна складова людського спілкування та співпраці. Їх іноді плутають з протекціонізмом, що працює лише в корумпованому, недемократичному світі. Спонтанна ринкова динаміка поступово все розставляє на свої місця навіть у нашому пострадянському суспільстві. За людину можна попросити один раз, надалі все залежатиме від неї самої. Якщо вона опиниться «на своєму місці», тоді це може спрацювати, та й то лише як первісний поштовх.

На сьогодні вже ні в кого не викликають сумніву Ваші досягнення не лише в політології, а і в юриспруденції. Як виникло бажання зайнятися, крім історії, політології, ще й правом?

Коли я потрапив до юридичної установи, у мене був певний комплекс неповноцінності й відповідне бажання здобути юридичну освіту. Та згущена динаміка мого життя змушувала відкладати це питання «на потім». Зрештою, десять років роботи над шеститомною «Юридичною енциклопедією», два роки роботи науковим консультантом судді Кон-

ституційного Суду України, постійне спілкування з колегами-юристами не пройшли даремно. Самоосвітою я здобув значно більше, ніж міг би отримати на юридичному факультеті будь-якого університету.

До занять юриспруденцією поряд з іншим мене спонукала багато-значність і багатоплановість проблематики, якою я займаюся від початку 1990-х років. У процесі дослідження проблем місцевого самоврядування, політичної модернізації, політичного аналізу і прогнозування, історії учень про державу і право, порівняльної політології виявилось, що по-справжньому їх осмислити можливо лише на міждисциплінарному рівні. Соціально-гуманітарні науки, такі як історія, соціологія, філософія, політологія, правознавство, тісно пов'язані між собою. І намагатися втриматися в рамках якоїсь однієї означає грішити проти істини. Що стосується правознавства й політології, то в них одні й ті самі об'єкти дослідження — влада, держава, громадянське суспільство, демократичні інститути і механізми, конституційні зміни, модернізація. Різні підходи до цих явищ лише взаємозбагачують обидві науки та дозволяють максимально заглибитись у теоретико-практичну специфіку досліджуваних проблем.

Крім роботи, важливе значення у житті кожної людини, незалежно від професії, має родина. Чи вдається Вам приділяти достатньо часу своїй дружині, дітям, онукам? Чи є у Вас якісь сімейні традиції?

Можна сказати, що моє сімейне життя невіддільне від професійного. Відтоді як я познайомився зі своєю дружиною на першому курсі інституту, ми займаємось однією справою, працюємо на одній кафедрі в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Діти теж здобули гуманітарну освіту. Син — політологічну, донька — філософську. Сподіваюсь, і онуки продовжать нашу спільну справу, хоча які професії будуть домінувати вже в наступному десятилітті — можемо лише здогадуватись. Маю двох онуків, яким намагаюся приділяти уваги значно більше, ніж дітям. Зі старшим, Владиславом, катаємось на велосипедах, граємо в «Монополію», читаємо. Меншому, Данилкові, лише чотири місяці. Але він уже усвідомлює — дідусь його любить. Як тільки мене побачить — одразу усміхається і тягнеться до мене. У нас є сімейні традиції, які перейняли діти й, напевне, дістануться внукам у спадок. Одна з них — помахати рукою з вікна услід тому, хто йде з дому, на роботу, навчання чи навіть у якихось справах, й таким чином благословити на добрі діла. Інша — дарувати дітям різнокольорові кульки на день народження. Владислав нещодавно отримав вісім — за кожен прожитий рік. Данилко не-вдовзі отримає чотири — за кожен прожитий місяць, і так буде до року.

Яких принципів Ви б порадили дотримуватися молодим людям, які тільки розпочинають своє самостійне життя, обирають професію, створюють родину, і взагалі всім, хто прагне бути успішним і щасливим?

Взагалі я боюсь давати якісь поради молодим людям. Все одно вони зроблять по-своєму й вчитимуться на своїх помилках. Зазвичай мене насторожують люди, які дають поради. Для цього самому треба бути моральним авторитетом чи зразком поведінки буквально в усьому або довести своїм життям, що висловлені настанови працюють. Однак нерідко ми є свідками протилежного. Так, давньоримський письменник Луцій Анней Сенека, який написав свою знамениту працю «Моральні листи до Луцилія», в особистому і громадському житті був людиною аморальною. Американський психолог Дейл Карнегі, який роздавав поради всім підряд, не здобув собі щастя і зрештою покінчив життя самогубством. Я не знаю, які ще моральні настанови можна висловити після Нагірної проповіді Христа. Та й вона є лише недосяжним ідеалом. У сучасному житті людина кожного дня мусить самостійно приймати непросте рішення: яку з настанов і якою мірою вона може виконати чи порушити? Єдине, на що я хотів би звернути увагу, це на те, що справжня особистість повинна постійно рухатись і ніколи не зупинятися на досягнутому. Для людини, життя якої пов'язане з творчістю, зупинитися — рівнозначно смерті. У цьому зразком для мене є мій близький друг художник Петро Бевза, який не боїться почати все спочатку і вважає рух першоосновою і виправданням людського життя.

Провівши розмову з Володимиром Павловичем, нам тільки й залишається вірити в те, що все в цьому світі взаємопов'язано, що творчий шлях, особистий успіх є результатом думок, вчинків, доленосних рішень людини, які супроводжують її упродовж усього життя і діяльності. Як зауважив відомий британський письменник Джеймс Аллен, шляхетний та одухотворений характер не виникає просто так, завдяки випадку чи везінню, а є результатом наполегливого, правильного мислення. А на це мислення свого часу вплинуло багато людей, яких ювіляр пам'ятає, цінує і яким щиро вдячний. Саме це є першопричиною становлення Володимира Павловича як щасливого сім'янина, знаного вченого, творчої особистості. Він не лукавить, він прагне дійти до глибин самого себе. Його висловлювання, дії є відображенням його думок. Гармонія в усьому!

**Розмову вела
Оксана Кукуруз**

РЕЧНИК СУЧАСНОГО І ПРОВІСНИК МАЙБУТНЬОГО

Б. І. Андрусишин,
доктор історичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук,
декан факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Із Володимиром Горбатенком свого часу ми разом навчалися на історичному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, куди допитливого студента після другого курсу доля привела з провінційного Миколаєва. У столичному виші молодого юнака деякі викладачі зустріли із застереженням: «Чи зможете Ви тут навчатися?»; «Чи потягнете?». Володимир не лише «потягнув», а й успішно завершив навчання у 1984 році та згодом став науковим співробітником, завідувачем сектору Меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років», що напередодні був помпезно відкритий найвищими очільниками тепер неіснуючої держави.

Від самого початку науково-просвітницької діяльності Володимир готував ґрунтовні екскурсії, вишукував нові цікаві факти про трагічні й водночас героїчні сторінки історії нашого народу. Нестандартність мислення, широкий погляд на проблеми війни та місце в ній українського народу нерідко суперечили офіційно прийнятим оцінкам та вимогам ідеологічно заангажованого керівництва. Як наслідок, Володимир уже на початку свого професійного становлення потрапив у немилість до адміністрації. Незважаючи на це, він незмінно прагнув до правдивого висвітлення історичних подій, його висновки і переконання ґрунтувалися на перевірених фактах, архівних документах. Зрештою своїм професіоналізмом і прагненням приносити користь країні він завоював прихильність не лише всього колективу, а й керівництва музею. А кардинальні зміни, які відбулися в країні через кілька років, стали підтвердженням правильності його наукової і громадянської позиції.

В. П. Горбатенко за своїм складом є людиною творчою. У рамках класичного академізму йому завжди ставало затісно. Саме тому його науко-

ві інтереси не обмежуються історією. Він досліджує проблеми політології, правознавства, педагогіки, культурології, мистецтвознавства, про що, зокрема, свідчить публічне визнання його як вченого і педагога вищої кваліфікації: він є доктором політичних наук, професором, академіком Академії наук вищої школи України, академіком Української академії політичних наук.

Як науковець, Володимир Павлович займається систематизацією здобутків теорії модернізації і формулюванням основних параметрів реформування українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів, розкриттям ознак та особливостей досвіду вдосконалення суспільно-політичних систем західного й незахідного світу, демонструє специфіку модернізаційних імпульсів у історичній ретроспекції України. Поряд з цим він глибоко аналізує сучасний кризовий стан українського суспільства, функціонування перехідної постсоціалістичної держави, визначає стратегічні орієнтири вітчизняного державотворення та культурно-ціннісного забезпечення еволюційного розвитку, а також пропонує прогностичне передбачення постсучасного поступу людської цивілізації й характеризує гуманістичні детермінанти політики для України ХХІ ст. Він постійно заглиблюється в найактуальніші проблеми державного управління і місцевого самоврядування, історії політичних і правових учень, громадянської освіти, філософії права.

Вважаю за доцільне згадати хоча б основні праці вченого, серед яких: «Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки» (1996), «Основи етнодержавознавства» (1997), «Нація і держава: Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз» (1998), «Політологія» (1998, 2001, 2006), «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть» (1999), «Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства» (2001), «Політична історія України» (2001), «Історія для громадянина» (2003), «Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми» (2005). Енциклопедичні знання вченого яскраво виявилися у підготовці «Політологічного енциклопедичного словника» (1997, 2004), шеститомної «Юридичної енциклопедії» (1998–2004), «Великого енциклопедичного юридичного словника» (2007, 2012), «Політичної енциклопедії» (2012).

В. П. Горбатенко є одним із зачинателів нової для незалежної України спеціальності «Політологія», підготовку фахівців з якої одним із перших започаткував Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. У цьому університеті вчений пройшов усі щаблі викладацької діяльності — від асистента до професора, завідувача кафедри

політології і соціології. Володимир Горбатенко долучився разом зі своїми колегами О. Бабкіною, І. Варзарем, В. Скибою до розробки політологічних стандартів, будучи членом Навчально-методичної комісії МОН України. Працював заступником декана новоствореного соціально-гуманітарного факультету, який у 1992—1997 рр. очолював доцент В. Й. Скиба. Йому довелося з «чистого аркуша» розробляти навчальні плани, програми, здійснювати навчально-методичне забезпечення, розробляти нові авторські навчальні курси і спецкурси, освітньо-наукові програми. Нині професор В. П. Горбатенко викладає навчальні курси «Політична модернізація і транзитивні процеси», «Політичне прогнозування», «Політичні проблеми соціального управління». У викладанні застосовує новітні методики, зокрема одним із перших на факультеті політології та права долучився до програми «Віртуальний університет», у якій студенти використовують електронний контент у реальному навчальному процесі.

В Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України науковець працює з 1995 року (з 2002 року — на постійній основі). Він був провідним науковим співробітником відділу історико-правових досліджень, керівником Центру енциклопедичних юридичних видань, заступником директора інституту з наукової роботи. Нині успішно працює у відділі правових проблем політології, досліджуючи різноманітні проблеми політико-правового характеру.

Вагомою є участь В. П. Горбатенка у роботі Української академії політичних наук, членом якої він є з 2004 року. Значних зусиль доклав Володимир Павлович для налагодження партнерських зв'язків факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова з науковими центрами НАН України, серед яких Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса та інші установи. Вчений є членом редколегій таких відомих наукових видань, як «Політологічний вісник», «Наукові записки НАУКМА», «Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова», «Нова парадигма», «Держава і право», «Правова держава» та ін. Він є відповідальним редактором українсько-польського журналу «*Studia Politologica Ucraino-Polona*».

Професора В. П. Горбатенка завжди вирізняла чітко виражена громадська позиція. Він відзначався своїм оригінальним поглядом на складні проблеми суспільного і політико-правового розвитку, навіть тоді, коли працював науковим консультантом судді Конституційного Суду України. Володимир Павлович один із перших серед українських науковців звернувся у соціальних мережах з відкритим листом до своїх

російських колег з пропозицією засудити воєнну агресію їхньої держави проти України, анексію Криму.

А ще Володимир Павлович — неповторний оповідач усяких життєвих історій, як із близького, так і з далекого минулого, особливо дитинства, яке промайнуло як сон на оповитій ратною і трудовою славою Чернігівській землі. Думаю, що цікаво буде почитати його спогади, але переконаний, що писати їх ще зарано. Адже політична наука і політична практика таять у собі безліч невирішених проблем, нових плодородних зерен чекає щедра педагогічна нива. Тож я щиро бажаю Володимирі Павловичу міцного здоров'я, творчого довголіття, нових звершень на нашій Богом благословенній землі!

Сходження до творчих вершин

В. І. Акуленко,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу міжнародного права
і порівняльного правознавства
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Коли б не ювілеї, то, мабуть, були ми молодші. Але ж людське життя і час вічності не чекають нас на зупинках. Можливо, тільки на умовних — до округлених дат, де варто ретроспективно огледітись, осмислити прожите, досягнуте і згаяне, бо перемоги радують, а поразки навчають. А вони притаманні кожному вченому, в тому числі й Володимиру Горбатенку — відомому політологу, правознавцю і педагогу, для якого наука — це логічна система знань, пронизаних пріоритетними і плідними ідеями, які творчо розвиваються однодумцями і численними учнями.

Недаремно великий поет і філософ Омар Хайям справжніми цінностями життя назвав глибокі знання, спілкування з мудрими людьми і друзями. Особливо з тими, які усвідомлюють, що шлях до істини пізнається, образно кажучи, з трьохгранної світоглядної обсерваторії: науки, культури і релігії. Свої слова присвяти Володимиру Павловичу спробую подати в культурологічному спектрі, що не тільки в колі наших інтересів, але й перспективно розширює естетичні обрії перед будь-яким гуманітарним проектом.

Я вкотре повторюсь, але тут доречно. Видатний громадський діяч, юрист і літератор XIX століття Анатолій Коні слушно зазначав: «...у юриста загальна освіченість має завжди крокувати попереду спеціальної». Право і культура... Між цими явищами соціального життя існує зв'язок значно тісніший, ніж може здаватися на перший погляд. Вплив мистецтва і культури на правове усвідомлення дійсності, зв'язок політики, закону і юридичної практики з художньою творчістю через моральні й духовні категорії та оцінки, юридичний захист прав авторів творів мистецтва і міжнародно-правові угоди про охорону культурних цінностей — це далеко не всі дотичні складові права і культури.

Відомі вітчизняні правники зробили помітний внесок у розвиток української культури, літератури і мистецтва. Назвемо імена О. Л. Боровиковського, В. Є. Грабаря, І. Є. Грабаря, С. А. Андреевського, М. П. Ка-

рабчевського, В. В. Капніста, В. Г. Короленка, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, О. А. Кониського, Д. В. Марковича, М. О. Врубеля, І. Я. Франка, Л. В. Собінова, В. І. Даля, П. П. Чубинського, К. В. Квітки. Перелік далеко не повний.

Наші сучасники-правники також мають помітний творчий доробок. Академік НАН України Ю. С. Шемшученко видав фундаментальну працю про поета пушкінської доби, земляка з Глухівщини «Наш друг Туманський», а також книгу мемуарів «Сквозь призму времени». Доктор юридичних наук, професор О. О. Сурилов з Одеси написав кілька історичних романів, серед яких «Адмірал де-Рибас», «Дюк Ришельє», «Фельдмаршал Воронцов» — зразки, гідні наслідування.

Співробітникам нашого інституту близька культурологічна тематика, яка тісно пов'язана з проблемами правової культури в суспільстві. Зокрема, нагадаємо про монографію «Культура і закон — у протидії злу» академіка НАПрН України О. М. Костенка. Кандидат юридичних наук В. С. Бігун успішно заявив про себе у кіномистецтві, його документальні фільми одержали визнання як юридичної, так і культурної громадськості. Кандидат юридичних наук К. А. Губар продовжує набувати майстерності в художній творчості (живописі, акварелі й пластичному мистецтві) тощо.

Творчі можливості Володимира Горбатенка, як і їхнє втілення, мають надто широкий культурологічний діапазон. Навіть важко віддати перевагу якомусь одному жанру. Справжньою сагою пам'яті є його оповідь «Нас лякали війною і "чорним вороном"», у якій він повідав про співвітчизників, котрі своїм життям і добрими справами залишили неповторний слід на українській землі. Ніби з небуття воскресла зеківська доля (як шлях на Голгофу) його родича й односельця Івана Кондратця, який з 1938 до 1942 року «за антирадянську пропаганду» пройшов ГУЛАГ, а потім ще й вдруге опинився в ньому з 1944 року «за зраду Батьківщини» після полону в німецькому таборі смерті Нойенгаме. Загалом йому присудили 22 роки. Вже перебуваючи на волі, на початку 1960-х років із публікації в газеті «Красная Звезда» він дізнався, що йому за подвиг при форсуванні Дніпра було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. 1966 року в село із Москви прибули поважні військові, які урочисто вручили дядькові Іванові «Золоту Зірку» й «Орден Леніна».

Одним зі свідків цього був Володимир Павлович, який згадує: «Ні до цієї події, ні після наш сільський клуб ще не зривався такими оплесками. А потім закликали до слова нашого дядька. Помітно хвилюючись, він потягся за заздалегідь заготовленим папірцем. Та раптом зім'яв його у руці і тремтячим голосом промовив:

— Дорогі товариші! Можна я своїми словами скажу, як там було на Дніпрі... Він раптом замовк, скривився, і по його щоках покотилися сльози. В залі спочатку запанувала мертва тиша, а потім усі зірвалися з місць і все навкруги потонуло в бурхливих оплесках. Люди щиро раділи і плакали разом із дядьком Іваном».

Хіба він міг сказати, як із визволених територій мобілізували всіх українців підряд, начепили їм ярлик зрадників, оскільки вони перебували на окупованій німцями території. Свій голос подав тоді проти наруги над нацією Олександр Довженко, заявивши, що весь народ не може бути зрадником. Ненавчених новобранців, не обмундированих, а то й без зброї кинули проти танків і кулеметів — змивати свою «провину» кров'ю в бою.

Як згадував учасник тих боїв письменник Анатолій Дімаров, їм на сто чоловіків із роти видали дві гвинтівки, іншим по цеглині в руки, щоб, увірвавшись у траншеї, били німців. Тисячі й тисячі синів нещасної України полягли на берегах, напоїли своєю кров'ю Прип'ять і Дніпро... Нею навіки просякнутий Прапор Перемоги. Отак «перемагала у війні без України Росія», президент якої так цинічно і публічно заявляв про це світові, забуваючи також про союз держав антигітлерівської коаліції, прагнучи приватизувати велику Перемогу, яка є одна на всіх.

Маловідомі широкому загалу долі українців різних історичних часів мов магнітом притягують увагу вченого, який глибоко переживає їхні страждання та прагне відтворити пограну справедливості. Свідченням цього є, зокрема, публікація-відкриття «Повернення Миколи Туган-Барановського». «Хто розкаже про них? — пише В. Горбатенко. — Про тих, кого доля закинула в еміграцію після більшовицької руйнації всіх завоювань Української Народної Республіки. І над ким так жорстоко посміялася вдруге, коли гнані ностальгією та ілюзіями, мов метелики на вогонь, окрилено летіли вони в рідну Україну, щоб через десятиріччя прийняти мученицьку смерть від бузувирів».

Особливе місце в літературній творчості Володимира Павловича належить її трепетному нерву — поезії. Змістовним і вишуканим за літературознавчим стилем є його есе «Одержимість полетом» про видатного аргентинського поета і новеліста Хорхе-Луїса Борхеса — громадянина світу в кращому розумінні цього слова. «Творчество Борхеса неповторимо в своем многообразии и парадоксальности, — пише автор. — Его блуждания в лабиринтах человеческой мысли сродни поискам человека из талмудической легенды, который искал Бога, а встретил самого себя... Он — созерцатель на берегу вечного и предательского течения реки времени, заслуживший право явить миру эти строки:

...наперекор превратностям судьбы
и вопреки тому, что мы лишь капли
неверной Гераклитовой реки,
в нас остается нечто незыблемое.

Володимир Павлович завжди надає підтримку молодим обдаруван-
ням. За його безпосередньою участю вийшла друком збірка поезій «Вер-
ните нам наше небо» Анастасії Дмитрук — ровесниці незалежної України,
яка у наш буремний час заявила на повний голос ледве не пророчі слова:

Никогда мы не будем братьями
ни по родине, ни по матери.
Духа нет у вас быть свободными —
нам не стать с вами даже сводными.
Вы себя окрестили «старшими» —
нам бы младшими, да не вашими.

«Мы не знаем как сложится творческая биография Анастасии
Дмитрук, — пише в передмові Володимир Павлович. — И нам остается
надеяться, что жестокие ветры перемен не смогут задуть ту маленькую
свечу, которой она смогла осветить сумерки нашего нынешнего, такого
непредсказуемого и очень зыбкого бытия».

Сказав ювіляр своє слово і в мистецтві. Плідною і перспективною є
його тривала творча співпраця з талановитим українським художником
Петром Бевзою. Він брав участь у підготовці каталогів його виставок,
альбомів, редагував і писав передмови до них. Разом з художником під-
готував ініційований нинішнім міським головою Дніпра Борисом Філа-
товим фотоальбом «УКРАЇНА: Погляд з неба».

У художньому альбомі, який супроводжував започатковану в Нью-
Йорку масштабну виставку живопису митця під назвою «Йордань», Во-
лодимир Горбатенко написав проникливі слова: «Петро Бевза подібний
до подорожнього, який, ще не побачивши моря, вже відчуває його подих
у своїй крові. На його думку, в кожному з нас є часточка божественного.
Яким буде цей світ тепер і в майбутньому, значною мірою залежить від
нас. Ми живемо на цій Землі вперше і можемо помилятися. Але ми живемо
востаннє, а тому не маємо права змарнувати те, що створено не нами.
Усім життя дає все, тільки більшість людей про це не знають. ВІН ЗНАЄ!».

У минулому більшість творчих особистостей в Україні (вчених, ху-
дників, письменників, поетів) були вихідцями із сільської місцевості.
Ми земляки з Володимиром Павловичем — він з Варвинського, я з Борз-
нянського краю, що на Чернігівщині. До речі, роль селянства як стано-
вого хребта нації відзначав видатний український письменник, філософ

і правозахисник Микола Руденко, який аргументовано заперечував теорію К. Маркса про гегемонію пролетаріату. І досі беруть за душу його зболені слова про долю українського селянства: «Бригадири щоранку обходять двори, лиш в неділю є воля городець скопати. Трактори... Управління... Директори... А годуються люди з твоєї лопати... І стотисячний хор оспіває твій труд. Та ніхто не піддасть тобі клунок на плечі».

Боляче до щему, що занепадають і обезлюднюють українські села і хутори — наша Мала Батьківщина. Пам'ять про неї знаходить втілення у творах Володимира Горбатенка, зокрема в оповіданні з невибагливою назвою «Бабуся Хведоська», де устами людини з натрудженими руками промовляє доля нашого народу. У цьому неповторному образі приваблює все: бабусина тепла долоня, мов лагідне сонце ранньої осені; старенький «Zinger», з якого раз по раз зіскакує пас, «шитий-перешитий у двадцяти місцях суровими нитками»; штудіювання Євангелія і «Кобзаря» довгими зимовими вечорами; некваплива оповідь малому внукові «на сон грядущий» вечірньої казки про «Івасика-Телесика» і «Кирила Кожум'яку»; процедура писання листа з «ятями» і «твюрдими знаками» дідові Кирилові за Урал, якому стане тепло від нього на далекій чужині. І чи не найбільше — фантазія про райдугу, по якій «можна піднятись аж до самого неба». Почувши її від бабусі в далекому дитинстві, наш майбутній творець «...радісно зірвався з усіх ніг та так і полопотів розмитою стежкою назустріч тій райдузі».

Образно мовлячи, Володимир Павлович сьогодні піднявся на науково-творчу вершину свого 60-літнього життя — Говерлу. З юнацьких літ він захоплювався творчістю Володимира Висоцького, чесна, нервова надривність, безкомпромісність інтонаційної ритміки строф якого не відпускають донині. Наперекір ідеологічним догмам його пісні несли людям правду життя без прикрас. Напевне, саме від їх духовної наснаги, навздогін поетові у його вічність з'явилося есе «Мішень» — як наслідок пережитих емоцій і трагізму так рано обірваної пісні на творчому злеті знакової постаті свого непростого часу.

І ніби для нашого ювіляра писані слова: «И спускаемся вниз с покоренных вершин, оставляя в горах, оставляя в горах свое сердце». Але це ненадовго, адже після Говерли в нього лишилося ще стільки непідкорених творчих вершин і перевалів. Височить вдалині й чекає на сходження символічний Еверест наукового і літературно-мистецького піднесення. На цей довгий шлях пізнання наукових істин і духовного осягнення чи не вивела його з босоногого дитинства ота втікаюча за небокрай післягрозова райдуга?

Друзі, колеги, учні про В. П. Горбатенка

З нагоди ювілею професора Володимира Павловича Горбатенка свої думки, враження від спілкування з відомим ученим і педагогом та побажання йому надіслали його друзі, колеги, учні з усієї України — з Києва, Вінниці, Донецька, Житомира, Запоріжжя, Львова, Миколаєва, Одеси, Переяслава-Хмельницького, Сум, Чернівців, Чернігова та ін.

Віталій Петрович ЛИСЕНКО — земляк, однокласник, близький друг В. П. Горбатенка. У 1960—1970-ті роки навчався разом з ним у середній школі смт Варва Чернігівської області. Цікавий співбесідник, ерудит, незмінний партнер ювіляра по грі в шахи, риболовлі, відпочинку на просторах Малої Батьківщини.

З Володимиром Павловичем Горбатенком мене пов'язує давня чоловіча дружба, яка триває з 1960-х років. Я навіть не вживав би слово «пов'язує», бо, як говорив Володя ще в ті часи, коли ми в юнацтві мріяли про великі справи, — дружба або є, або її немає взагалі.

Зростали ми на берегах сивочолого Удаю у невеликому містечку Варва. Увесь вільний час проходив на левадах та берегах річки, що приносила нам неймовірне задоволення своєю чарівною тихою плинністю. Мабуть, звідти у Володимира любов до природи, пізнання світу в усіх його проявах. А ще від тих часів вражає його глибока порядність у відносинах з товаришами та оточуючими людьми. Безумовно, він успадкував ці риси від своїх надзвичайно інтелігентних батьків: Павла Стефановича та Любові Степанівни. Від них передались щирість у відносинах, жага до навчання, вихованість і виваженість.

У дитинстві ми зачитувались книгами Ф. Купера, Дж. Лондона, В. Скотта, Ж. Верна, братів Стругацьких та багатьох інших авторів. Пригадую, був у нас спільний знайомий Сергій Михайленко, родина якого з

нашого містечка, але вони давно проживають у Волгограді. Мама Серьоژی працювала у міській бібліотеці. У ті часи наша районна бібліотека вже була замалою для нас, з огляду на невгамовну жагу до літератури. Отож ми домовились, щоб книги нам надсилали з фондів Волгоградської бібліотеки (отримували, як правило, 4 книги, що йшли до нас тиждень і такий же час у зворотному напрямку, залишаючи нам 7 днів для читання). Ми навіть на уроках їх читали, щоб вкласти в термін повернення. Одного разу на уроці української літератури під час такого «читання» Володю викликали до дошки розповідати напам'ять вірш Тараса Шевченка. На мій подив, він вийшов і без запинки прочитав вірша, а потім знову повернувся до улюбленого заняття, навіть не відреагувавши на похвалу вчительки. А ще був чарівний світ кіно. Як ми любили відвідувати кінотеатр, вкотре передивляючись «Акваланги на дні», «Невловимих месників»! Серйозним випробуванням для нас став фільм С. Бондарчука «Війна і мир», що змусив довго сперечатись про сучасність почуттів його героїв.

Безумовно, історія як наука цікавила Володимира в першу чергу. І, як показало життя, саме вона стала основою його наукового шляху, хоча про це краще розкажуть його колеги. Між іншим, ще до служби в армії він здобув професію електромеханіка нафтопромислового обладнання. І сьогодні він легко, з притаманним йому гумором може справитись з електроприладами. До речі, про гумор. Це невід'ємна складова його сутності, оскільки Володя майстерно володіє словом, поєднаним з артистизмом, і влучно направляє його на співрозмовника. Годинами можна насолоджуватись його розповідями про навчання, службу в армії та й просто життєвими історіями. Із захватом я слухаю його розповіді про подорож сибірськими просторами, коли він з товаришем Сергієм Косенчуком сплавливались Єнісеєм. Взагалі, талановита людина — талановита у всьому. Якби доля не привела його до науково-викладацької діяльності, то я впевнений, що він би себе обов'язково знайшов на мистецькій або літературній ниві. Переконаюсь у цьому, читаючи його оповідання «Нас лякали війною і “чорним вороном”», «Бабуся Хведоська», «Музей», зі сторінок яких струменить повага до людей, до своїх рідних, друзів, до рідної землі. Дуже пишаюсь тим, що маю можливість бути одним з перших його читачів.

Надійним порадником, соратником і другом Володимира Павловича є його чарівна дружина Ірина Анатоліївна. Які у них теплі та щирі стосунки! Ми давно дружимо сім'ями. У їхньому товаристві завжди так тепло і затишно! Це подружжя виховало сина Сергія і доньку Олю, які, як і їхні батьки, гідно ідуть по життю. Треба бачити, якими лагідними стають очі Павловича, коли він займається своїми внуками — Владиком

та Данилком. У такі миттєвості він зливається думками і душею зі своїми улюбленицями.

А ще хочеться відзначити його порядність, щирість і прямоту. Безумовно, по праву Володимир Павлович досяг висот і посів поважне місце серед науковців України. Разом з тим ювіляр залишився людиною порядною, відкритою, безпафосною. Треба бачити, як чемно і щиро спілкується він зі знайомими людьми, йдучи рідними варвинськими вулицями. І наче не занесла його доля до Києва, і наче немає за його плечима високих посад і наукових звань. Особисто для мене він є тим Володею, яким я його знаю з юності. Часто наші дружини Тетяна Олександрівна й Ірина Анатоліївна, спостерігаючи за нашими, інколи гарячими, баталіями в шахи чи вимірюванням величини впійманої риби, зауважують: «Хлопці, ви залишилися такими ж, як і були в далекому дитинстві».

Життя подарувало мені надійного і щирого ДРУГА. І це велике благо! Бо тільки справжні люди можуть залишатися на все життя надійними і вірними друзями. А ще мій друг В. П. Горбатенко — доктор політичних наук, професор, академік Української академії політичних наук, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки — проста і надійна людина, якою й повинна бути особистість з високим званням ДРУГ.

Час летить невпинно, неблаганно. Ще вчора ми були молодими, а сьогодні мені, а тепер і тобі вже по шістдесят. Дай же Бог, щоб твоє життя ще довго дарувало тепло людям і Україні, а здоров'я давало можливість втілити всі задуми і прагнення! Хай кожна його мить несе в собі добро! Многая літа!

Ганна Олександрівна ЛЕБЕДИНСЬКА — кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. У 1980—1982 роках навчалась в одній групі з В. П. Горбатенком на історичному факультеті Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Г. Белінського. У 2004 році під його науковим керівництвом захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Політико-стабілізаційна роль місцевого самоврядування в умовах суспільно-політичної трансформації сучасної України».

Вересень 1979 року. Сумне прощання зі школою, початок самостійного життя. А далі — нова сторінка в моїй біографії. Нарешті збулося омріяне! Я — студентка історичного факультету Миколаївського педагогічного інституту! Аж не віриться!

Навчання у радянському вузі в ті часи починалося не з аудиторії, а з колгоспу. Всі першокурсники наполегливо й весело допомагали Батьківщині збирати урожай. З колгоспу починалося і наше студентське братство. І було з кого брати приклад! Нам пощастило — на курсі виявилось багато хлопців, які вже відслужили в армії. А в моїй першій групі — ще й надто симпатичні. Серед них був один дуже серйозний, небагатослівний хлопець із задумливим поглядом — Володя Горбатенко. Я й уваяти тоді не могла, яку визначальну роль він відіграє в моєму житті: простягне дружню руку, допоможе реалізувати себе на ниві освітньої діяльності у вищих навчальних закладах і відкріє шлях у політичну науку.

І це не просто слова. Моя наукова кар'єра розпочалася навіть раніше, ніж у Володі. У 1983 році я переїхала жити в Одесу, вступила до аспірантури Одеського педагогічного інституту, написала дисертацію, однак так і не встигла її захистити. На наші плечі несподівано звалилися тяжкі випробування. Ми заглибились у якийсь непевний час, коли розпадалася країна, руйнувалися цінності, й викладачі вищої школи, аби вижити, мусили торгувати кофточками і спідньою білизною на базарах. Так я вперше у своєму житті по справжньому розгубилася і майже втратила віру в себе, опинившись на роздоріжжі.

Цей складний час змінив і життя Володимира, але у зворотному напрямку. Попрацювавши в музеї, потім у школі, він, хто зі студентських років не вірив у фальшиві комуністичні ідеали, отримав шанс серйозно зайнятися улюбленою справою. Незважаючи на життєві метаморфози початку дев'яностих, він упевнено крокував уперед, підкоряючи наукові вершини. І якось при зустрічі він мене запитав: «А чому ти покинула науку?». Я пробувала знайти собі виправдання, мовляв: «Такі тепер часи настали». На що він різко заперечив: «Часи не вибирають — в них живуть і помирають. Головне — повірити в себе й наполегливо йти до мети. Все потрібно доводити до результату. Ти просто мусиш повернутися в науку. А я тепер тобі в цьому можу допомогти». І я все почала з чистого аркуша. Отож дякувати Володі я можу безкінечно, хоч він скромна людина й не любить цього. Та я мушу сказати, особливо тепер, напередодні його ювілею: він не тільки мій друг, а й учитель і наставник на всі часи.

А тоді, в далекому 1979 році, він тільки-но прийшов з армії. Йому 22 роки, і він щасливчик, тому що витримав конкурс і вступив до престижного інституту. Він сповнений сподівань на краще майбутнє. Навколо багато нових облич, у тому числі й дівочих. Одна з них відразу підкорила його відкрите світові, вразливе серце. Їй було 20 років, вона встигла попрацювати й була набагато серйознішою за нас — ще вчорашніх школя-

рок. І, найголовніше, вона була в чомусь схожа на Володю, мала такий же доброзичливий погляд і чарівну усмішку. Цю дівчину звали Іриною. А я її називала Ірусею, бо майже з першого дня нашого знайомства вона стала моєю найближчою подругою. З Ірою можна було говорити про все, вона все розуміла, вміла слухати, нікого й ніколи не засуджувала. Недаремно ж Володя побачив у ній рідну душу й закохався по самі вуха. Так починалися студентське життя Володі Горбатенка і його велика любов, яку він проніс через усе своє життя. Я вдячна долі, що не тільки була однокурсницею цієї пари, а й у подальшому стала близьким другом їхньої сім'ї.

Володя приваблював до себе людей одразу, в ньому відчувався якийсь внутрішній стрижень. Спокійний, врівноважений, відкритий до всього нового, він найчастіше нехтував студентськими розвагами і після пар поспішав у бібліотеку. Раніше не було мобільних телефонів, і бібліотека була одним з тих місць, де можна знайти своїх друзів. Побачити Володю в обласній науковій бібліотеці можна було навіть на канікулах. Він любив учитися, багато читав. Наполегливість і працьовитість — якості, притаманні справжньому вченому, — у Володі-студента були навіть у надлишку. І ще однією важливою якістю був щедро наділений Володя — почуттям гумору. Для мене особисто — це взагалі головний критерій, за яким я зближуюся з людьми. Почуття гумору, критичне ставлення до себе й до інших по-справжньому виявляються не в здатності «сипати» анекдотами, а насамперед у тому, як ти сприймаєш повсякденне життя, у вмінні підмічати комічні ситуації, не ображатися на дурнів. Якраз таким я й знаю Володю. Я не пам'ятаю його скривдженим чи злим, принаймні він цього ніколи не виказував. Зі студентських років він був і залишився людиною безконфліктною, здатною незлобливо посміятися над іншими й над самим собою.

У Володі були друзі не тільки на нашому курсі. Він, зокрема, подружився зі старшокурсниками — випускниками нашого факультету. У них одразу знайшлися спільні інтереси. Звідси — його знаменитий похід під вітрилом по Енісею, подорож по Чорному й Азовському морях на «Герогії Седові», лижні походи в зимових Карпатах, споглядання зоряного неба в Кримських горах, відкриття заповідних куточків Болгарії. Активно-спортивний відпочинок залишився для нього найближчим на все життя. У цих походах Володя назавжди здружився зі своїм однодумцем Сергієм Косенчуком, який був наділений надзвичайним темпераментом і всебічно обдарованим. Він постійно заряджав Володю своєю енергією, не давав сидіти на місці, був джерелом найнесподіваніших, нерідко авантюрних ідей. На превеликий жаль, Сергій передчасно залишив цей світ. І Володя не зможе з цим змиритися довіку. Він ніби втратив частину

самого себе. Мріє написати про Сергія спогади, щиро вважає, що таких людей тепер немає.

Володя й Ірина вчилися в Миколаївському педінституті лише два роки, та це були, без перебільшення, доленосні роки, роки нашої справжньої дружби. З Миколаєва до Києва вони вже від'їхали подружжям. Через переїзд мої друзі не стали колишніми. Вони незмінно з душевним теплом згадують наш Миколаїв. І ще довго приїздили вони на всі знаменні події своїх однокурсників і, звичайно ж, були на нашому випускному. Все було як і раніше. Столичне життя ніяк не вплинуло на Володю.

Від тих пір сплинуло вже немало часу, але при зустрічах, тепер уже набагато рідших, ми так само дуріємо, ностальгічно згадуючи наші колишні веселі походеньки. Збереглося лиш кілька фотографій з Володею-першокурсником. Порівнюючи сьогоднішнього професора Володимира Павловича Горбатенка та тодішнього 22-річного студента-першокурсника, год і шукати відмінності. Він все такий же. І слава Богу!

І звертаючись сьогодні до нього, я хочу сказати єдине: «Володю, якби весь світ складався з таких людей, як ти, в ньому б хотілося жити вічно, бо він би нагадував твою чисту і світлу душу. Бажаю тобі довголіття — і життєвого, і творчого. І всі друзі нашої юності бажають тобі того ж і сподіваються, що студентські зустрічі ще будуть у нашому житті. Стара гвардія не здається!».

Віктор Олександрович ВОЛЯНОВСЬКИЙ — історик-суспільствознавець, випускник історичного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. У 1985—1987 роках працював разом з В. П. Горбатенком у Меморіальному комплексі «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років».

Ці спогади я присвячую другові моєї молодості Володимирі Горбатенку. Тому періоду його життя, коли він тільки розпочинав свою трудову наукову діяльність. А було це в смутні часи «перебудови» і «гласності», що передували кардинальним змінам на геополітичній карті світу й у житті нашої країни. У ті роки мені пощастило працювати поруч з Володимиром, і ця співпраця лишила в пам'яті помітний слід і тепле відчуття.

Уже тоді уповні виявились його яскрава індивідуальність, глибокий розум і вроджена життєва мудрість. На відміну від багатьох своїх однолітків, які перебували поруч, він не одягнув на себе «рожеві окуляри» й не уподібнився тим захопленим романтикам, які оспівували перспективи «перебудовного періоду», а дивився на все, що відбувалося у світі й у нашому суспільстві, критично та по-філософськи виважено.

Отож, 1985 рік. Київ, Меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років». Стою перед цією монументальною спорудою зі щирим захопленням і благоговінням. Я — випускник університету імені Т. Г. Шевченка — змушений був самостійно, без розподілу шукати роботу, тому що форма мого навчання була вечірньою. Зважився й пішов прямо до дирекції. Не знаю досі, що вплинуло на рішення керівництва музею, але мене без протекції таки взяли в цю досить закриту, престижну ідеологічну установу. Може, відіграли роль моя безпосередність і те, що я вже встиг до університету відслужити в армії й попрацювати на військовому заводі.

Перші дні роботи, перші враження, перші знайомства. Одним з таких якраз і було знайомство з Володею Горбатенком. Ми зустрілися в «масовому» відділі, що займався проведенням екскурсій. Позналилися, розговорилися, відчули довіру один до одного. Що посприяло нашому зближенню? Обидва ми робітничо-селянського походження, відслужили в Радянській Армії, потрудилися на заводах, пізнали ціну фізичної праці. Зрештою, ні Володю, ні мене ніхто нікуди не протегував. Ми всього добивалися самі, на відміну від тих, кого запихали де потепліше, як свічку в іменинний пиріг. Загалом тоді такі явища не мали повального характеру, як тепер. Втім, це окрема тема для розмови.

З Володею ми постійно зустрічалися в стінах музею, хоча працювали в різних відділах. Він у «масовому», а я в науковому відділі, який висвітлював сучасне життя, партійну, соціально-економічну, культурну, наукову і військову діяльність держави.

З перших днів роботи найбільший подив у мене викликало упереджене ставлення керівництва музею до Володимира. Сказати здібний про Володю — це не сказати нічого. Феноменальна пам'ять, надзвичайна ерудиція, глибоке мислення, вміння аналізувати і робити правильні висновки, а ще вроджена інтелігентність і почуття гумору. І це далеко не повний перелік якостей, якими володів цей молодий співробітник. Крім того, він не терпів лицемірства і підлабузництва, які широко культивувалися адміністрацією. Володя на все мав особистий погляд. На відвертих дурнів дивився з іронією, співчуттям, усмішкою, на негідників — так, що вони починали відчувати свою нікчемність. Власне, всі ці якості й послуговували причиною «особливого» ставлення керівництва музею до Володимира.

Музей того часу — форпост комуністичної ідеології, його керівництво — партійна номенклатура вищого ешелону. Вони не тільки не терпіли інакомислення, про що й мови не могло бути в стінах цієї установи, а навіть настроєно сприймали кожного, хто мав власну думку, міг проявити свій

розум і в чомусь не погодитися з непорушними догмами, що панували в «священних» стінах. Не можна сказати, що всі інші співробітники «підспівували в унісон» з керівництвом. Деякі тримали усе в собі й не вихлюпували на загал свою думку, а деякі по закутках «крили» верхівку, а при нагоді всіляко догоджали. Мій друг не вмів ні того, ні іншого. Це зовсім не означало, що він сповідував якісь антидержавні чи антирадянські ідеї, Володя просто прагнув у всьому до істини й справедливості. До того ж ми певною мірою вірили в світлі ідеали й широко прагнули змінити життя країни на краще.

Про те, як Володя опинився в повній опалі, варто розповісти детальніше. Кожен новоприбулий працівник повинен був вивчити всю експозицію. Експонатів було кілька тисяч, розташовувалися вони у шістнадцяти залах на двох поверхах основного корпусу, який одночасно слугував п'єдесталом для монумента Батьківщини-Матері. Потрібно було вивчити не тільки експозицію, а й історію Другої світової війни, біографії представлених в експозиції персоналій. Потім на підставі вивченого треба було підготувати власний письмовий і усний оглядовий варіант екскурсії та представити його комісії. При цьому неодмінно мусила звучати роль Комуністичної партії, Ленінського комсомолу і дружби народів СРСР у перемозі над фашизмом.

На підготовку екскурсії відводилося два місяці. І тільки після здачі її комісії приймалося рішення щодо допуску співробітника до проведення екскурсій. Потрібно сказати, що вся ця робота була досить виснажливою. Укластися в двомісячний термін вдавалося далеко не кожному. Володя з його ерудицією підготував оглядову екскурсію достроково і мав необережність заявити про це комісії. Ось тут все і почалося! Адже складалася вона виключно з представників адміністрації, у середовищі якої панувало прагнення вислужитися перед керівництвом, підкреслити свою значущість.

Зрештою перше прослуховування було призначено. Особи, з яких складалася комісія, не віщували нічого доброго. Рушили по залах. Пройшовши три-чотири зали, комісія зупинилася: «Володимире Павловичу, матеріал сирий, не підготовлений належним чином. Продовжуйте працювати». Знову виснажлива праця з доданими елементами розчарування і роздратування. А потім було ще кілька подібних спроб, які комісія відверто «рубала». То в нього не прозвучала роль партії чи дружби народів, то недостатньо відображена сила і міць радянської зброї, а то просто якісь маразми.

Якось після чергової виволочки Володя різко висловився на адресу комісії, після чого він остаточно потрапив до чорного списку. Почалося відверте цькування, у тому числі комсомольські збори з висновками під-

лабузників на угоду партійному керівництву. Від звільнення його рятував лише статус молодого спеціаліста.

Та настав час, коли від потоку відвідувачів ми почали буквально задихатися. Співробітників для проведення екскурсій катастрофічно не вистачало. Музейне керівництво, яке ще вчора цькувало Володю, вирішило довірити йому проведення екскурсій. Але наш «дисидент» пішов на принцип: «Поки комісія не затвердить мій варіант екскурсії, я указку в руки не візьму!». А ще пригрозив піти на прийом до міністра. І він таки переміг! Терміново зібрали комісію й затвердили його оглядову екскурсію без жодного зауваження.

Робота тривала. Ми багато пізнавали нового. У міру можливості намагалися донести до людей правду про війну. Звичайно, при цьому ми були затиснуті в рамки радянської ідеології, через які переступити було просто неможливо. Розум і неординарність особистості Володимира почали визнавати навіть його противники. Його підвищили до старшого наукового співробітника й перевели в науковий відділ, де я вже працював півроку. Так наші робочі столи опинилися поруч.

У нашій роботі було багато цікавого. Наукові дослідження, робота в архівах, відрядження, зустрічі з людьми, збір матеріалів, підготовка наукових довідок, виставок і ще багато іншого. Ми проводили й екскурсії, хоча вже не в такому обсязі, як співробітники «масового» відділу, читали лекції на підприємствах і в різних організаціях, демонстрували документальні фільми.

У нашому кабінеті, крім нас, працювали ще три співробітниці й завідувачка відділу. У Володі ні від кого не було таємниць. З властивими йому іронією, гумором, а іноді й сарказмом він сміливо висловлював свої критичні зауваження на адресу керівництва музею. Нашу Світлану Іванівну це часто доводило до істерики. Вона бліднула, а її і без того видовжене обличчя витягувалося ще більше. Іноді вона зривалась на крик: «Як ви можете, Володимире Павловичу, собі таке дозволяти? Не подумайтеся ще за межами кабінету таке говорити!». Над нею тяжіли радянські стереотипи, страх перед керівництвом і високе становище власного чоловіка.

У роботі наукових відділів було правило: час від часу за участю керівництва заслуховувати співробітників з тим, щоб потім карати їх або милувати. Настав час, коли повинні були заслухати мене. Почалося з традиційного підбиття підсумків: скільки підготовлено наукових довідок, скільки зібрано матеріалів для експозиції та фондів, скільки проведено екскурсій, прочитано лекцій тощо. Останнє слово бере заступник директора з наукової роботи, поважна дама, відома інтриганка Елеонора

Федорівна Башаріна: «Вікторе Олександровичу, в цілому вашу роботу можна визнати задовільною, але є ще те, на що потрібно звернути увагу і виправити. До того ж нам стало відомо, що Ваші погляди не завжди узгоджуються з прийнятими у нас, а іноді навіть суперечать радянським цінностям». І так далі, й тому подібне. Це відбувалося в нашому кабінеті. Володя сидів за своїм столом незворушно, заглибившись у якісь папери, бо ж обіцяв завідувачці «тримати себе в руках». Та несподівано, після ідеологічного спічу Башаріної він підвівся і, звертаючись до «ікони» нашої установи, зауважив: «Шановна Елеоноро Федорівно! Ми Вам дякуємо за високу оцінку діяльності нашого колеги, а що стосується його поглядів, то вони у нас різні. І це нормально. Бо повна згода з усіх питань панує лише на цвинтарі». Після цих слів завідувачка відділу ледве зі стільця не впала. Володя ж спокійно довершив: «Ці слова належать Фрідріху Енгельсу. Сподіваюсь, до нього у Вас немає претензій?». Начальство вискочило з кабінету мов ошпарене. Що було потім, можна собі лише уявити. Але згодом, після чергових успіхів відділу, і цей інцидент владнався. Ми з Володимиром продовжували працювати, доросли до посади завідувачів секторів. В архівних фондах музею, напевно, й досі зберігаються матеріали, які ми збирали у відрядженнях по всьому Радянському Союзу.

1987 року мене викликали у військкомат і запропонували службу в правоохоронній системі. Я погодився і згодом поїхав працювати до Грузії. Володя теж після цього пропрацював недовго. Після чергового скандалу із завідувачкою відділу він таки звільнився з музею, чого вже давно прагнув. Через кілька років ми зустрілися як добрі друзі й час від часу зустрічаємось тепер, отримуючи задоволення від спілкування й ностальгічно згадуючи роки нашої молодості.

Ольга Володимирівна БАБКІНА — доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Співпрацює з В. П. Горбатенком з 1992 року. Під її науковим керівництвом він захистив 1995 року в Інституті держави і права кандидатську дисертацію «Місцеве самоврядування в Україні: політологічний аналіз концепцій минулого і сучасність». За її всебічного сприяння вступив до докторантури університету й підготував за наукового консультування М. О. Шульги на очолюваній нею кафедрі докторську дисертацію «Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів», яку захистив 1999 року в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Разом з ювіляром є співредак-

тором трьох видань популярного серед студентів підручника з політології (1998, 2001, 2006 рр.).

Прошло майже 30 років від початку нашої співпраці з моїм колегою Володимиром Павловичем Горбатенком. І стільки ж років нашої дружби — як однодумців, людей, які не просто думають однаково, а прагнуть, у міру своїх можливостей, змінити цей світ. Зазначене прагнення в науково-освітній діяльності Володимира Павловича насамперед спрямоване на те, щоб зробити життя більш людським, гуманним, досконалим.

Час, коли ми почали тісно співпрацювати, був періодом розпаду СРСР, становлення нової незалежної України, а разом з нею і нової для нас науки — політології. Саме тоді в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова розпочався процес створення нової системи гуманітарної освіти, була заснована відповідна кафедра, почалося викладання нового навчального курсу. Володимир Павлович став ідейним натхненником цієї роботи: брав активну участь у підготовці першої Програми з політології для вищих навчальних закладів України, перших підручників, розробляв нові навчальні курси та спецкурси, працював заступником декана соціально-гуманітарного факультету, де і була проліцензована нова для України спеціальність — «Політологія».

Його організаційна та навчально-методична робота органічно поєднувалася з науково-дослідною. Наші спільні зусилля значною мірою спрямовувались на пошуки шляхів згуртування вітчизняних політологів, озброєння їх методологічними, навчальними та енциклопедичними матеріалами для запровадження викладання політології в провідних університетах та інших вузах України. Пам'ятаю, скільки зусиль було витрачено на розробку відповідних навчальних планів, навчальних програм, підручників і навчальних посібників. Одночасно йшла наполеглива робота над підготовкою та виданням «Політологічного енциклопедичного словника». І навіть після того, як Володимир Павлович почав працювати в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України, він залишився й дотепер залишається професором нашої кафедри, викладає унікальні авторські курси «Політичне прогнозування» та «Політична модернізація і транзитивні процеси».

Володимир Павлович є взірцем для студентів, аспірантів, педагогів, які глибоко поважають його як людину інтелігентну, чутливу, моральну та інтелектуально багату. Для мене особисто він є зразком чесності, високої порядності й сумлінності, доброзичливості до оточуючих його людей.

З глибокою повагою та щирими побажаннями творчих успіхів, миру, добра!

Галина Іванівна ЗЕЛЕНЬКО — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Навчалась на історичному факультеті Київського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, де в 1990-ті роки викладав політологію В. П. Горбатенко.

Вважається, що «учнем Вчителя» себе може назвати тільки та людина, яку сам Вчитель визнає «своїм учнем». Я належу до тих щасливчиків, що є не просто колишнім студентом, а й учнем Володимира Павловича, а згодом і колегою по роботі — і в Національній академії наук України, і в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, і в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Не віриться, що пройшло вже більше 20 років... Але саме Володимир Павлович був моїм викладачем політології на семінарських заняттях на початку 1990-х років, коли ця дисципліна була щойно запроваджена у вузах, в тому числі й на нашому історичному факультеті тодішнього Київського педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, і викладалася вперше. Саме тоді ми захоплено слухали про політичні системи, політичні режими, багатопартійність, політичні ідеології, політичну конкуренцію та багато іншого. Можна безкінечно довго згадувати почуте від Володимира Павловича на заняттях з політології, оскільки нові знання різуче відрізнялися від того, що ми вчили у школі на уроках історії і суспільствознавства, навіть у часи горбачовської «перебудови».

Думаю, більшість студентів навряд чи згадають усі предмети, які вивчали у вузах. У нас з політологією було інакше. Ясність мислення Володимира Павловича, доступність пояснень, здатність захоплює розповідати, доброзичливе ставлення до студентів, елегантна зовнішність, інтелігентність і вміння зберігати спокій за будь-яких обставин зробили політологію для багатьох улюбленим предметом. Саме викладачам політології — Ользі Володимирівні Бабкіній і Володимирі Павловичу Горбатенку — я зобов'язана вибором професії.

Зараз про це згадую з усмішкою, але пам'ятаю, як, вступивши до аспірантури Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, на запитання наукового керівника професора Ф. Рудича, якими підручниками я користуватимуся при підготовці кандидатського іспиту, впевнено першими назвала конспекти лекцій і першоджерел з політології, прочитаних О. В. Бабкіною та В. П. Горбатенком. Нинішнім аспірантам така відповідь здалася б наївною, але в той час, коли в Україні не було жодного повноцінного підручника з курсу політології, не кажучи

вже про першоджерела класиків політичної науки, інтернет чи наукові політологічні журнали, ті конспекти були найціннішим джерелом знань. Такими ж цінними були консультації Володимира Павловича вже у пізнанні теорії модернізації, демократичних транзитів під час підготовки кандидатської, а потім і докторської дисертацій.

І, напевно, найбільш пам'ятним і зворушливим для мене був день 7 червня 2013 р., коли я вперше виступала поряд з Ольгою Володимирівною і Володимиром Павловичем як офіційний опонент на захисті докторської дисертації М. В. Шаповаленко в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Напевно, тоді хвилювалася не менше за здобувачку, тому що виступати на рівних зі своїми вчителями — що ще може бути більшим визнанням?!

Я щиро вдячна Володимирі Павловичу за безмежну доброзичливість і людяність, за багаторічну підтримку і безвідмовність у допомозі, вдячна за професійну співпрацю і, головне, за визнання. І фраза, одного разу почута від нього, — «завжди допоможи слабшому» — для мене стала категоричним імперативом і в житті, й у професійній діяльності.

Олена Миколаївна КОВТУН — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України; **Олена Олександрівна САМОЙЛЕНКО** — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Навчалися в одній групі на історичному факультеті Українського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, де в 1990-ті роки викладав політологію В. П. Горбатенко.

Нам пощастило познайомитися з ювіляром ще у далекі 90-ті. Ми були студентками історичного факультету Українського державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, де тоді працював Володимир Павлович Горбатенко. Він читав на нашому курсі чудові лекції з політології. Правду кажуть: студентство — це особлива пора в житті кожної людини, період становлення особистості. І дуже важливо, хто саме формує цю особистість. Ми завжди згадуємо свої студентські роки з любов'ю і теплотою. І, звичайно ж, спогади про університет нерозривно пов'язані з думками про наших викладачів. Є чудова приказка: «Людині в житті має пощастити тричі: у кого народитися, у кого вчитися і з ким одружитися». Щодо другого нашому курсу шалено пощастило. На факультеті в цей час трудився колектив талановитих вчених і чудових викладачів. Серед них був і Володимир Павлович. Пригадуючи першу зу-

стріч з ним, ми всі з першого ж слова, вимовленого лектором, зрозуміли, що перед нами — надзвичайно розумна, мудра, талановита і водночас чуйна, відкрита до спілкування людина. Усі студенти з величезним задоволенням слухали його лекції й активно працювали на семінарських заняттях. Недарма кажуть, що навчити можна лише тому, що любиш сам. Володимир Павлович легко пояснював складний матеріал, запалюючи у наших душах вогник творчості. І ми поринули у захоплюючий світ політичної науки. Це було чудове творче спілкування.

Шановний ювіляр належить до когорти викладачів, яким хочеться дякувати все своє життя, оскільки він не лише ділиться зі студентами своїми знаннями, а й вчить мислити, інтегрувати нове знання, прищеплює любов до творчості, наукового пізнання як безперервного процесу, що потребує постійної, копіткої, наполегливої праці. Ця наука стала міцним фундаментом у нашому становленні як науковців та викладачів. Із закінченням університету наше спілкування з Володимиром Павловичем не припинилося, а навпаки — лише розпочалося. Він, попри свою величезну зайнятість, ніколи не відмовляв у пораді, консультації, взагалі будь-якій допомозі. Людяний, толерантний, уважний, відкритий до спілкування, добропорядний, чесний, інтелігентний, розумний — це далеко не повний перелік якостей нашого ювіляра.

Шановний УЧИТЕЛЮ! Ми дякуємо долі за те, що Ви у нас є, за науку та спілкування, що збагачує розум і душу! Від щирого серця вітаємо Вас зі славним ювілеєм і бажаємо міцного-міцного здоров'я, миру, любові, родинного затишку, натхнення, нових творчих звершень, здійснення мрій та сподівань, вдячних учнів! Нехай Господь береже Вас і Вашу чудову родину!

Степан Петрович ДМИТРЕНКО — кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології та публічного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 1990-ті — на початку 2000-х років працював з В. П. Горбатенком на кафедрі політології і соціології цього університету.

Я познайомився з Володимиром Павловичем ще 1994 року, коли прийшов працювати асистентом на кафедру суспільно-політичних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. На першому засіданні кафедри обговорювали його кандидатську дисертацію, яка вже була готова до захисту. Поважний професор Євген Федорович Безродний поставив дисертанту питання (вже й не згадаю яке, та й не у ньому суть) і після відповіді виголосив фразу, яка варта

того, щоб увійти до антології наукової бувальщини: «Яка блискуча відповідь! Я й не думав, що ставлю таке глибоке питання».

Потім на історичному факультеті Володимир Павлович читав лекції, а я за ним проводив семінарські заняття. Через рік він пішов працювати на соціально-гуманітарний факультет, оскільки більше уваги мав приділяти підготовці майбутніх фахівців-політологів. Мені ж сказав, що я сам зможу дати раду і собі, і студентам, що він це бачить і нічого дивного, що сам я того ще не бачу. Наостанок Володимир Павлович вирішив підказати молодому колезі, що правильно, а що ні. Якимось і вчасно, і до ладу розказав, як, коли і на що слід звернути увагу в складній роботі з людьми. Він перший пояснив мені, що викладач працює не з предметом, а з тими, для кого викладається той предмет. Це він підказав, що та дисципліна, яку ми викладаємо, у студентів асоціюється з нами. Його прості слова — «Ти для студентів і є Політологія, то й думай, яким ти маєш бути» — залишились у моїй пам'яті назавжди. І багато років до багатьох речей я прикладав цю мудру пораду.

Володимир Павлович сформулював тему моєї дисертації і написав план (оскільки ніяк не вдавалося структурувати розрізнений матеріал). Трохи подумав, а потім сказав: «Ти мені розповідай, про що у тебе статті, що ти хочеш написати, а я подумаю, чим тобі допомогти». І доки я розповідав, він собі щось писав, креслив, а потім дав сформульовану тему і план, у яких вже на передзахисті змінили лише одне слово, хоча і його можна було не міняти.

У переддень ювілею хочеться побажати видатному українському вченому, шановному Володимирі Павловичу міцного здоров'я, доброго гумору, сімейного затишку, щасливої долі його дітям, світлого майбутнього його онукам, віддачі сторицею від великої наукової сім'ї його учнів і послідовників!

Олександр Васильович СКРИПНЮК— доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Доля звела мене безпосередньо з Володимиром Павловичем Горбатенком в середині 90-х років, коли я працював начальником управління суспільних і гуманітарних наук Вищої атестаційної комісії України. Володимир Павлович тоді був завідувачем Центру організаційного і науково-методичного забезпечення підготовки шеститомної «Юри-

дичної енциклопедії» Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України — першого такого фундаментального видання на всьому пострадянському просторі. Я тоді був одним з авторів цього видання і досить тісно спілкувався з Володимиром Павловичем та Володимиром Дмитровичем Бабкіним. Крім роботи в центрі, В. П. Горбатенко був ученим секретарем докторської спеціалізованої вченої ради, яка діяла при Інституті держави і права. Таких рад з політичної науки в Україні тоді було кілька: в Харківському, Львівському університетах. Галузь політичної науки переживала становлення і викликала велике зацікавлення. З того часу наші наукові шляхи постійно перетиналися в галузях юридичної і політичної наук. Крім того, з початку 2000-х років я працював сумісником в інституті — провідним науковим співробітником відділу правових проблем політології. Це був час пошуків і наполегливої роботи, здійснення активних наукових досліджень. Володимир Павлович тісно співпрацював з цим відділом, як і з багатьма іншими, як у силу своїх науково-дослідницьких інтересів, так і адміністративних обов'язків на посаді заступника директора інституту з наукової роботи.

Від шкільного вчителя до професора і метра академічної науки — такий шлях пройшов Володимир Павлович в науково-педагогічній сфері. Захист докторської дисертації відкрив йому шлях до великої науки. Сьогодні Володимир Павлович Горбатенко є знаним вченим-політологом. Він є автором більше 300 наукових праць, підручників, посібників, наукових статей. Його перу належать більше 20 монографічних досліджень. Коло наукових інтересів Володимира Павловича надзвичайно широке: модернізація політичної системи України та її інститутів, демократія, прогнозування, політичні аспекти сучасних цивілізаційних викликів та багато інших. Він — багатогранний вчений-енциклопедист. І це не перебільшення. Його праці відзначаються глибиною досліджуваних проблем і фундаментальністю. В цьому контексті не можна не згадати його монографії: «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть» (1999) та «Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика» (2006). Вони відкривають майбутні горизонти для окремих дослідників та політичної науки загалом. Він має в Україні багато своїх наукових послідовників. Це не тільки учні — доктори і кандидати наук, які становлять його наукову школу, а і його колеги.

Володимир Павлович є людиною з чітко вираженою громадською позицією, патріотом. Науково-дослідницька та науково-педагогічна діяльність В. П. Горбатенка отримала визнання серед наукової громадськості та на рівні держави. Він удостоєний найвищої наукової нагороди — звання

лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. Він є лауреатом Премії НАН України імені М. П. Василенка та лауреатом Премії імені Ярослава Мудрого Національної академії правових наук України.

Безумовно, він не зміг би досягти таких здобутків і вершин без притаманних йому високих людських якостей і цінностей. Він є мудрою, щирою, доброзичливою і глибоко порядною людиною, і це притягує до нього людей. Його інтелігентність, демократичність, відкритість і виваженість є запорукою й основою успіхів і подальшого руху вперед. З нагоди ювілею хочу побажати Володимирі Павловичу міцного здоров'я, творчої наснаги, добра та нових досліджень.

Володимир Наумович ДЕНИСОВ — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу міжнародного права і порівняльного правознавства Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Володимир Павлович Горбатенко — відомий український політолог, правознавець і педагог — відзначає 60-літній ювілей у розквіті своїх життєвих і науково-творчих сил та планів на майбутнє. Йому є чим звітувати перед науковою юридичною, політологічною і культурною громадськістю України. В доробку вченого здійснені важливі політико-правові дослідження, зокрема вагома участь у підготовці шеститомної «Юридичної енциклопедії», написані монографії. Численні однодумці й учні формують його наукову школу.

Володимирі Павловичу притаманний невтомний науково-творчий пошук, в його проектах закладена енциклопедичність знань і пріоритетність ідей. Наукова чесність і принциповість, патріотично-громадянська позиція і філософський світогляд, культура й етико-естетичність, як і набутий значний науковий і педагогічний досвід, сприяють ювіляру всебічно і глибоко досліджувати складні політико-правові процеси, що відбуваються в Україні і світі, як і розвивати традиційні теоретичні положення політичної і юридичної науки.

Чимало своїх сил і знань Володимир Павлович докладає, беручи участь у підготовці ряду статей-термінів узагальнюючого, філософського значення для 3-томної «Енциклопедії міжнародного права», перший том якої побачив світ у 2014 році, а другий і третій томи мають вийти у 2017 і 2018 роках. За багатьма своїми характеристиками це є унікальний проект, що має продемонструвати належний рівень вітчизняної науки міжнародного права і юридичної науки в цілому. Він присвячений

100-річчю створення Національної академії наук України, і це вимагає від його учасників не просто не осоромитися, а й показати справжню спроможність вітчизняної міжнародно-правової науки розробляти проекти загальнодержавного значення, які на універсальному рівні характеризують сучасний стан міжнародного права і можливості захисту на його основі інтересів України як незалежної суверенної держави. Володимир Павлович робить важливий безпосередній внесок у розробку цього енциклопедичного видання, сприяючи його виходу у світ.

Ювіляр — особистість неординарна, обдарована не тільки в політико-правничій і педагогічній сфері, а й сказав своє самотутнє слово на літературно-критичній і мистецтвознавчій ниві. Втім, це вже інша тема, яка ще чекає свого висвітлення.

Світлана Михайлівна НАУМКІНА — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса). У 1996 році захистила докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко.

Моє знайомство з Володимиром Павловичем Горбатенком відбулося в 1994 році, коли я приїхала до Києва з приводу захисту своєї докторської дисертації. Поряд з такими яскравими особистостями, як В. Д. Бабкін і О. В. Бабкіна, він був серед перших, з ким я познайомилася в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Як вчений секретар спеціалізованої вченої ради, в якій я захищалася 1996 року, Володимир Павлович показав себе як учений, який уже відбувся (хоча ще з кандидатським ступенем), справжнім професіоналом, відповідальною людиною. Недаремно в подальшому він став для мене близьким другом і колегою. До Володимира Павловича беззастережно можна віднести відоме японське прислів'я: «Життя може підставити вам підніжку 7 разів, але сильні люди встануть 8 разів». Володимир Павлович — сильна людина, бо сильні люди — не ті, в яких усе добре, а ті, у яких усе добре, незважаючи ні на що.

Одним із перших підручників з політології, що з'явилися в Україні й заслуговують на наукову увагу, є «Вступ до політології» за співавторства В. П. Горбатенка. І досі він залишається одним із кращих, його ми найчастіше рекомендуємо студентам. Енциклопедичні словники, безліч монографій і наукових статей, не рахуючи літературних творів, — усе це життя Володимира Павловича, по-справжньому яскраве і наукове. Він обіймав також адміністративні посади, проявляючи завжди професіоналізм, від-

повідальність, порядність і вимогливість, передусім стосовно себе. На всі пропозиції про співпрацю частіше за все Володимир Павлович відповідає: «Треба подумати». Але можна не сумніватися, що він завжди готовий до співпраці у будь-яких по-справжньому творчих проектах.

Отож маю всі підстави гордитися дружбою з відомим професійним політологом і прекрасною людиною.

Олексій Васильович КАРТУНОВ — доктор політичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри суспільних наук Університету економіки та права «КРОК». У 1996 році захистив докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко. Під його головуванням здійснює атестацію наукових кадрів у цій спецраді.

Щиросердна людина, відомий вчений, прекрасний педагог і чудовий есеїст — і це лише видима частина «айсберга» тих найкращих чеснот, якими Господь Бог і батьки щедро обдарували Володимира Павловича Горбатенка або яких він сам набув за роки свого такого нелегкого, але красивого і креативного дорослого життя. Серед інших чеснот цього величезного, але випромінюючого лише тепло і добро «айсберга» варто згадати такі як щирість, відвертість, інтелігентність, вірність даному слову і справжній чоловічій дружбі, готовність прийти на допомогу тим, хто її потребує, лицарське ставлення до представниць чарівної статі, безмежне кохання до свого земного янгола-охоронця — дружини Ірочки (для нас Ірини Анатоліївни), любов до своїх батьків, дітей і онуків та багато іншого.

Вже майже чверть століття не перестаю дякувати долі за те, що зустрів на своєму життєвому шляху цю ШИРОСЕРДНУ ЛЮДИНУ, і не перестаю дивуватися широті й красі його душі, людяності, чистоті його помыслів і намірів, благородності всіх вчинків і справ.

Увесь цей час я спостерігав і щиро радів його неймовірно швидкому злетові й високому науковому польотові — від екскурсовода одного з музеїв до доктора політичних наук, професора і ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО, Автора багатьох оригінальних монографій і підручників з політології та правознавства, Енциклопедиста «у кубі» (за глибиною своїх знань, за численними статтями в різних енциклопедичних виданнях, за редагуванням кількох енциклопедій), Голови однієї з кращих Спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій (у якій я захищався і до складу якої маю честь входити) при Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Разом із колегами пишаюся ним як ПЕРЕКРАСНИМ ПЕДАГОГОМ, радію за тих студентів, яким пощастило і щастить слухати його лекції, за аспірантів і докторантів, які під його науковим керівництвом не просто здобувають наукові ступені, а й розбудовують одну з найпотужніших наукових політологічних шкіл України, Засновником і Лідером якої він є, та роблять вагомий внесок у розвиток політології.

Володимир Павлович — уособлення і яскраве підтвердження точності народного прислів'я: «Талановита людина — талановита у всьому!». Нещодавно, причому випадково (на заваді була надмірна скромність ЮВІЛЯРА), дізнався про ще один його талант — ЧУДОВОГО ЕСЕЇСТА та Знавця кращих зразків зарубіжної й вітчизняної поезії і прози. Всі його есе сповнені глибокої філософської мудрості, безмежної любові до рідних і близьких («Бабуся Хведоська»); закоханості у рідний край і матінку-природу («У райській обителі»); засудження насилля і війни та вдячності тим, хто звільняв Україну від німецько-нацистського ярма («Нас лякали війною і “чорним вороном”»); несприйняття неправди («Музей»); поваги до таланту інших людей, зокрема Е. Хемінгуея («И солнце снова взойдет»), Ф. Саган («Бути собою») тощо.

Від усієї душі зичу нашому славетному ЮВІЛЯРОВІ міцного здоров'я, миру і благополуччя, любові з боку рідних і близьких, поваги з боку колег, студентів і аспірантів, активного довголіття, оптимізму, творчого натхнення та нових здобутків на науково-педагогічній і есеїстській нивах!

Ірина Олексіївна КРЕСІНА — доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. У 1999 році захистила докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді цього інституту, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко. Ювіляр працює в очолюваному нею відділі.

З роками кожна людина мудрішає і переосмислює смисложиттєві цінності, надаючи перевагу одним і відкидаючи як неважливі — інші. Найбільша цінність, як відомо, — людина. Тому не випадково кажуть, що найбільша розкіш — людське спілкування, а якщо із справжнім другом — то щастя. І чим більше надійних друзів, тим ми щасливіші. Проте їх насправді дуже-дуже мало...

Мені пощастило мати не сто друзів, а принаймні декілька — справжніх, надійних, з якими вже і «пуд солі з'їла», і разом тернистими науко-

вими стежками пройшла. От тільки в розвідку ще не ходила. І от собі думаю: з ким би пішла? Є така людина — Володимир Горбатенко.

З ним не набридає щоденне спілкування на роботі. З ним хочеться бачитися й у вихідні та відпускні. Його проблеми й переживання одразу стають моїми. Мої думки й хвилювання — це його біль та безсонні ночі. У скрутних ситуаціях його плече біля мого. Без поради з Володимиром не наважуся на жоден серйозний крок чи відповідальне рішення. І це — майже 20 років.

Нам нема чого ділити, натомість ділимося усім, насамперед думками, ідеями, планами. Ми не конкуренти, а однодумці. Нас не роз'єднати підступним інтриганам, нас загартовують спільна праця і боротьба з дилетантами. І об'єднує одна мета — висока і чиста наука.

Майдан і Революція Гідності — це і наші з Володимиром здобутки і втрати, безсонні ночі, пости у Facebook, статті й відозви у ЗМІ та виступи на телеканалах, зустрічі з громадськими активістами, контакти із зарубіжними вченими. Бо це наш біль і наша боротьба за Україну — вільну, європейську, єдину, велику.

Коли почалася війна на Донбасі, то наша внутрішня мобілізація визначала практично всі думки, дії, наукові праці — на спротив сепаратизму, ворожим маніпуляціям. Коли наші діти стояли в чергах до військоматів — ми були єдиною родиною, міцною, непереборною. Володимир написав передмову до збірки віршів Анастасії Дмитрук, молодій поетеси, чії проникливі рядки — докори «старшому братові» — облетіли весь світ:

Никогда мы не будем братьями
ни по родине, ни по матери.
Духа нет у вас быть свободными —
Нам не стать с вами даже сводными...
Воля — слово вам незнакомое,
Вы все с детства в цепи закованы...
У вас Царь, у нас — Демократия.
Никогда мы не будем братьями.

Володимир щиро допомагав Анастасії, аби її вірші стали знаменом боротьби українських патріотів. Його громадянська позиція ламала стіну байдужості деяких «дуже обережних» колег. І волелюбний дух Майдану поступово витісняв смердючий «русский мир» з академічних кабінетів євроскептиків і русофілів. Ці події перевернули наше спокійне академічне життя. Цей неспокій не полишає нас ні на мить. І доки агресор забиратиме життя наших героїв, доти ми з Володимиром будемо воювати — і словом, і... гвинтівочкою, якщо треба. Тож і в розвідку — неодмінно разом!

Володимир Федорович СМОЛЯНЮК — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та національної безпеки Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». У 2001 році захистив докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко. З 2002 року здійснює атестацію наукових кадрів у цій спецраді, у 2005—2014 роках — як заступник голови.

Не пам'ятаю дня, місяця, навіть року не пам'ятаю, коли вперше познайомився з Володимиром Павловичем. Найточніша відповідь — десь наприкінці 90-х років. Подібний стан «непам'ятання» психологи пояснюють досить просто. Так відбувається у випадку, коли між людьми постають теплі та приязні, але при цьому відповідальні відносини. Мені здається, що у випадку з Володимиром Павловичем сталося саме так: доля подарувала мені можливість довго й плідно працювати з чудовою людиною, прекрасним фахівцем, мудрим наставником, для якого творити добро — як дихати, писати змістовні праці — немов вітатися зі світом, збирати навколо себе творчу команду — неначе намивати золоті крупинки в стрімкому потоці національного відродження.

Колись цей час — десять, двадцять, двадцять п'ять років незалежності України — увійде в легенди. Час розшарує суттєве й другорядне, вилучить дрібниці, концентрує головне, суттєве, що матиме значення на віки. Володимир Павловичу чи то повезло, чи то ні, але він працює саме в ці надзвичайно насичені роки, коли твердження «Українська Держава відродилась, збулась, постала» більше не викликає сумніву. Формальною ознакою цього є його тривала й плідна робота в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України, де він пройшов шлях від наукового працівника до заступника директора. Неформальною — активна участь у формуванні національної політологічної школи, визнаної не лише в Україні, а й за її межами.

Остання думка аж ніяк не є перебільшенням. Володимир Павлович очолює спеціалізовану вчену раду, що стала «кузнею», «гарячим цехом» підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. У цьому світі вже багато що змінилось (змінюється й надалі), але вчена рада, відкрита на зорі української незалежності, під головуванням Володимира Горбатенка успішно працює, маючи всі шанси пережити чергову «піну на воді». Під керівництвом голови ради захищено десятки кандидатських і докторських дисертацій (скільки точно — не знає і сам науковий керівник).

Вражає перелік статусних позицій, які органічно властиві Володимир Павловичу. До доктора наук, професора, провідного наукового співробітника легко додаються «лектор», «опонент», «рецензент», «експерт», «консультант», «розробник», «голова державної екзаменаційної комісії», «співголова від України» у міжнародних наукових форматах тощо.

Маючи блискучі літературні здібності, Володимир Павлович створив цілу бібліотеку книг, статей, підручників, посібників, есе, де фундаментальна наука стоїть поряд з іронічно-добрими спогадами про минулі роки, початок трудового життя, непрості пошуки самого себе у складному переплетінні мрій та реалій. Пам'ятаю кілька спогадів Володимира Павловича, які він свого часу довірив прочитати: «про мою бабусю», «як я працював у музеї Великої Вітчизняної війни», «про підготовку нових музейних експозицій», а також усні розповіді про строкову службу в залізничних військах, про непрості взаємини з офіцерами та генералами, що уособлювали дух попередньої держави, про подорожі Єнісеєм. Якщо сказати коротко, то написано (повідано) талановито, від серця, з гумором. Окремі розповіді — щось середнє між Ніколо Макіавеллі і Остапом Вишнею. Подібних сюжетних ліній від когось іншого ні читати, ні слухати ще не доводилось.

Володимир Павлович — це справжній патріот України. Неповторна у своїй красі Південна Чернігівщина в далекому 1957 році закодувала новонароджене маля до останнього бути вірним цій землі, річці, вулиці, а також людям, що виростили і благословили в далеку дорогу. Мало хто з українських вчених звернувся до російських колег після відомих подій анексії Криму й окупації східних районів Донеччини і Луганщини. А Володимир Павлович це зробив, тому що не міг промовчати в ситуації, коли зрада проріджувала ряди колишніх колег і начебто однодумців.

На щастя (і на жаль), плин часу нікому не зупинити. Давно перейменовано музей, стрімко оновлюються його експозиції, звільнено музейних керманічів, що не мали жодного відношення до історичної науки, а Володимир Павлович як був, так і залишився — спокійний, стриманий, ввічливий, коректний, володар енциклопедичних знань про сучасний світ та його минуле, а ще — певною мірою пророк, оскільки належить до небагатьох, хто зважився на політичне прогнозування.

Що можна побажати шановному Володимир Павловичу? Насамперед міцного здоров'я, яке потрібне не тільки йому, а й людям, що його оточують. Амфора його серця ще далеко не вичерпана. І той цілющий напій, який вона зберігає в своїх надрах, має довго-довго наливатися в келихи інших доль та зігрівати людські душі. Нових професійних Еверестів, які потрібно підкорити, оскільки це відкріє дорогу новим поколінням амбіт-

них, енергійних дослідників, що йдуть слідом. Ми віримо, що попереду в іменинника — роки й роки зрілої, мудрої, виваженої праці. Ми впевнені, що вона неминуче увінчається новими успіхами: для себе, для сім'ї, для друзів, для всіх нас, для України. З Днем народження, пане Володимире!

Оксана Володимирівна КУКУРУЗ — кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. У 2008 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в цьому інституті кандидатську дисертацію «Політична опозиція в Україні та Республіці Польща в умовах демократичної трансформації: порівняльний аналіз».

Вперше про Володимира Павловича Горбатенка я почула на першому курсі навчання в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. У 1997 році політологія в Україні була ще на початку свого становлення, і навчальної літератури було надзвичайно мало. Одним із перших навчальних посібників, у якому здійснено екскурс в історію правничо-політичної думки, був «Вступ до політології», співавтором якого разом з В. Скибою і В. Туренко був В. Горбатенко. Цей посібник дуже цінувався студентами, оскільки в ньому в доступній і цікавій формі були викладені основні політологічні проблеми. Треба пам'ятати, що в цей час ми ще не мали доступу до інтернету й відповідно пошук деяких джерел вивчення політології міг тривати тижнями. Найбільше часу ми проводили у бібліотеці Києво-Печерської Лаври, бо саме там можна було знайти маловідомі на той час історичні, філософські, правничі праці мислителів, у яких ми вишукували політологічні ідеї. Відтак ми дуже зраділи, коли вийшли друком упорядкований В. П. Горбатенком «Політологічний енциклопедичний словник» (1997) та навчальний посібник «Політологія» (1998) за його редакцією (спільно з О. В. Бабкіною).

На час, коли Володимир Павлович прийшов до нас викладати, ми вже знали про нього як про автора найкращих навчальних видань і гарного викладача (так характеризували його студенти старших курсів). Ми усвідомлювали, що це дуже поважна особа — доктор політичних наук, співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, науковий консультант судді Конституційного Суду України. Та незабаром були приємно вражені його відкритістю, демократичністю, повагою до співрозмовників, незалежно від того — це декан факультету чи звичайний студент. Його заняття були надзвичайно цікавими, він завжди розповідав щось таке, про що ми ще не чули, зокрема про теорію модернізації, футурологію, політичне прогнозування.

Якось керівник моєї курсової роботи Степан Петрович Дмитренко при обговоренні висновків запитав мене, чим я планую займатися після закінчення університету. Я на той момент уже брала участь у декількох передвиборчих кампаніях (в тому числі як кандидат у депутати до районної ради) і розуміла, що являє собою практична українська політика, тож сказала, що хотіла б займатися чимось світлим, добрим, корисним для суспільства. Він сказав, що у такому випадку мені варто подумати про аспірантуру, оскільки, на його думку, у мене є хист до наукових досліджень. Після деяких роздумів я всерйоз задумалась про наукову діяльність і почала з'ясовувати можливості вступу до аспірантури. Степан Петрович порадив мені звернутися до Володимира Павловича за консультацією з цього приводу. Володимир Павлович уважно вислухав мене, сказав, що не сумнівається в моєму потенціалі, але місць на державну аспірантуру зазвичай дуже мало (а мені підходила лише така форма навчання), а в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України взагалі дають лише одне місце на декілька років для політологів за державним замовленням.

Відтак після закінчення університету я пішла шукати роботу за оголошеннями в газетах. Після безрезультатних пошуків протягом майже двох літніх місяців (не беручи до уваги пропозиції зайнятися мережевим маркетингом, бо, на думку роботодавця, я як політолог повинна вміти продати людям те, що я вважаю за потрібне) я вирішила своє резюме з контактними даними занести, про всяк випадок, і на свою рідну кафедру. При вході зустріла Володимира Павловича і також вручила йому свій скромний папірець. Через один чи два тижні мені подзвонив Володимир Павлович і повідомив, що в центрі, який він очолює в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України, звільняється одне місце. Він сказав, що вакантна посада передбачає науково-технічну роботу, але якщо я захочу, в мене буде можливість написати і захистити дисертацію. На співбесіді директор інституту академік Юрій Сергійович Шемшученко підтвердив: якщо я буду наполегливо працювати в цьому напрямі, то все так і буде. Відтак з 2002 року під керівництвом Володимира Павловича розпочалася моя діяльність в інституті. Як і було заплановано, через 6 років я захистила кандидатську дисертацію, зараз пишу докторську — і також за наукового консультування Володимира Павловича.

Отож, знаючи Володимира Павловича майже 20 років, тісно співпрацюючи з ним 15 років, я можу впевнено сказати, що мені надзвичайно поталанило у житті. На декількох сторінках складно описати всі спільні проекти, які ми виконували, тому зупинюся на окремих рисах

характеру Володимира Павловича, які є основою його власних успіхів та успіхів його учнів.

Демократичність. Вона присутня у всіх його відносинах з колегами, підлеглими, аспірантами. Він ніколи не користується авторитарними методами управління. Навіть будучи заступником директора інституту, своїх підлеглих він завжди просив виконати те чи інше творче завдання й ніколи не примушував. Його влада тримається на авторитеті та захопленні. Інша справа, що такі методи управління добрі лише в колективі, де люди мають високу моральну культуру. Але відомо, що суспільство недосконале, відповідно є й ті, хто не цінує демократичність, оскільки розуміє лише примус.

Мудрість. Ця риса проявляється в тому, що він завжди зважено і спокійно аналізує будь-яку ситуацію, що склалася. Не допускає надмірних емоцій, суб'єктивних суджень чи поспішних рішень. Розглядає декілька шляхів виходу із ситуації і обирає той, який найкраще сприятиме досягненню поставленої мети.

Толерантність. Він завжди уважно вислуховує іншу точку зору, не ображає людей лише через те, що вони по-іншому, ніж він, мислять, пишуть, говорять. Його улюблена фраза щодо думок, які він не зовсім підтримує, — «Має право на існування».

Уважність. Він уважний до колег по роботі, завжди запитає: «Як справи?», «Що нового?». Точно знає, який колір рукавичок підійде дружині до зимового пальта, який шалик краще обрати для доньки і обов'язково знайде час між засіданнями у закордонному відрядженні, щоб купити любим онукам нові цікаві іграшки.

Креативність. Його творчий підхід проявляється і при вирішенні науково-організаційних проблем, і при написанні наукових праць. Саме тому характеристика його постаті, праць, проектів, виконаних під його керівництвом, неодмінно супроводжується фразою: «Один із перших». Одним із перших він був співавтором навчальної політологічної літератури, розробником нової для України проблематики місцевого самоврядування, української ментальності, модернізації суспільства, політичного прогнозування, проблем прикладної політології тощо.

Енциклопедичний склад розуму. Він уміє лаконічно передати великий обсяг інформації, чітко сформулювати основні ідеї. Редакційні правки вносить обережно, не втручаючись у наукову позицію автора, але водночас уміє за допомогою одного доданого слова внести ясність у формулювання і донести до читача те, що хотів написати автор. Саме тому він відіграв значну роль у підготовці «Юридичної енциклопедії» в 6-ти

томах (1998—2004): був незмінним відповідальним секретарем редколегії, науковим редактором, автором 378 статей. Поряд з цим він був упорядником, членом редакційних колегій, автором ще близько 200 статей у понад 20 юридичних і політологічних енциклопедичних виданнях, серед яких загальновідомі: «Політологічний енциклопедичний словник» (1997, 2004), «Великий енциклопедичний юридичний словник» (2007, 2012), «Політична енциклопедія» (2012).

Надзвичайна працелюбність. Він із задоволенням береться за нові цікаві проекти. Відтак на сьогодні опублікував понад 300 праць (індивідуальні та колективні монографії; наукові доповіді, наукові записки до органів влади; політичні та юридичні енциклопедії, словники; підручники, навчальні посібники, навчальні програми; наукові статті; статті про науку, науковців, наукові заходи; тези конференцій, круглих столів, семінарів; рецензії на книги); є упорядником багатьох наукових збірників, членом редакційних колегій багатьох періодичних наукових видань, головою редакційної колегії від української сторони українсько-польського журналу «*Studia Politologica Ucraino-Polona*», головою Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України; особисто підготував 9 докторів політичних наук, 23 кандидатів політичних наук та 2 кандидатів юридичних наук.

Постійне навчання. Його життєве кредо: «Ніколи не зупинятися на досягнутому». Він уважно стежить за новими науковими працями зарубіжних і українських авторів. Вдосконалює знання англійської мови, вивчає польську мову. Користується новітніми технічними засобами.

Духовне самовдосконалення. Крім освітньої та наукової діяльності, він постійно цікавиться сферою культури, новими художніми і документальними фільмами, новими творами мистецтва, бере участь у підготовці фотоальбомів, мистецьких видань, пише передмови до поетичних збірок.

Скромність. Незважаючи на всі його заслуги і відповідне визнання, він залишається надзвичайно скромною людиною і ніколи не хизується своїми здобутками. Всі нагороди він отримав з ініціативи керівництва, колег, учнів. Усе-таки працює в нашому суспільстві прислів'я: «Що посієш — те й пожнеш!» А він сіє лише Добро, Щирість, Людяність.

Ще можна довго описувати надбання і таланти Володимира Павловича, яких надзвичайно багато. Інколи можна почути щире здивування і певну заздрість від колег, яка виявляється у фразі: «Коли Ви це все встигаєте?». Деякі думають, що у Володимира Павловича цілий штат працівників, які йому допомагають. Насправді ж він майже все робить сам.

Секрет полягає в тому, що він надзвичайно любить свою діяльність, свою сім'ю, все, чим займається.

Тож бажаю Вам, Володимире Павловичу, ще безліч нових звершень на благо Вашої родини, нашого Інституту, українського суспільства! Щоб Ваші безцінні ідеї ефективного державотворення та правотворення на решті були почуті і втілені на практиці. Хай Ваша наукова школа, в якій ми отримуємо не тільки наукові знання, а й переймаємо духовні цінності, зростає з кожним роком, збагачує політичну і юридичну науку, формує нову українську еліту!

Микола Федорович ГОЛОВАТИЙ — доктор політичних наук, професор, проректор з наукової та виховної роботи Міжрегіональної академії управління персоналом, заслужений працівник освіти України. Під його керівництвом у цій академії В. П. Горбатенко на початку 2000-х років за сумісництвом викладав політологічні спецкурси. Спільно з ювіляром та іншими колегами здійснює атестацію наукових кадрів у Спеціалізованій вченій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, головою якої є доктор політичних наук, професор О. В. Бабкіна.

З Володимиром Павловичем автора цих слів поєднує багаторічна спільна наукова, організаційна, методична, громадська робота в галузі науки, формування українського суспільства. Оскільки ювіляр завжди далекий від славослов'я, відвертий, щирий, скромний, шляхетний і вихований, варто стримано, однак об'єктивно і доречно сказати таке.

В. П. Горбатенко є одним з найавторитетніших фундаторів політології як порівняно нової для України науки. Глибокий рівень теоретико-методологічної підготовки, досконале знання проблематики, прискіплива, майстерна наукова праця, особливо в процесі підготовки енциклопедій, монографій, навчальних посібників, навіть разових публікацій, сформували високоавторитетного, популярного і глибоко шанованого вченого, ім'я якого знають далеко за межами України. Як чудовий вихователь, ювіляр підготував десятки докторів, кандидатів наук, що поглиблюють розробку політологічної тематики.

Володимир Павлович Горбатенко — видатний вчений, людина з глибокими ідейними переконаннями, високою політичною культурою, чіткою громадянською позицією. Про таких людей, а їх не так вже й багато поруч з нами, завжди говорять: «Він — особистість». Гордий бути його співвітчизником і колегою.

Многі літа і бережи Вас, Боже!

Лариса Олександрівна КОЧУБЕЙ — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Здійснює атестацію наукових кадрів у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко.

Починаючи з 2001 року, мене поєднує з ювіляром наукова діяльність. Моє знайомство з Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України почалося саме зі знайомства з Володимиром Павловичем, який ще тоді, пригадую, готував політологічне енциклопедичне видання і був страшенно зайнятий, весь у книгах, але жодним чином не показав, що йому бракує часу. Професійні поради Володимира Павловича щодо моєї подальшої наукової діяльності, зокрема вибору теми докторської дисертації, її структури, акцентування на важливих джерелах, дуже допомогли в моєму науковому житті. Його професійні поради й на сьогодні залишаються важливими для мене.

Володимир Павлович — принциповий та водночас дуже людяний, позитивний, сонячний, патріотичний. Жодного разу не чула від нього відмови чи прогнозу щодо негативного вирішення певних питань. Зверхності чи винятковості в його поведінці не спостерігала ніколи. Він завжди вселяє оптимізм та впевненість у власних силах. На нього можна покластися. Наші стосунки будуються на довірі та порядності, адже саме такими чеснотами наділений ювіляр. Він завжди на висоті, над плітками й негативом, він об'єктивний. З ним легко та цікаво спілкуватися. Справжній професіонал своєї справи — і як дослідник, і як викладач, і як голова Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій. Турботливий батько, люблячий дідусь двох онуків.

Бажаю Володимирі Павловичу здійснення найнеочікуванішого в найнепрогнозованіший період (хоча він є науковим гуру з політичних прогнозів) та лише позитивних подій у його житті та житті його чудової родини. Многая літа!!!

Дмитро Пилипович ПИЛИПЧУК — науковий та літературний редактор, поет, публіцист. З кінця 1990-х років співпрацює з ювіляром над різними науковими проектами. Брав участь у підготовці «Юридичної енциклопедії» в 6 томах (1998—2004), другого видання «Політологічного енциклопедичного словника» (2004), двох видань «Великого юридичного енциклопедичного словника» (2007, 2012), фотоальбому «Україна: погляд з неба» (2013), одним з ініціаторів яких був В. П. Горбатенко.

СОНЕТ ПРО МАЙБУТНЕ

Теоретикові прогностики
Володимирові Горбатенку
з нагоди його ювілею

Якщо ви не думаете про майбутнє,
у вас його не буде.

Д. Голсуорсі

Хто в думках про потомність¹ — той мудрець.
Боятись битв не гідно козарлюги.
Хто ж до будущини набрався осоруги,
Той, каже Гете, вже сьогодні мрець.

Не біймось, що до об'ї² прийде кінець!
За магаюгами³ приходять магаюги...
Хоч знову нахаосять Калі⁴ хуги,
Відродить Брахма всесвіт як Творець.

За часопростору загляньмо пруги:
Здолати як мерзоти каліюги⁵?
Втім, не в таких халепах ми були!
Чия відвага, того буде й слава.
Перед минулим — голову схили,
Перед майбутнім — закоти рукава!

Володимир Павлович БЕХ — доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

У житті є миттеві зустрічі з людьми, коли буденність нагороджує спілкуванням з обдарованою особистістю, у якій знаходиш одночасно надійного друга, відповідального колегу по роботі у розбудові життєустрою

¹Потомність — майбутнє.

²Тут йдеться про божественну добу, яка триває мільярди років.

³Магаюга — велика юга. Триває 4 320 000 років.

⁴Калі — в давньоіндійській міфології зла богиня, яка раз у раз знищує всесвіт і саму себе; дружина Шіви.

⁵Каліюга — остання, найгірша частина світового періоду (магаюги), коли людство переживає цілковитий занепад чеснот.

громадянського суспільства, незалежності держави і безкомпромісного опонента у науковому пошуку підвалин і детермінант майбутнього світоустрою планетарного світу. Саме ці риси я побачив і оцінив декілька років тому у Володимира Павловича Горбатенка — доктора політичних наук, професора, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки.

Сталося так, що найбільш плідні відносини між нами склалися у науковій сфері. Найбільший внесок Володимира Павловича у розвиток вітчизняної політичної науки, у першу чергу державотворення, я вбачаю у створенні з ним політичних енциклопедій, словників з політології і підручників для вищих навчальних закладів країни. Саме вони складають семантичну матрицю сучасного українського державотворення і є когнітивним інструментом подальшої розбудови України як європейської держави. Тому він цілком заслужено отримав публічне визнання. До того ж мені завжди подобались його поміркованість в оцінках політичних процесів в Україні, Європі і світі, ґрунтовність в аналізі текстів дисертаційних праць здобувачів, його готовність працювати з ними, незважаючи на шалену власну зайнятість, а інколи й упертість молодих людей. Яскравим свідченням цього є його наукова школа.

Працюючи у сфері ноосоціогенезу, самоорганізації і саморегуляції соціальних систем, я постійно дискутую з ним щодо актуальних проблем політичного розвитку країни і світу, предмета визначення наукової тематики, особливо при формулюванні тем докторських дисертацій. Наші погляди тут далеко не збігаються, оскільки моя установка на активне зондування майбутнього стану соціального розвитку і прогнозування організаційного мейнстріму політичних структур завжди наштовхується на його помірковане, навіть у чомусь консервативне політико-правове сприйняття дійсності, що робить його обережним і не дозволяє використовувати нові поняття і засоби дослідження планетарного рівня, що не мають категоріального статусу або використовуються науковцями у конвенціональній формі. Останнє є особливо відчутним у горизонті дослідження видозміни морфології соціального світу, організаційних трансформацій і мутацій сучасної політичної сфери, становлення планетарного соціального організму, Світового уряду, Світового громадянського суспільства і Світового суспільства знань.

У той же час його пропозиції щодо переформулювання тем майбутніх досліджень завжди зберігають ідею, з якою до нього звертаєшся, і цілком сприяють перспективі наукового просування вперед вітчизняної політичної науки в освоєнні закономірностей становлення інформаційної цивілізації або окремих її сегментів. Це зайвий раз свідчить про його

високу методологічну культуру і наукову дисциплінованість як науковця і державотворця.

Вітаючи Володимира Павловича з ювілеєм, бажаю йому й надалі залишатися докою у своїй справі, активно розбудовувати власну наукову школу, бути носієм прогресивних ідей у сфері політології і українського державотворення, особливо у контексті формування і відтворення мейнстріму планетарних процесів! Це надзвичайно важливе завдання в умовах нашого непростого сьогоднішнього дня, особливо у сфері підготовки нових кадрів політологів і політиків для України, яка тільки тепер виходить на політичну арену Об'єднаної Європи.

Анатолій Миколайович КРУГЛАШОВ — доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, директор Науково-дослідницького інституту європейської інтеграції та регіональних досліджень. У 2002 році В. П. Горбатенко виступив офіційним опонентом під час захисту його докторської дисертації в Інституті політичних та етнонаціональних досліджень НАН України.

Кожна людина, яка прагне залишити свій слід у цьому житті, потребує певних попередніх підсумків зробленого на кожному його етапі. Звісно, ювіляру хочеться дізнатись і про думки своїх колег, їх оцінку досягнутого ним. Охоче поділюсь своїми думками про Володимира Павловича Горбатенка.

Ближче знайомство з ним припадає на той час, коли я готувався до захисту своєї докторської дисертації «Політичні ідеї Михайла Драгоманова» в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Шукаючи відповідних опонентів для захисту, я звернувся до Володимира Павловича, основним місцем праці якого на той час був Конституційний Суд України. Він не відмовився виступити одним із офіційних опонентів по моїй дисертації і приємно вразив мене органічним поєднанням наукової вимогливості, скрупульозності аналізу та доброзичливого ставлення до моєї праці. Після успішного захисту я вважав за приємність бачитися з ним і, коли лише міг, намагався зустрічатись вже на його пізнішій постійній роботі — в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. За будь-яких обставин спілкування з ним було щирим, невимушеним і без відчуття якоїсь дистанції, в тому числі й у період, коли він працював у цьому інституті на посаді заступника його директора.

Не дивно, що з таким високого рівня фахівцем, науковцем та активним автором хотілось підтримувати стосунки, ділитись своїми наукови-

ми та організаційними планами, чути його думки та поради з професійних та й взагалі суспільно-політичних питань. Доводилось мені і пізніше звертатись до В. П. Горбатенка по допомогу, і він не відмовляв у ній. Так, саме він проводив експертизу з ліцензування нашої кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича разом із відомим львівським професором В. М. Денисенком. Приємно відзначити глибоке розуміння ним особливостей розвитку навчального процесу в сучасній вищій школі, його небайдужість до пошуків нових форм роботи з майбутніми політологами, бажання не лише підказати щось нове й цінне для нашої діяльності, а й готовність самому переймати позитивний досвід у своїх колег.

Доводилось спілкуватися з В. П. Горбатенком і на наукових конференціях, чи то в столиці, чи то в регіональних центрах. З приємністю, наприклад, згадую спільну участь у міжнародній науковій конференції, яка відбувалась за ініціативою професора М. В. Примуша в Донецькому національному університеті, де ми критично, але з обережним оптимізмом обговорювали проблеми та можливості європейської інтеграції України. На жаль, не передбачаючи тоді підступних планів нашого північного сусіда. Гарним форматом нашого професійного й особистого спілкування виступав також Конгрес політологів України, в якому, як правило, я мав честь брати участь, шукаючи вирішення питань розвитку вітчизняної політичної науки, а через неї — й нашої держави та суспільства в цілому.

Приємне враження залишили у мене також можливості побачити діяльність Володимира Павловича як голови Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій при Інституті держави і права. Тут він вправно поєднував свої диригентські здібності з помітним особистим аналітичним внеском практично у всі ті питання, які порушували дисертанти, опоненти та члени Ради.

Особливо ж мене вражає творча плодючість професора Горбатенка. За ці роки він, здавалось, невимушено видавав вагомі наукові монографії, енциклопедичні видання, підручники та посібники, не кажучи вже про окремі статті, здійснював редагування багатьох наукових і дидактичних праць, не нарікаючи при цьому ані на величезний обсяг роботи, ані на обмаль часу чи сил на її виконання. Насправді можна лише здогадуватись, якою ціною даються ці та інші успіхи.

Зосереджений, доброзичливий, у міру іронічний і завжди інтелектуально та емоційно відкритий до нового — таким, у найбільш спрощеному вигляді, я можу охарактеризувати Володимира Павловича. Мені дуже хо-

ченься, щоб його життєва енергія, оптимізм і цілеспрямованість не вщухали, а роки лише примножували його мудрість, особисті здобутки, впевнено торуючи далі його творчу дорогу — шанованого науковця, авторитетного викладача, здібного організатора науки, і при всьому цьому — яскравої та позитивної, дружньої та уважної до колег і товаришів особистості.

Наталія Миколаївна ОНІЩЕНКО — доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, відмінник освіти України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Серед тих, з ким мені довелося працювати разом, і тих, з ким пощастило працювати, — Володимир Павлович Горбатенко. Він є надзвичайно демократичною людиною. Не в тому сенсі, що не впливає на дисципліну підлеглих, а якраз навпаки: вміє опановувати і підтримувати її так, щоб нікого не ображати, не сварити, не брати участь у плітках, не зважати на кулуарні нашіптування. Якщо хочеш щось зауважити або сказати — то це прямо в очі, прямо по суті.

До цього портрету просто не можу не додати властиве Володимирі Павловичу почуття гумору. Можливо, це візитівка сучасного світу: без гумору нікому й нізащо не вижити. А тепер професіоналізм. Він — високий професіонал у сучасному науковому просторі, як політичному, так і юридичному. Він це постійно стверджує своєю науковою школою, учнями, послідовниками, опонентами і нами — колективом Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, у якому його люблять, поважають, шанують.

Усіляких Вам гараздів, шановний Володимире Павловичу, нових творчих звершень, перемог, міцного здоров'я, цікавих подорожей і насолоди від життя!

Тетяна Леонтіївна НАГОРНЯК — доктор політичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця). У 2000 році В. П. Горбатенко виступив офіційним опонентом під час захисту її кандидатської дисертації у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

У швидкоплинності часу учні завжди повертаються до своїх Учителів у думках, спогадах чи реальних бесідах. Перше знайомство з ювіляром відбулося у 1999 році. Закінчивши кандидатську дисертацію з політичної транзитології, я привезла її до спецради Київського національного університету імені Тараса Шевченка і пішла шукати в столиці професора

Горбатенка — автора першої в Україні монографії з питань модернізації. «З вулиці» я прийшла до Володимира Павловича в його кабінет в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Пригадується, що там висіли малюнки його маленької доньки. Говорили ми довго про те, що Україна приречена на успіх.

Володимир Павлович став моїм першим опонентом на захисті кандидатської, й то було знаково, бо потім саме ця людина благословила мене на захист докторської (прямо перед війною). А потім, в ситуації, коли наш вуз відновився в екзилі, покликав до Кракова на науково-практичну конференцію. Та поїздка стала реальним початком нової сторінки мого наукового і професійного життя.

Володимир Павлович — взірець поєднання академічності і людяності, порядності і принциповості, тонкого гумору, мудрості та патріотизму. Атмосфера підтримки і тепла, професійних порад і життєвої мудрості формується навколо В. П. Горбатенка на олімпіадах і конкурсах студентських робіт, захистах дисертацій і засіданнях редакційних рад, у спільних відрядженнях і урочистих заходах. І ще один штрих... Завжди тішуся, коли бачу його тепле спілкування з дружиною чи як він вибирає іграшки для своїх онуків.

Многая літа, ювілярє! Хай Господь опікується Вашою долею, дає сили і натхнення! Вдячних Вам учнів та цікавих наукових проєктів!

Павло Федотович КУЛИНИЧ — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач сектору проблем аграрного та земельного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

На мій погляд, є принаймні два фактори, які спонукають науковця-дослідника виходити за межі предмета своїх традиційних (галузевих) наукових інтересів і звертатися до досягнень інших галузей наукового знання. Перший з них полягає в усвідомленні дослідником недостатності раніше застосовуваних підходів до пошуку нового знання про звичну об'єктивну реальність та необхідності розширення, модернізації методологічного інструментарію пізнання навколишнього світу шляхом запозичення та творчого застосування наукових досягнень інших наукових дисциплін. А другий фактор — особистісний. Він зводиться до того, що бажання поповнити власний багаж наукового знання за рахунок здобутків інших наукових «горизонтів» виникає у дослідника не в процесі наукового пошуку, а внаслідок спілкування з вченим, що представляє іншу, можливо, не дуже близьку галузь науки. Власне, саме другий фактор став причиною виникнення у мене спочатку зацікавлення, а потім і серйозно-

го наукового інтересу до використання у земельно-правових та аграрно-правових дослідженнях досягнень політології, зокрема її напрацювань у сфері політичного та політико-правового прогнозування. Маю визнати, зародження у мене такого інтересу відбулося під час зустрічей з Володимиром Павловичем Горбатенком у коридорі нашого інституту, коли після звичайних «де був? що бачив?» розмова переходила на теми, якими «живе» вчений. Безперечно, такі розмови «пролетіли б мимо вух», якби Володимир Павлович, свідомо чи несвідомо, не «запалював» би співрозмовника своїми ідеями, демонструючи ту перспективу навколишнього світу, яку можна огледіти лише з позицій політології і лише з тієї точки зору, яку він «облаштував» для власної подорожі у новий, незвіданий науковий простір. Це він робив блискуче. Однак у ході таких коридорних розмов для мене відкрилася ще одна перспектива — вид на особистість Володимира Павловича як вченого, на його погляди на життя та сутність наукової діяльності.

Пропрацювавши все свідоме життя в інституті, я мав можливість освоїти розмаїття секретів творчої лабораторії вченого. Однак, мабуть, вони не є вичерпними. Принаймні я не відразу збагнув таке наукове кредо Володимира Павловича: не критикуй чужий науковий твір, а сядь і напиши кращий. Безперечно, дискусії у науці — річ необхідна. Але власноруч написана праця, мабуть, є більш переконливим засобом наукової аргументації, ніж, скажімо, критичне, хоча й обґрунтоване зауваження. І в цьому професор Горбатенко, безумовно, правий. Крім того, приваблює ще одна риса особистості Володимира Павловича. Знайомлячись з його численними монографічними та іншими працями в галузі політології, розумієш, що їх написала людина, яка, як кажуть, «працює як раб, а творить як Бог». Очевидно, у таких людей не тільки робочий кабінет, а й кухня, вітальня та інші частини оселі є робочим кабінетом. При цьому Володимир Павлович є байдужим до багатьох зовнішніх ознак наукової діяльності, зокрема до різноманітних наукових титулів. Адже не вони є сенсом життя вченого. На мій погляд, професор Володимир Павлович Горбатенко — це ідеал вченого, який він матеріалізував своїм життєвим творчим шляхом.

Віра Анатоліївна ЯВІР — кандидат політичних наук, науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Навчалась у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», де в 1999—2000 роках викладала політологію В. П. Горбатенко. У 2008 році захистила кандидатську дисертацію

у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко.

Володимир Павлович — непересічна, видатна особистість. Науковець з великої літери, мудрий вчитель, викладач. Студенти, аспіранти, колеги завжди знаходять у нього дружню підтримку, слухну пораду та допомогу в науковому пошуку. Низький уклін Володимир Павловичу за наставництво. Це науковець високого рівня організованості, невідкладний часові та поспіху. Володимир Павлович вміло впорядковує хаос ідей та ірраціональність емоцій колег.

Доля звела мене з Володимиром Павловичем ще у 90-х роках, коли мені пощастило прослухати його навчальний курс «Політична система України» в Києво-Могилянській академії. Завдяки цьому цікавому предмету я вирішила стати політологом, аналітиком — настільки вразив глибокий аналітичний підхід, представлений ювіляром. Саме цей курс надихнув мене на подальше вивчення політології. Як викладач Володимир Павлович вміє зацікавити студентів та заохотити їх до глибокого подальшого самостійного вивчення предмета. Політологія не випадково стала покликанням ювіляра — її вивченню він присвятив більшу частину свого життя. Здобутки Володимира Павловича у цій сфері, без перебільшення, вражають і надихають.

Особисто мені у Володимирі Павловичу найбільше імponує дружнє, позитивне ставлення до свого покликання, колег, оточуючого світу і життя загалом. Завжди спокійний та розважливий, ювіляр готовий простягнути руку допомоги та підтримки. І світ відповідає цій світлій людині взаємністю. Вважаю, що мені дуже пощастило зустріти такого вчителя, який у подальшому став моїм наставником, колегою. Я пишаюся тим, що працюю разом з Володимиром Павловичем. Хочеться побажати ювіляру довгих літ плідної наукової праці, яка, без сумніву, стане орієнтиром для плеяди молодих науковців, для яких Володимир Павлович є гідним прикладом для наслідування.

Олена Миколаївна КІНДРАТЕЦЬ — доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Запорізького національного університету. У 2008 році захистила докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко.

Моє заочне знайомство з Володимиром Павловичем Горбатенком почалося з прочитання його монографії «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть» (1999). Вперше поспілкувалася з

Володимиром Павловичем за день до захисту ним докторської дисертації. Тоді я зрозуміла, що він не тільки справжній науковець, а й інтелігентна і доброзичлива людина.

Мене з Володимиром Павловичем поєднує не тільки любов до науки, а й любов до нашої з ним спільної малої батьківщини — ми з ним з Чернігівщини, з прекрасного Полісся. Про це я дізналася з біографічної довідки, яку зачитували перед захистом його докторської дисертації. Тоді я тільки почала працювати над своєю докторською дисертацією, і той блискучий захист Володимира Павловича викликав у мене почуття гордості за земляка, але й дещо налякав — а чи зможу я теж достойно захистити дисертацію? Сьогодні багато хто має наукові ступені, але далеко не всі з них можуть називатися науковцями. Володимир Павлович є взірцем науковця. А крім того, він ще й надзвичайно багатогранна людина. Не так давно я дізналася, що Володимир Павлович пише й літературні твори.

Для науковця, як для будь-якої творчої людини, важлива думка інших про його роботу. Мені дуже допоміг схвальний відгук Володимира Павловича про мою монографію «Формування суспільства сталого розвитку: проблеми і перспективи». Він був рецензентом, і монографія йому сподобалася! Це придало мені впевненості у власних силах. Значною мірою я завдячую Володимирі Павловичу тим, що захист моєї докторської дисертації відбувся.

Володимир Павлович допомагає багатьом людям. Його думка дуже цінна й авторитетна. З ним можна порадитися, і поради його завжди слухні. Він відрізняється від тих, хто радить аби порадити, не вникаючи в суть проблеми, не витрачаючи на це душевних сил.

Все, що робить Володимир Павлович Горбатенко, він робить дуже якісно. Якби таких людей було побільше, то Україна стала б процвітаючою державою. Сподіваюся, що його учні будуть рівнятися на вчителя і продовжуватимуть його справу.

Віктор Миколайович СПІВАК — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та суспільних наук Академії праці, соціальних відносин і туризму. У 2001 році захистив кандидатську, а в 2011 — докторську дисертації у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко. Здійснює атестацію наукових кадрів у цій спецраді.

Я вдячний долі, що моє знайомство з Володимиром Павловичем відбулося у той момент, коли я найбільше потребував дружньої поради і професійної підтримки. Цьому знайомству вже понад двадцять років.

Перші хвилини знайомства багато можуть сказати про людину. Так сталося і зі мною. На перший погляд — звичайна зустріч, але, як виявилось, з людиною незвичайною. Я зрозумів це з роками, коли всі його професійні поради стали мені у нагоді.

Згадую, як, потиснувши мені руку і широко усміхнувшись, як давній знайомий і водночас серйозно, він запросив мене до розмови. Йшлося про підготовку та захист мого дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, а за великим рахунком — початок мого шляху як науковця. По-різному міг скластися мій науковий шлях. Питань було багато, та часу як завжди бракувало. Наша розмова тривала близько двадцяти хвилин. Уважно мене вислухавши, Володимир Павлович спокійно і розсудливо сказав: «У Вас є руки, ноги, голова. Я не бачу причин, які б заважали завершити роботу над науковим дослідженням». У цих несподіваних словах було і запитання, і побажання, і підтримка, і оцінка вже зробленого. Тоді я не знав, що йому відповісти, а через декілька днів роздумів почав діяти і взявся за роботу.

Захист моєї кандидатської дисертації відбувся у стінах Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, наші зустрічі з Володимиром Павловичем стали частішими. Вже через десять років я завершив роботу та захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Всі ці важливі у моєму житті події відбулися завдяки магічним словам Володимира Павловича. Не буду приховувати, декілька разів у своєму житті я говорив їх і своїм учням.

Окремо слід відзначити нашу спільну роботу у спеціалізованій вченій раді. Згадую ситуації, що ілюструють його наукову принциповість, доброзичливість, дивовижну працездатність та цілеспрямованість, пристрасну закоханість у науку.

Нині Володимир Павлович має багато учнів. Він — знана в країні і за її межами особистість, завжди у творчому пошуку, сповнений сил і енергії, оптиміст, працьовита людина, талановитий керівник. Мені не довелося слухати його лекції, він не був моїм науковим керівником чи консультантом. Однак я вважаю себе його учнем. Щиро дякую Володимирові Павловичу за всі поради і підтримку і, звичайно, за плідну співпрацю.

Бажаю шановному ювіляру здоров'я, благополуччя, здійснення всіх задумів!

Олена Михайлівна СТОЙКО — доктор політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. У 2006 році захистила

кандидатську, а в 2017 — докторську дисертації у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко.

Близько познайомитися з Володимиром Павловичем мені довелося на вступних іспитах до аспірантури інституту. З часом почала шкодувати, що він не читав лекції політологам мого курсу в Києво-Могилянській академії. Політичні процеси в Україні часто мають неоднозначний характер і провокують гострі дискусії серед учених, однак Володимир Павлович завжди зберігає виваженість суджень, готовність вислухати усі позиції та віру в можливість раціонального пізнання такого ірраціонального феномену, як українська політика. Уважність до оточуючих, готовність завжди прийти на допомогу, бажання ділитися своїми знаннями та досвідом з молоддю — це далеко не повний перелік його особистих характеристик, що сприяли формуванню ефективного симбіозу юридичної і політичної наук у конкретному трудовому колективі.

Щиро вітаю з ювілеєм та бажаю міцного здоров'я, довгих років плідної роботи, творчої наснаги і талановитих учнів!

Тетяна Костянтинівна ПОЯРКОВА — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри філософії та соціальних наук Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. У 2004 році захистила кандидатську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко. У 2015 році — докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, членом якої є В. П. Горбатенко.

Моє знайомство з Володимиром Павловичем Горбатенком відбулося у 2003 р. під час підготовки дисертації «Концепція демократичної політичної культури та основні тенденції її втілення в Україні», захист якої відбувся згодом в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Усі наступні роки до сьогодні спілкування з ювіляром не переривалося...

У науковій сфері під значним впливом праці вченого «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть» (1999) відбувся вибір поняття «кризовий синдром модернізації» як об'єкта дослідження для моєї докторської дисертації. Слід сказати, що питання, актуальність яких на сьогодні є безумовною, були поставлені В. П. Горбатенком майже два десятиліття тому. Ще в 90-ті роки він пропонував розглядати політичну еліту як рушійну силу модернізаційного процесу, де запорукою

його успішності є консенсус еліт відносно вибудовування політичних правил, однакових для всіх соціальних страт, забезпечення відкритості соціальних ліфтів і гарантій для всіх видів бізнесу. Якщо говорити про «кризовий синдром модернізації», то Володимир Павлович був першим, хто не тільки висвітлив теоретичний потенціал цього поняття в контексті перспектив розвитку українського суспільства, а й поставив діагноз українській політичній системі, підтверджений сьогодні.

Під час написання дисертації В. П. Горбатенко постійно надавав мені консультації з літератури, поради щодо висвітлення джерел, показових для розуміння витоків та еволюції модернізаційної теорії. Навіть тема докторської дисертації «Системні кризові явища в умовах політичної модернізації: історико-політологічний аналіз» була остаточно сформульована Володимиром Павловичем на засіданні кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Не можна обійти увагою й те, що громадянська позиція В. П. Горбатенка відіграла роль світоглядного орієнтира в буремні часи Майдану 2013—2014 рр. Так, звернення «А вас не впечатлили эти аплодисменты?» до науковців з Російської Федерації відобразило реакцію вченого на рішення Президента Росії та Ради Федерації про введення військ в Україну. Високу ноту цьому посланню надало непідробне співчуття до пересічних громадян, що стали жертвами, заручниками та свідками кривавих подій.

Поза всім цим справжньою подією для мене стало знайомство з літературною творчістю В. П. Горбатенка. Серед улюблених назву невеличке оповідання «Бабуся Хведоська», у якому в неповторній авторській манері відтворено радянську повоєнну добу, де уживаються правда і кривда, а бідність побуту співіснує з яскравим кінематографічним світом. Автор змалював зворушливий образ жінки, яка, попри важку фізичну працю, демонструє напрочуд розсудливе розуміння світу без ідеологічних нашарувань. На мою думку, вислів головної героїні цього оповідання «люди — як люди» є символом природної недосконалості навколишнього світу, коли прекрасне та недосяжне поєднується зі звичним, повсякденним.

Підсумовуючи, зазначу, що за період нашого знайомства розмови з Володимиром Павловичем ставали стимулом до самопізнання та самовдосконалення. Так, на всі спроби поставити питання про несправедливість світу в нього були завжди наготові приклади із життя конкретних людей, які, потрапивши в скрутні (часом жакливі) умови, знаходили в собі сили піднятися над обставинами. Лейтмотивом усіх послань стало визнання необхідності труднощів для з'ясування справжньої цінності життя, оскільки досвід подолання випробувань долі несе в собі потенціал

подальшого розвитку. Мушу відзначити й максимальну коректність подання ним інформації, де кожна його інтонація та жест відображали віру в те, що будь-яке випробування буде (без сумнівів) подолане.

Використовуючи можливість привітати Володимира Павловича з ювілеєм, хотілося б побажати, по-перше, мати силу та здоров'я для реалізації усіх творчих задумів (як наукових, так і літературних). Будь ласка, не зупиняйтеся, пишіть і радуйте людей, не зважаючи на часи, події та політичні обставини. По-друге, бажаю отримувати віддачу (із відсотками) від усіх адресатів власної доброї вдачі — учнів, колег, знайомих і друзів, тих, кому пощастило із Вами зустрітися та спілкуватися. По-третє, маю надію на те, що без огляду на час, політичний стан і навантаження буде хоча б одна стабільність, на яку можна розраховувати. А саме: у слухавці будь-що голос Володимира Павловича буде звучати спокійно і доброзичливо. Як завжди...

Олена Вікторівна НОВАКОВА — доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Працює з В. П. Горбатенком на зазначеній кафедрі. Спільно з ювіляром та іншими колегами здійснює атестацію наукових кадрів у Спеціалізованій вченій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, головою якої є доктор політичних наук, професор О. В. Бабкіна.

Доля кожного багато в чому залежить від людей, що зустрічаються на життєвому шляху. Мені у цьому відношенні дуже пощастило зустрітися з Володимиром Павловичем Горбатенком, який суттєво вплинув як на професійне становлення, так і на моє світосприйняття. Спочатку я «відкрила» для себе Володимира Павловича як дуже глибокого яскравого вченого, оскільки дороговказами дослідження процесів політичної модернізації суспільства стали його блискучі праці «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть» (1999), «Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства» (2001) та багато інших. Переконана, що фундаментальні роботи Володимира Павловича були і залишаються творчим джерелом не тільки для політологів, а й для кожної мислячої та свідомої людини.

Пізніше, коли мені вдалося особисто познайомитися з Володимиром Павловичем, з'ясувалося, що він не тільки видатний вчений, а й надзвичайно душевна, відкрита людина з глибокою внутрішньою культурою. Це виявляється, зокрема, в тому, як щиро Володимир Павлович ділиться своїми знаннями та досвідом з колегами, аспірантами та сту-

дентами. Під час обговорення наукових робіт він вражає своїм умінням відразу побачити саму суть проблеми, влучно сформулювати тему, дати надзвичайно цінні рекомендації щодо її опрацювання. І молодим науковцям одразу стає зрозуміло, в якому напрямку вести дослідницький пошук. Необхідно відзначити також і те, що при зовнішній м'якості Володимир Павлович може бути й достатньо жорстким, вимогливим та принциповим, якщо це стосується професійної недбалості, невігластва та несправедливості.

Хочу окремо згадати про такі якості Володимира Павловича, як відданість Батьківщині та безкомпромісна позиція щодо її ворогів. Я мала нагоду переконатися в цьому особисто, коли після розгортання військової агресії залишила свою роботу в Луганську і переїхала до Києва. Ніколи не перестану відчувати величезну вдячність за підтримку і увагу, якою мене оточили у цей непростий період Володимир Павлович та його дружина Ірина Анатоліївна. Вони допомогли мені стати частиною нового чудового колективу та подолати шок від брутального ворожого втручання в життя Сходу України й кожного її мешканця.

Ще дуже-дуже багато доброго та визначального можна сказати про Володимира Павловича, оскільки талановита людина — талановита в усьому! Щиро бажаю йому цінувати життя, здійснювати усі свої бажання, щастя, здоров'я, добробуту та любові!

Сергій Владиславович РУДНИЦЬКИЙ — доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, голова Польського наукового товариства у Житомирі. У 2014 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Суспільні інтереси польської національної меншини у політико-культурному просторі незалежної України».

З Володимиром Павловичем я вперше зустрівся у травні 2007 року на конференції у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Пам'ятаю, що мене дуже вразив його виступ. Насамперед своєю простотою і глибиною. Склалося так, що у грудні того ж року він за рекомендацією професора Миколи Мокляка погодився стати моїм науковим консультантом. У жовтні 2014 року я успішно захистив докторську дисертацію з політичних наук. Але на цьому не припинилася наша співпраця.

2010 року Інститут держави і права, де працює Володимир Павлович, разом з Польською академією наук і мистецтв, Польським науковим товариством у Житомирі й Житомирським державним університетом іме-

ні Івана Франка виступив співorganizатором міжнародного наукового семінару, який щорічно проводиться у Києві, Житомирі, Луцьку або Кракові — містах, пов'язаних із життям і творчістю В'ячеслава Липинського. Відтоді В. П. Горбатенко є його незмінним активним учасником. А 2011 року було засновано щорічний українсько-польський журнал з політичних наук «Studia Politologica Ucraino-Polona». І Володимир Павлович став його головним редактором від української сторони.

Звісно, за час знайомства з Володимиром Павловичем було багато ситуацій, які розкривають різні сторони його характеру. Але мене особисто вражає те, як він уміє прийняти компромісне рішення, знайти вихід з будь-якої складної ситуації. А його фраза «Я не бачу жодних проблем» стала й моїм життєвим орієнтиром.

Отож залишається побажати ювілярові й надалі не бачити жодних проблем як у професійній діяльності, так і в особистому житті!

Наталія Михайлівна ХОМА — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка. У 2013 році захистила докторську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, головою якої є В. П. Горбатенко.

Із Володимиром Павловичем знайома давно, але плідний період співпраці розпочався від 2010 року, коли я вступила до докторантури у відділ правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Виконуючи роботу під керівництвом надзвичайного керівника — доктора політичних наук, професора І. О. Кресіної, — завше було цінним увібрати в себе пораду кожного з науковців відділу, а міркування Володимира Павловича не лише змушували замислитися, а й переосмислити написане, переписати уже, здавалося б, зроблене.

Завжди вражала та делікатність, з якою Володимир Павлович доносить свої думки, та скромність, під якою захована інтелектуальна глиба, згусток творчої енергії. Асоціативно для мене шановний ювіляр — це ті врата, у які завше хочеться постукати; це той авторитет, якого цитуєш із думкою дотягнутися до бодай наближеного рівня; це той радник, до щирої позиції якого не можна не дослухатись. Нам є у кого вчитися, є на кого ривнятися у людяності, працездатності, пошуку творчих підходів.

Віра Миколаївна ДЕМ'ЯНЕНКО — кандидат політичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри політології Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний уні-

верситет імені Григорія Сковороди». У 2003 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України кандидатську дисертацію «Політична свідомість українського суспільства в умовах демократичної трансформації».

З плином часу розумієш, що у світі немає нічого випадкового. Такою знаковою в моєму житті стала зустріч з Володимиром Павловичем Горбатенком, який відіграв важливу роль у становленні мене як науковця та педагога вищої школи. Саме він відкривав для мене політологію як галузь знань з притаманними їй проблемами, напрямками наукового пошуку, дослідницьким інструментарієм. Поради Володимира Павловича як наукового керівника й наставника завжди були професійними, тактовними, виваженими, вичерпними. Він терпляче вводив мене у світ наукових досліджень, їх логіки і методології, формував навички старанності й наполегливості на шляху пошуку наукових істин. Творча співпраця з В. П. Горбатенком як науковим керівником при підготовці мною кандидатської дисертації стала найістотнішою засадою результативного дослідження, розвитку навичок науковця. Внутрішня організованість і самодисципліна Володимира Павловича спонукала до систематичної роботи, формувала вміння чітко визначати завдання й послідовність дій у науковому пошуку. Він прищепив мені — викладачеві історії — інтерес до політології, яка завдяки своєрідним підходам до аналізу суспільних явищ, дозволяє глибше зрозуміти та інтерпретувати історичний процес. Згодом здобуті під керівництвом Володимира Павловича знання та навички знадобилися мені при розробці й викладанні політологічних дисциплін у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди.

Професор не зупиняється в русі вперед. Присвятивши життя науковій і викладацькій діяльності, він щедро ділиться науковими ідеями з тими, хто поруч, підтримує молодих дослідників у їхньому професійному становленні й зростанні. Визначальними рисами його характеру є мудрість, порядність і справедливість, поміркованість й організованість, оптимізм, виваженість і рішучість, працьовитість і завзятість у досягненні мети. Володимир Павлович — учений з енциклопедичними знаннями, людина з природним тактом та інтелігентністю. Вражає коло його інтересів. За насиченою науковою, педагогічною та організаційною роботою він не втратив відкритості до навколишнього життя в усіх його проявах — від архітектурних ансамблів, літературного слова до гри сонячних променів у зеленій кроні величних дерев, здатності відчувати не лише суспільні проблеми, а й страждання та радості окремої людини. Високий інтелектуалізм Володимира Павловича не сприймає шаблонності мислення. За

20 років знайомства кожне спілкування з ним та його дружиною Іриною Анатоліївною відкриває нові грані їхнього багатого внутрішнього світу. З ними легко й комфортно. На шляху професійного становлення й розвитку вони змогли зберегти найвищі родинні цінності — ніжність і трепетність стосунків, взаємоповагу й турботу, що безумовно слугують взірцем для всіх, хто мав щастя спілкуватися з цими непересічними людьми. Приємно відзначити, що наші сім'ї поєднує спільна альма-матер — наш історичний факультет на той час Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, де відбувалося становлення світогляду, здобувалися перші навички педагогічної співпраці. Усі ми зберегли глибоку вдячність і щиро повагу до наших викладачів, які створювали особливу атмосферу творчої педагогічної й міжособистісної взаємодії, що значною мірою вплинуло на наш стиль професійної самореалізації.

Щира, доброзичлива й чуйна людина, різнобічно освічена особистість, видатний вчений був і залишається нашим натхненником, найкращим порадиником і взірцем Людини. Ми вдячні йому за науку, за добро, за радість спілкування, за честь називатися його учнями.

Нехай завжди Вас огортає Божа ласка, здійснюються Ваші мрії, робота приносить радість і натхнення, у родині панують злагода й тепло, в душі — мир і спокій! Щиро вдячні Вам за все те добро, що Ви несете всім нам!

Микола Васильович ПРИМУШ — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця). У 2003 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистив у Львівському національному університеті імені Івана Франка докторську дисертацію «Політичні партії: механізми інституціалізації і структурної трансформації».

З Володимиром Павловичем мене пов'язує наукова діяльність. Як консультант моєї докторської дисертації він виявив себе Фахівцем з великої літери — постійно надавав поради, підтримку, вселив віру в успішне завершення роботи. Крім наукової діяльності нас пов'язують дружні стосунки. Володимир Павлович — порядна та чесна людина. У нашій співпраці не було жодного випадку, щоб він не відгукнувся на моє прохання. Причому він завжди допомагає щиро, з душею.

З нагоди ювілею бажаю Володимирі Павловичу міцного здоров'я, особистого щастя та нових творчих звершень.

Світлана Степанівна БУЛЬБЕНЮК — кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та національної безпеки Державного

вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». У 2004 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Неоліберальні моделі модернізації у суспільствах перехідного типу».

Володимир Павлович Горбатенко був моїм викладачем у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, де я навчалася політології на соціально-гуманітарному факультеті, пізніше — науковим керівником в аспірантурі. Окрім неоціненної допомоги при підготовці мого дисертаційного дослідження, починаючи з 2000-х років, за сприяння Володимира Павловича я брала участь у написанні статей до таких авторитетних видань, як «Юридична енциклопедія», «Політологічний енциклопедичний словник», «Політична енциклопедія». У співавторстві з В. П. Горбатенком був виданий навчальний посібник «Політична трансформація в сучасному світі». Вказана співпраця дала мені важливий досвід як науковцю та окреслила основні вектори моєї дослідницької роботи у подальшому. Професор В. П. Горбатенко неодноразово виступав рецензентом навчально-методичних та наукових робіт, які готувалися мною одноосібно або у співавторстві з іншими дослідниками, даючи корисні поради методологічного та наукового характеру. Ще одним напрямом спільної наукової діяльності з Володимиром Павловичем була участь у роботі Спеціалізованої вченої ради Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України в ролі офіційного опонента при захисті дисертацій.

Якщо вести мову про професійні якості професора В. П. Горбатенка, то це надзвичайно просте завдання, адже його авторитет як науковця й організатора, значне місце, яке він посідає у такому доволі суперечливому процесі, як становлення вітчизняної політичної науки та формування її академічних шкіл, не викликають жодних сумнівів. Не меншим є авторитет Володимира Павловича як Вчителя, бо бути його учнем — це вже почесне звання, яке, з одного боку, вказує на наукові і професійні якості, а з іншого — накладає високу відповідальність за всю подальшу діяльність у царині політичної науки.

Не можна оминати увагою й особисті якості Володимира Павловича. Він — надзвичайно доброзичлива, чуйна людина; людина, яка не просто поспівчуває іншим, але й зробить все, що в змозі, аби допомогти. Я охарактеризувала б його як інтелігента чехівського взірця або провела б паралель з його улюбленим Г. Маркесом. Наскільки я знаю, і сам Володимир Павлович має літературний дар.

Хочу побажати Володимирові Павловичу, окрім ритуально-традиційних побажань здоров'я, благополуччя, професійного зростання і родинного затишку (що є, безумовно, надзвичайно важливим), аби, якщо не всі, то більшість із тих людей, на життя яких вплинув ювіляр, ніколи не відповіли йому одним з найбільших гріхів — невдячністю. Адже для багатьох, у тому числі й для мене, Володимир Павлович зробив неоціненно більше, аніж мав би зробити формально. Тому хочу побажати, аби усе те добро і щирість, яку отримали від ювіляра його учні, друзі, колеги, повернулося йому сторицею!

Костянтин Олександрович ВАЩЕНКО — доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений економіст України, голова Національного агентства України з питань державної служби. У 2009 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Теоретико-методологічний інструментарій і засоби забезпечення політичного аналізу і прогнозування в сучасній Україні».

Без малого за десятиліття до того, як термін «модернізація» з'явився у стратегічних програмних документах держави, позначаючи, в чому власне має полягати сутність змін і перетворень у різних сферах суспільного життя України задля забезпечення її сталого розвитку, Володимир Горбатенко у своїй докторській дисертації вже обґрунтував комплексну концепцію модернізації українського суспільства. Підходи та рішення, влучно запропоновані тоді Володимиром Павловичем, не втратили своєї актуальності й до сьогоднішнього часу. На мій погляд, цей факт підкреслює глибину і системність наукового пошуку професора Горбатенка як одного з корифеїв вітчизняної школи політичного прогнозування.

Гадаю, що ті, кому пощастило співпрацювати з Володимиром Павловичем під час реалізації різних наукових проєктів, будь то підготовка енциклопедичних видань, підручників, словників або організація конференцій чи інших науково-комунікативних заходів, погодяться зі мною: запорукою результативності колективної роботи є креативні й лідерські якості професора В. П. Горбатенка, поєднані з його граничним спокоєм та виваженістю.

Пригадую, я познайомився з Володимиром Павловичем, ще навчаючись на відділенні політології філософського факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Разом із моїми товаришами ми створили Асоціацію молодих українських політологів і політиків, під егідою

якої проводилися численні науково-практичні заходи. Поради і допомога пана Володимира стали дуже цінними для нашої організації. Через багато років потому Володимир Павлович погодився виступити моїм науковим консультантом при написанні докторської дисертаційної роботи. Відтоді маю за честь зараховувати себе до плеяди учнів професора В. П. Горбатенка та представників його наукової школи.

Кажуть, у Японії людині, якій не виповнилося 60 років, у серйозному товаристві слова не нададуть, адже вважається, що вона ще не набула достатньої мудрості та життєвого досвіду для того, аби її слова сприймалися авторитетно і з належною повагою. Авторитет Володимира Павловича визнаний давно і заслужено, тож з нагоди ювілею хочу побажати Учителю реалізації красивих мрій, майбутніх наукових звершень і вдячних учнів!

Володимир Олександрович НІКІТІН — кандидат політичних наук, консультант у сфері фінансів. У 2009 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Співвідношення традиції і модернізації у процесі становлення громадянського суспільства в Україні».

Перше знайомство з Володимиром Павловичем у мене відбулося в щасливі студентські роки. Так-так — саме найщасливіші. У першу чергу завдяки тому, що в ці роки я познайомився з прекрасними людьми як зі студентського середовища, так і з викладацького корпусу. Володимир Павлович був одним із найулюбленіших викладачів. Він захоплював мене вільною манерою викладання, як людина-інтелектуал доносив до нас такі цікаві факти, яких слід було ще пошукати в рідкісних книжках. Семінари під його керівництвом були схожі на дискусійні клуби, де кожен мав право висловити свою думку, почути фахову відповідь на поставлене питання, і при всьому цьому атмосфера завжди була легкою, піднесеною. Володимир Павлович міг пожартувати, згадати цікаві випадки з життя, і ми просто насолоджувались тим, що навчання фахової справи приносить неабияке задоволення.

Далі були магістратура і аспірантура. І саме в роки аспірантури в моїй сім'ї сталось горе — помер мій батько. Багато речей для мене стали другорядними. За умов, коли я потребував допомоги, розуміння, саме Володимир Павлович виявив небайдужість, підтримав мене, спрямував думки в правильне русло, мотивував плідно і натхненно працювати над дисертацією. Це була велика перемога для мене, і я впевнений, що без такого сильного професіонала та людяного чоловіка, як Володимир Павлович, всього цього могло й не відбутися.

Дякую Вам, наш почесний ювіляре, за те, що Ви робите в професійному житті, і низький Вам уклін за те, що Ви є справжньою Людиною в буденному!

Оксана Сергіївна ДМИТРЕНКО — кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та публічного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 2010 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в цьому університеті кандидатську дисертацію «Громадська думка як чинник демократизації політичної культури в Україні».

Володимир Павлович був моїм науковим керівником під час написання кандидатської дисертації. Мушу визнати, що писала свою наукову роботу я дуже довго, майже 10 років. Спочатку заважала невпевненість у тому, що зможу написати щось науково значуще, тому постійно щось дописувала і переписувала, а потім тяжка хвороба батьків змусила постійно знаходитись поруч, і наука аж ніяк не йшла до голови. Тому, коли я йшла до Володимира Павловича в Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України і несла свої матеріали, червоніла від сорому, готуючись почути докори і критику на свою адресу. Натомість, зустрівшись з ним, почула спокійне і доброзичливе: «Привіт! Як справи? Як вдома?».

Я щиро вдячна Володимирі Павловичу і за його розуміння, і за його допомогу на всіх етапах підготовки і захисту моєї дисертації: від друку наукових статей і вичитки автореферату до залагодження конфліктної ситуації з першим опонентом. З часом розумію, що Володимир Павлович допоміг мені не тільки як науковий керівник, він дав можливість повірити у свої сили, підтримав у нелегкий час і в моїй ситуації підказав, що наукова діяльність може бути тими ліками, які підтримають і допоможуть самотвердитися в житті.

Олена Василівна МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК — кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія». У 2010 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова кандидатську дисертацію «Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування».

9 липня святкує свій ювілей прекрасна людина, знаний науковець — Володимир Павлович Горбатенко. Моя перша зустріч з ним відбулася на співбесіді, яку я проходила як майбутній здобувач відділу теорії держави

і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Пам'ятаю, як я хвилювалася, коли побачила Володимира Павловича. Він видався мені дуже суворим, надто після того, як я сказала, що займаюсь питаннями правової політики, на що він зауважив: «А що нового Ви можете про це сказати порівняно зі здобутками попередніх дослідників?». Ця фраза стала для мене викликом, і я «ринулася в бій» захищати свої думки з цього приводу, обстоювати їх необхідність і життєздатність. Тільки з часом я зрозуміла, що в такій формі Володимир Павлович проводив співбесіду, визначав, чи є, крім бажання, ще й раціональне зерно в моїх дослідженнях. Згодом саме він став моїм науковим керівником.

У 2008 році була затверджена тема моєї наукової роботи — «Правова політика як чинник правотворчості і правозастосування». З цього періоду і почалася тісна співпраця із В. П. Горбатенком, який у цей час працював на посаді заступника директора інституту. Уже з перших днів мого перебування в ролі здобувача Володимир Павлович виявив цікавість до обраної для розгляду проблеми, попри той факт, що основною сферою його інтересів була і залишається політологія, а моїх — юриспруденція. Він дбайливо поставився до формулювання теми дисертації, визначення основних напрямів і шляхів дослідження, схвально оцінив мій попередній доробок у межах цієї проблематики, адже до моменту затвердження теми дисертації в її остаточному вигляді я вже встигла напрацювати чорновий варіант.

Підготовка дисертаційного дослідження здійснювалася поетапно, кожен його підрозділ готувався дбайливо, старанно, після чого неодмінно висловлював свою думку науковий керівник. Хотілося б відзначити особливу поміркованість, наукову толерантність Володимира Павловича. Він уважно і вдумливо вислуховував кожную мою думку, оцінював її перспективність, а вже потім формулював свої власні побажання. Мені, вчорашній студентці, видавалося дивним таке уважне ставлення до моєї позиції, адже я за звичкою очікувала, що мою роботу буде скеровувати у певному напрямку науковий керівник. Замість цього Володимир Павлович кожную зустріч розпочинав зі слів: «усе повинно рухатись поетапно, будь-яка думка має право на життя, якщо вона належним чином вмотивована».

З теплотою і вдячністю я згадую наші зустрічі з Володимиром Павловичем під час роботи над дослідженням, цікаві міркування, що їх висловлював мій науковий керівник по-батьківськи турботливо, не тільки стосовно моєї роботи, але й щодо важливих питань симбіозу політики і права в цілому. Я й сьогодні з вдячністю їх згадую, продовжуючи працю-

вати в обраному напрямку. За будь-яких умов, незважаючи на тотальну зайнятість, Володимир Павлович завжди знаходив час для спілкування по телефону, в онлайн-режимі, розуміючи, що я мешкаю в іншому місті.

10 вересня 2010 року — пам'ятний день захисту моєї дисертації. Для мене — день страшних хвилювань, не тільки з огляду на те, як сприймуть мою працю, оскільки відбулися значні зміни в політико-правовому житті держави, а й від бажання «не підвести» наукового керівника. На той момент знаходилась у якомусь розпачі. І ось за 10 хвилин до початку захисту підходить Володимир Павлович і говорить: «Леночка, Ви повинні пам'ятати, що лише Ви відповідальні за те, що обрали таку тему, написали дисертацію й тепер зібрали в цій залі серйозних людей. Тому без максималізму, поетапно і спокійно». Я дивилась, як Володимир Павлович спокійно йде до свого місця, і таке було враження, що моє хвилювання йде разом з ним. І вже зовсім спокійно, виражено я розпочала свій захист.

Згадую, з якою повагою мій керівник публічно оцінив мою дисертацію. Його добре слово, висока оцінка підтримали мене, надали наснаги, впевненості у власних силах. Після захисту спілкування з ним не припинилося. Як виявилось, він почав здобувати свою вищу освіту в Миколаївському державному педагогічному інституті імені В. Г. Белінського, тому Миколаїв є близьким містом для Володимира Павловича та його дружини Ірини Анатоліївни, з якою вони саме тут і зустрілись.

Поради, які Володимир Павлович надає мені як молодому науковцю, є неоціненними. Я керуюсь його науковими принципами, продовжуючи нелегку роботу на ниві сучасної юридичної науки. Бажаю Володимирі Павловичу здоров'я, наукового натхнення і гідних учнів та послідовників його наукових ідей!

Валентин Матвійович СЕВЕРИНЮК — доктор політичних наук, професор, професор кафедри богослов'я та гуманітарних наук Класично-го приватного університету (м. Запоріжжя). У 2010 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Політична поведінка як феномен суспільного життя: теоретико-методологічні проблеми».

З Володимиром Павловичем Горбатенком я спочатку познайомився заочно, на початку 2000-х років, зі слів відомих науковців Інституту держави і права імені В. М. Корецького — О. М. Мироненка та В. Ф. Погорілка (світла їм пам'ять!). Тоді я, кандидат історичних наук із Запоріж-

зя, прагнучи ширших наукових горизонтів, звертався за порадами до авторитетних фахівців, щоб сформулювати тему докторської дисертації, яка б поєднувала проблематику з різних сфер гуманітарного знання. Уже було зроблено деякі емпіричні розвідки та попередні узагальнення, однак вони ще не вкладалися в чітке тематичне русло.

На певному етапі таких консультацій згадані мною експерти якраз і порадили звернутися до професора Володимира Горбатенка. Записав номер телефону... І ось — перша зустріч. Літо 2003 року: спека, мріється про море... А в погляді Володимира Павловича — зосередженість, уважність, у словах — тактовність і впевненість. З кожною хвилиною розмови в мені наростає переконання, що прийшов за потрібною адресою, а ще за якийсь час починаю звикати до думки, що пошуки консультанта для майбутньої докторської, очевидно, уже закінчилися. І тут чую від свого співрозмовника те, що, на жаль, рідко можна почути не лише в професійних колах, а й загалом у житті: «Обіцяю вам допомогу. Я своїх підопічних не кидаю». Емоційність цієї фрази одразу закарбувалася у свідомості, і згодом я мав багато нагод переконатися у її практичній вагомості. Невдовзі, в ході подальших консультацій та обговорень політологічної проблематики, професор В. П. Горбатенко запропонував тему дослідження, додавши: «Подумайте. Про це спеціально ще ніхто не писав». Кілька годин я вештався Києвом у роздумах над його пропозицією, потім зателефонував і дав згоду. «Ну й добре, — почув спокійний голос. — Але працювати треба швидко й результативно. Бо інакше не цікаво...». І знову в голові майнула думка: «Це те, що треба!».

Роки співпраці з Володимиром Павловичем стали періодом спілкування з людиною, ученим і колегою, якому повністю довіряєш і дорожиш довірою до себе. Не трапилося жодного випадку, аби він, пославшись на зайнятість чи ще на щось, відмовив у консультації, не підказав, у якому виданні краще розмістити статтю, не повідомив телефоном про її вихід, не нагадав про якусь важливу заплановану справу. І все — вчасно, доброзичливо, без зайвої метушні та недомовленостей і, звісно, вимогливо.

Сердечно вітаю професора Володимира Павловича Горбатенка зі знаменним ювілеєм, зичу йому добра та щасливих доріг!

Ігор Ігорович ПЕТРЕНКО — кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2011 році під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистив у цьому університеті кандидатську дисертацію «Експертно-аналітичне забезпечення державної політики».

З Володимиром Павловичем я познайомився в 2006 році, коли ще був студентом третього курсу. Під його керівництвом я написав курсову роботу та дві дипломні (бакалаврську та магістерську) і кандидатську дисертацію. Від самого початку ми з ним знайшли спільну мову. Він ніколи не обмежував мої творчі пориви, але завжди вміло спрямовував їх у конструктивне, академічне русло. Володимир Павлович завжди вмів пояснити складні речі дуже дохідливо, з великим тактом та правильними словами. Спілкування з ним зазвичай надихає на подальші наукові пошуки. Кожного разу, як виходив з його кабінету, я був сповнений завзяття, цікавих ідей і планів на подальшу роботу. Володимир Павлович — науковець з великої літери, адже його наукові праці лягли в основу сучасної української політичної науки. Він — справжній педагог, адже виховав цілу плеяду гідних бакалаврів, магістрів, кандидатів та докторів наук.

З Володимиром Павловичем завжди приємно працювати, а ще приємніше просто спілкуватись. Він — надзвичайно творча людина, особистість з неординарними здібностями і великим талантом. Спілкування з ним завжди є дуже цікавим, змістовним і легким. Володимир Павлович є великим життєлюбом, його вирізняють щира людяність, велике, справжнє українське серце та повна відсутність марнославства. Він дуже мудра людина у всіх відношеннях: у роботі, ставленні до природи, спілкуванні з іншими та своєю родиною.

Я безмежно вдячний долі за те, що вона звела мене з такою чудовою у всіх відношеннях людиною, як Володимир Павлович Горбатенко. Він — мій Вчитель, Наставник та справжній Друг. Хочу побажати ювілярові міцного здоров'я, щастя й добробуту, успіхів у роботі, життєвих сонячних днів і довголіття, а також натхнення у плідній праці на благо вітчизняної науки та всієї України! Нехай ряди його учнів постійно примножуються, а з-під його пера виходить якомога більше наукових, творчих праць, які будуть збагачувати розум та душу прийдешніх поколінь! Многая літа!

Марина Анатоліївна ОСТАПЕНКО — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 2000 році захистила кандидатську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко. У 2013 році за його наукового консультування захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Політичний плюралізм як ціннісна основа демократичної політичної культури». Працює з ювіляром на вищезазначеній кафедрі.

Моє знайомство з Володимиром Павловичем відбулося у 2000 році, коли він був ученим секретарем Спеціалізованої вченої ради Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, де я мала захищати кандидатську дисертацію. Була вражена шляхетністю та професіоналізмом цієї людини. З того часу не пригадаю жодного випадку, щоб Володимир Павлович відмовив у пораді чи підтримці. І це враховуючи його неймовірну завантаженість.

Пізніше, виконуючи функції вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради у своєму університеті, я орієнтувалася на приклад Володимира Павловича і використовувала його поради. Я вдячна долі за те, що у 2008—2013 роках він був моїм науковим консультантом у підготовці докторської дисертації. Під його керівництвом робота виконувалась з особливим натхненням і задоволенням. Консультації заряджали новими ідеями та творчим піднесенням. Стиль Володимира Павловича у керівництві здобувачами і студентами легкий, людяний, інтелігентний, з тонким почуттям гумору і завжди спокійний. Бесіди з ним наповнені глибоким змістом, інноваційними поглядами на наукові проблеми, «ювелірною» точністю їх вирішення.

Володимир Павлович для мене є прикладом високоінтелектуальної людини, в якій органічно поєднані професійні знання та витончене сприйняття літератури й мистецтва. Крім того, він є прикладом людяного ставлення до колег і трепетного до своєї дружини — Ірини Анатоліївни. Професор цікаво розповідає історії з власного життя, причому деякі з них могли б зламати людину. А він згадує їх іронічно, з гумором.

Хочу щиро привітати Володимира Павловича! Побажати, щоб буденні дні були легкими, проходили в дружній атмосфері, приносили задоволення і результати! Бажаю, щоб життя надавало можливості для реалізації планів і мрій! Миру, добробуту і безлічі причин для гарного настрою, радості і свят! З величезною вдячністю і повагою!

Євген Вікторович ПЕРЕГУДА — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури. У 2013 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України докторську дисертацію «Розвиток механізмів взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади України в умовах суспільно-політичної модернізації».

Так сталося, що на моєму п'ятдесятилітті у 2016 р. були відсутні мої батьки. Вони живі-здорові, але батько мешкає далеко від України, а мама

теж вирішила заслужений відпочинок проводити поза Києвом. Символічним було те, що на дні народження в їх ролі виступили мої наукові батьки — Ірина Олексіївна Кресіна, науковий керівник моєї кандидатської дисертації, та Володимир Павлович Горбатенко, мій науковий консультант.

Як буває, перше знайомство з Володимиром Павловичем було заочним — завдяки його монографії «Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть». Я тоді входив у завершальний етап підготовки кандидатської, і основні положення цієї книги мені дуже допомогли. У ній було те, чого мені не вистачало у працях інших видатних учених. Особисте знайомство відбулося, коли підготовка кандидатської дисертації підійшла до написання вступу, але його текст був ще надто «сирим». Так вийшло, що його проглянув з ручкою Володимир Павлович. Не скажу, що, як люблять говорити шкільні вчителі, червоного в роботі було більше, ніж синього, — він просто викреслював текст цілими абзацами та вказував, що потрібно робити. За що я йому безмірно вдячний, оскільки під час захисту вже був спокійним, зокрема, за цей елемент дисертації.

Пізніше в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України постійно спілкувався з Володимиром Павловичем, але першим у пам'яті спливає епізод після «круглого столу» на тему громадянського суспільства. Через пару днів при зустрічі Володимир Павлович підтримав і високо оцінив мій виступ на тому заході. Слід врахувати, що на початку роботи в інституті я відчував себе не зовсім зручно, оскільки перебував у незвичному правознавчому середовищі. Й тодішня оцінка Володимира Павловича мене окрилила.

Обсяг матеріалу не дає змоги написати про все, що зробив для мене Володимир Павлович, за що я йому дуже вдячний. Без його сприяння, порад, консультування захист моєї докторської дисертації, можливо, й не відбувся б. Переконалий, що більшість вітчизняних вчених є добропорядними людьми. Але не можу не згадати про ту якість Володимира Павловича, яку, думаю, зустрінеш не завжди. Усі, хто писав дисертації, знають, що це не лише важка розумова праця, а й вельми нервова справа. Чим ближче до захисту, тим більше я нервував і сприймав як ризики не лише реальні, а й уявні труднощі. Лінія поведінки консультантів (керівників) в цій ситуації може бути різною, аж до «емоційного збудження» дисертанта, щоб «тримати його в тонусі». Володимир Павлович, навпаки, має унікальну здатність заспокоювати людей, вселяти у них впевненість.

І ще одне. Останні роки для українців є важким періодом, пов'язаним з переоцінкою багатьох речей. Не з усіма політичними оцінками Володи-

мира Павловича згоден, але завжди відчувається, що він справжній, а не номенклатурний (як багато політиків), патріот країни. Можливо, тому, що, незважаючи на свої досягнення, він залишився «людиною з народу», відкритою та повною глибоких почуттів.

Алла Іванівна ПОГОРЕЛОВА — доктор політичних наук, доцент, заслужений працівник культури України, науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України. У 2015 році за наукового консультування В. П. Горбатенка захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України докторську дисертацію «Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту».

Володимир Павлович Горбатенко — непересічна особистість, зустріч з якою, я переконана, стала подарунком долі не лише для мене, а й для кожного з його учнів. У його науковій творчості органічно поєднуються глибина точного аналізу політичних реалій з обстоюванням значення фундаментальних досліджень для успішного здійснення реформування суспільних відносин в Україні, науково обґрунтованої стратегії розвитку політичної і правової систем, розширення українською політологією емпіричної й методологічної бази для більш точного визначення напрямів системного удосконалення українського суспільства.

Водночас Володимир Павлович завжди готовий підтримати пропозиції своїх учнів, надихнути на виконання актуальних новаторських досліджень, закликаючи йти в глибину проблеми, при цьому скромно оцінюючи свою роль як наукового консультанта. Під час захисту докторської дисертації мене розчулили його слова, сказані з притаманним йому почуттям гумору: «Моїм завданням було — не заважати Аллі Іванівні».

Постать Володимира Павловича привертає увагу широтою інтересів, толерантністю в наукових дискусіях і людському спілкуванні, справжнім демократизмом, відповідальністю у всіх справах та домовленостях. Його захоплення літературою, музикою, мистецтвом є хорошим прикладом для студентів-політологів, адже гармонійно розвинена особистість може точніше відчутти особливості складних процесів розвитку людства у XXI столітті. Гармонія сімейного життя разом із дружиною Іриною Анатоліївною, з якою мені пощастило познайомитися набагато раніше, ніж з Володимиром Павловичем, надає його образу особливої привабливості.

Дякуючи ювіляру за плідну співпрацю, так і хочеться сказати: «Оце і є справжній патріот України, інтелігент, учений, у якого попереду нові творчі звершення. Людина високої культури, без якої не може бути

справжньої демократії!». Хай Вашої долі вітрила, вельмишановний Володимире Павловичу, щасливим вітром наповняться ще не раз!

Олена Євгенівна ПОСТОЛ — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Запорізького національного університету. В 2003 році захистила кандидатську дисертацію у Спеціалізованій вченій раді Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, вченим секретарем якої був В. П. Горбатенко. В 2016 році за його наукового консультування захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Посткласичні політико-ідеологічні течії та їх роль в умовах соціальних змін кінця ХХ — початку ХХІ століть».

Знайомство з такою людиною, як Володимир Павлович Горбатенко, — це подарунок долі, а для науковця — ще й велике везіння. Не кожен аспірант чи здобувач наукового ступеня може похизуватися вдалою першою зустріччю з професором-консультантом або вченим секретарем ради. А мені пощастило!

На початку 2000-х років мені — молодій аспірантці — науковий керівник кандидатської дисертації В. Г. Воронкова порадила поїхати на консультацію в Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України до вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради — професора В. П. Горбатенка. Сама думка про майбутню зустріч з одним з провідних науковців, професором, ще й вченим секретарем ради викликала сильне хвилювання (в першу чергу через невпевненість та розуміння свого місця в науці — де я, а де ПРОФЕСОР!). Від Володимира Павловича я вийшла вражена доброзичливістю, відсутністю зверхнього ставлення, вмінням почути, а особливо фразою: «Не хвилюйтесь, все буде добре». Слушні поради дали результат — у травні 2003 року все пройшло добре.

Після захисту кандидатської, коли хвилювання вже лишилось позаду, Володимир Павлович у напутньому слові побажав плідної праці над докторською дисертацією. На що моя відповідь була: «Володимире Павловичу, тільки за Вашого консультування!». Так воно і сталось. На обрання теми вплинули внутрішнє прагнення розібратись у причинах ідеологічних трансформацій, виявити особливості ідеологічного дискурсу в умовах сучасних соціальних змін та визначити перспективи розвитку політико-ідеологічних течій. І знову — безцінні професійні поради Володимира Павловича, допомога в опублікуванні статей, організаційних питаннях. І все це в атмосфері взаємоповаги, розуміння, тактовності, готовності допомагати. А ще запевнення: «На цій проблемі Ви знаєтесь краще за всіх інших». Ко-

жен здобувач докторського ступеня знає свої можливості і свій рівень, але такі слова від професіонала найвищого рівня справді надихають і вселяють упевненість. І вдруге, вже в 2016 році, під час захисту докторської дисертації все пройшло добре, за що безмежна вдячність вельмишановному професору, чудовій ЛЮДИНІ — ВОЛОДИМИРУ ПАВЛОВИЧУ ГОРБАТЕНКУ! Говорячи про ювіляра, слід відзначити такі його якості, як ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, ПОРЯДНІСТЬ, ЧЕСТЬ, ГІДНІСТЬ, ЛЮДЯНІСТЬ, ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ. Найщиріші вітання Володимиру Павловичу від мене та моєї родини! Бажаємо йому міцного здоров'я, натхнення і творчої наснаги!

Анна Броніславівна СТИЧИНСЬКА — кандидат політичних наук, асистент кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2016 р. під науковим керівництвом В. П. Горбатенка захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Інституційне забезпечення політики України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина».

Із Володимиром Павловичем Горбатенком ми познайомились у 2010 році під час мого вступу до аспірантури Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тема обраної роботи була сформульована на перетині юридичної і політичної спеціальностей. І саме Володимира Павловича мені порадили як наукового керівника, котрий допоміг би мені найповніше висвітлити мету моєї роботи, оскільки саме він є висококваліфікованим спеціалістом як у галузі юридичних, так і політичних наук.

Під керівництвом Володимира Павловича мені працювалося продуктивно і легко. Він надає професійні поради щиро і по-доброму ставиться до своїх підлеглих, завжди підтримує у нових починаннях і з розумінням розглядає кожне питання, готовий допомогти у будь-якій ситуації. Згодом я почала викладати семінарські заняття з курсу «Політичний аналіз і прогнозування», лекції з якого читає саме він. І тут мені пощастило побачити його як викладача. Студенти університету високо цінують Володимира Павловича як цікавого і кваліфікованого викладача, завдяки якому виникає захоплення тематикою і бажання вивчати предмет ширше і глибше. Дуже важливо, коли викладач пробуджує допитливість у студентів, а Володимир Павлович вміє захоплювати стовідсотково! Попри те, він є достатньо вимогливим і перш за все вчить студентів висловлювати свої власні думки та судження.

Бажаю ювілярові натхнених наукових звершень! Щоб витривалості і сил працювати з молоддю вистачило ще на багато років! Всього найкращого і многая літа!

Василь Іванович ТЕРЕМКО — доктор наук із соціальних комунікацій, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Володимир Павлович Горбатенко — особистість багатогранна і дивовижно цікава. Найпотужніше асоціюється його постать з політологією. У цьому контексті фігурують наукові праці, навчальні видання і десятки людей, яким він допоміг ступити в простір науки. А найголовніше — тонке розуміння природи політики й політичних процесів, поведінки людини в політиці й соціопсихологічних механізмів, що в їх основі. Завжди стриманий, незаангажований й іронічно-мудрий у публічному чи приватному аналізі гарячих ситуацій, пекучих тем й екранних мізансцен. У нього варто вчитися раціонального сприйняття конструктивів політичної міфології, дистанціювання від псевдоподій і псевдогероїв. І ще: він добре знає, хто його вчителі й партнери в науці, і не забуває про це казати.

Енергія його таланту, знань, думки й захоплень не фонтанує напоказ. Вона в глибині натури і потребує дуже довірливого середовища. Тоді він гострословить, жартує і захоплює міриадами дотепних історій.

Особливо цікавий у ситуаціях, коли вилущується з уявної мантиї професора і є просто Володимиром Горбатенком. Саме тоді іскрометно виграє в ньому все, що дає людині природа. Коли згадає дитинство, тих, з ким ріс і хто виводив його у світ, хлоп'ячий азарт своєрідно поєднується з мінорністю ностальгії. Відповідальність і турботливість визначають інтонації у розмовах про сім'ю і дітей. І дуже знайомий біль бринить у розповідях про останні дні батьків.

Найбільше здивування — те, як він тонко розуміє і відчуває живопис. Можливо, тут варто шукати розгадку його обдаровання, а може, вбачати плоди багаторічної дружби з дивовижно талановитим художником Петром Бевзою.

Відчуття краси володіє ним й у сприйнятті слова. У пам'яті — враження від розмов про праці академіка Сергія Кримського, глибину, мисленнєву пластику й естетику його текстів.

В усіх ситуаціях він — розважливий, відкритий, нелукавий, зрозумілий і світлий як правда. Завжди такий, що б не робив, яку б радість не переживав і який би не терпів біль. Іде життям, не цураючись роботи, щирий до людей. І люди відкриті йому.

Учні професора В. П. Горбатенка

Вагомим результатом науково-педагогічної діяльності професора В. П. Горбатенка є підготовка і виховання цілої плеяди талановитих фахівців вищої кваліфікації в галузі політології і юриспруденції. Всі вони успішно захистили за його допомоги докторські або кандидатські дисертації та з користю для країни займаються науково-педагогічною чи практичною діяльністю. Учнями В. П. Горбатенка є:

Примуш Микола Васильович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця). У 2003 році захистив у Львівському національному університеті імені Івана Франка докторську дисертацію «Політичні партії: механізми інституціоналізації і структурної трансформації».

Дубас Олексій Павлович — доктор політичних наук, генеральний директор видавництва «Генеза». У 2004 році захистив у Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України кандидатську дисертацію «Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний аналіз». У 2012 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України докторську дисертацію «Розвиток інформаційно-комунікаційного простору в контексті взаємодії культури і політики».

Бушанський Валентин Вікторович — доктор політичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. У 2004 році захистив у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка кандидатську дисертацію «Політична етика у філософії М. О. Бердяєва доеміграційного періоду (1900—1922)».

Мірошниченко Юрій Романович — доктор юридичних наук, кандидат політичних наук, доцент, заслужений юрист України, народний депутат України V, VI, VII, VIII скликань, голова підкомітету з питань реформування пенітенціарної системи, діяльності органів виконання покарань та пробації Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. У 2006 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Демократичні механізми підготовки і прийняття державно-політичних рішень».

Мироненко Петро Володимирович — доктор політичних наук, президент громадської організації «Академія політичних наук», директор громадської організації «Міжнародний інститут гуманітарних технологій». У 2009 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Політична стратегія і тактика в умовах нестабільності суспільно-державного розвитку».

Ващенко Костянтин Олександрович — доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений економіст України, голова Національного агентства України з питань державної служби. У 2009 році захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Теоретико-методологічний інструментарій і засоби забезпечення політичного аналізу і прогнозування в сучасній Україні».

Северинюк Валентин Матвійович — доктор політичних наук, професор, професор кафедри богослов'я та гуманітарних наук Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). У 2010 році захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Політична поведінка як феномен суспільного життя: теоретико-методологічні проблеми».

Остапенко Марина Анатоліївна — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 2013 році захистила в цьому університеті докторську дисертацію «Політичний плюралізм як ціннісна основа демократичної політичної культури».

Перегида Євген Вікторович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури. У 2013 році захистив у Інституті держави

і права імені В. М. Корецького НАН України докторську дисертацію «Розвиток механізмів взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади України в умовах суспільно-політичної модернізації».

Рудницький Сергій Владиславович — доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, голова Польського наукового товариства у Житомирі. У 2014 році захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Суспільні інтєреси польської національної меншини у політико-культурному просторі незалежної України».

Погорелова Алла Іванівна — доктор політичних наук, доцент, заслужений працівник культури України, науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України. У 2015 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України докторську дисертацію «Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законодавчої діяльності парламенту».

Постол Олена Євгенівна — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Запорізького національного університету. У 2016 році захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова докторську дисертацію «Посткласичні політико-ідеологічні течії та їх роль в умовах соціальних змін кінця ХХ — початку ХХІ століть».

Прокопчук Ірина Іванівна — кандидат політичних наук, доцент, викладач кафедри соціології та політології Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. У 2001 році захистила в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України кандидатську дисертацію «Ціннісне та інституційно-владне забезпечення політичної свободи в умовах демократії: політологічний аналіз творчої спадщини Алексіса де Токвіля».

Дем'яненко Віра Миколаївна — кандидат політичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри політології Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». У 2003 році захистила в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України кандидатську дисертацію «Політична свідомість українського суспільства в умовах демократичної трансформації».

Бульбенюк Світлана Степанівна — кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та національної безпеки Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». У 2004 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Нео-ліберальні моделі модернізації у суспільствах перехідного типу».

Лебединська Ганна Олександрівна — кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. У 2004 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Політико-стабілізаційна роль місцевого самоврядування в умовах суспільно-політичної трансформації сучасної України».

Брустінов Вадим Володимирович — кандидат політичних наук, менеджер туристичної компанії «Ticketim». У 2005 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Модернізація системи влади і управління: чинники змін та розвитку».

Жабінець Наталія Валеріївна — кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 2006 році захистила в цьому університеті кандидатську дисертацію «Політичні цінності та їх втілення у процесі демократизації українського суспільства».

Бутовська-Ілюшко Ірина Олександрівна — кандидат політичних наук, політичний консультант. У 2007 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Політичне прогнозування як засіб забезпечення ефективності функціонування сучасного суспільства».

Кукуруз Оксана Володимирівна — кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. У 2008 році захистила в цьому Інституті кандидатську дисертацію «Політична опозиція в Україні та Республіці Польща в умовах демократичної трансформації: порівняльний аналіз».

Нікітін Володимир Олександрович — кандидат політичних наук, консультант у сфері фінансів. У 2009 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію

«Співвідношення традиції і модернізації у процесі становлення громадянського суспільства в Україні».

Біленко Вікторія Анатоліївна — кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Київського коледжу Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань». У 2009 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Регіональне лідерство та його вплив на розвиток політичної конкуренції».

Дмитренко Оксана Сергіївна — кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та публічного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У 2010 році захистила в цьому університеті кандидатську дисертацію «Громадська думка як чинник демократизації політичної культури в Україні».

Таїров Анар Іслам огли — кандидат політичних наук, керівник представництва «Алке Іншаат Санайе ве Тіджарет» в Україні, Почесний голова Співки азербайджанської молоді в Україні (САМУ). У 2010 році захистив у Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади».

Минькович-Слободяник Олена Василівна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивільної юриспруденції Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія». У 2010 році захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова кандидатську дисертацію «Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування».

Теремко Віктор Васильович — кандидат політичних наук, асистент кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2011 році захистив у цьому університеті кандидатську дисертацію «Аналіз політики як чинник демократичної трансформації сучасного суспільства».

Петренко Ігор Ігорович — кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2011 році захистив у цьому університеті кандидатську дисертацію «Експертно-аналітичне забезпечення державної політики».

Розлуцька Анастасія Богданівна — кандидат політичних наук, координатор проекту «Є-дата» Міністерства фінансів України. У 2012 році захистила в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова кандидатську дисертацію «Людина як об'єкт і суб'єкт інформаційної політики».

Карась Аліна Геннадіївна — кандидат юридичних наук, виконавчий директор представництва Австрійського національного телебачення в Україні. У 2014 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Ціннісні характеристики права як чинник формування правової культури».

Найчук Антон Антонович — кандидат політичних наук, виконавчий директор «Міжнародного центру прогресивних досліджень». У 2015 році захистив у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова кандидатську дисертацію «Політична мова як інструмент концептуалізації соціально-політичних відносин».

Бей Ганна Анатоліївна — кандидат політичних наук, політтехнолог, експерт з digital-комунікацій у політиці. У 2015 році захистила в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка кандидатську дисертацію «Політичне прогнозування та його роль у формуванні державної політики».

Стичинська Анна Броніславівна — кандидат політичних наук, асистент кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2016 році захистила в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України кандидатську дисертацію «Інституційне забезпечення політики України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина».

Наукові праці В. П. Горбатенка

У покажчику праці В. П. Горбатенка розміщено у тематичних рубриках: автореферати дисертацій; індивідуальні та колективні монографії; статті в енциклопедіях, словниках; наукові записки, наукові доповіді до органів влади; підручники, навчальні посібники, навчальні програми; наукові статті; про науку, науковців та наукові заходи; тези конференцій, круглих столів, семінарів; публіцистика. До покажчика включено видання, де учений був упорядником, відповідальним редактором, науковим редактором, членом редакційної колегії або редакційної ради (позначення «Ред.»), статті-рецензії із зазначенням у квадратних дужках відомостей про рецензоване видання (позначення «Рец.»). Окремо вказано членство в редакційних колегіях періодичних наукових видань, а також публікації про В. П. Горбатенка та рецензії на його праці. У межах однієї рубрики видання подаються в хронологічному порядку.

АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

1. Місцеве самоврядування в Україні: Політологічний аналіз концепцій минулого і сучасність : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. — Київ, 1995. — 24 с.

2. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. — Київ, 1999. — 36 с.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА КОЛЕКТИВНІ МОНОГРАФІЇ

3. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть : монографія. — Київ: Видавничий центр «Академія», 1999. — 240 с.

4. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. — Київ: Генеза, 2006. — 400 с.

5. Нація і держава: Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз (співавтори — Римаренко Ю. І., Антонюк О. В., Варзар І. М. та ін.) / за ред. Ю. І. Римаренка. — Київ—Донецьк: АТЗТ «Поліграфічне підприємство «АПП», 1998. — Книга 1. — 392 с.

6. Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства (співавтор — Цветков В. В.): монографія. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 348 с.

7. Модернізація українського суспільства як основа процесу європейської інтеграції України // Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми: монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2005. — С. 5—37.

8. Законодавство України у сфері інноваційного розвитку: хронологічний моніторинг (співавтор — Касяненко Ю. Я.) // Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти: монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2006. — С. 52—81.

9. Політичне прогнозування як засіб випереджального відображення дійсності та основа вироблення державної стратегії // Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти: монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2006. — С. 82—105.

10. Механізми стабілізації вітчизняної політичної системи // Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії : монографія / за заг. ред. А. І. Кудряченка. — Київ: НІСД, 2007. — С. 302—340.

11. Законодавство про мови в Україні: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа (співавтор — Шемшученко Ю. С.) // Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. — Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. — С. 157—173.

12. Основні напрями правового регулювання мовної політики (співавтор — Кресіна І. О.) // Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. — Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. — С. 335—342.

13. Розвиток політичної системи України (співавтори — Грицьак Н. В., Ставнійчук М. І., Федоренко В. Л. та ін.) // Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. — Київ: НІСД, 2008. — С. 7—34.

14. Cywilizacyjne wezwania oraz modernizacyjne odpowiedzi Ukrainy: perspektywy humanizacji państwa i harmonii społeczeństwa // Transformacja systemu społeczno-gospodarczego w Polsce i na Ukrainie. Studium monograficzne / redakcja naukowa: Z. Kruszewski, M. Prymush, W. Koński. — Płock—Dnieńsk, 2009. — Tom I. — S. 229—249.

15. Цивілізаційні виклики і модернізаційні відповіді України: перспективи гуманізації держави і гармонізації суспільства // Трансформація

суспільно-економічної системи в Польщі та Україні. Студіум монографічне / під наук. кер. Z. Kruszewskiego, M. Примуша, W. Końskiego. — Плоцьк—Донецьк, 2009. — Том II. — С. 41—63.

16. Суспільні трансформації новітнього часу як політологічна проблема: геополітичні та національні параметри // Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / В. Ф. Солдатенко (кер.) та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. — Київ: Парламентське вид-во, 2009. — С. 9—53.

17. Правова система України. Визначальні характеристики // Польща і Україна. — Спроба аналізу політичної системи / ред.: С. Суловські, М. Примуш, Н. Мінєнкова, Б. Зданюк. — Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA, 2011. — С. 315—326.

18. System prawny Ukrainy. Podstawowe determinanty // Polska i Ukraina. — Próba analizy systemu politycznego / red.: S. Sulowski, M. Prymusz, N. Minenkova, B. Zdaniuk. — Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA, 2011. — S. 103—113.

19. Правове забезпечення державного суверенітету України: монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, І. В. Алексєенко, О. В. Скрипнюк, Д. Є. Прокопов, І. А. Куян, О. І. Ющик, Д. М. Лук'янець, О. М. Костенко, В. О. Антонов, Н. М. Пархоменко, О. В. Батанов, З. М. Макаруха; за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — Київ: Юридична думка, 2011. — 300 с.

20. Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції: монографія / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), К. М. Вітман, В. П. Горбатенко, А. А. Коваленко, Л. І. Лойко, В. А. Явір, Т. Ю. Богиня, Д. І. Грицяк, О. В. Кукуруз, О. М. Стойко, М. Д. Ходаківський, Д. Ф. Жиган. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. — 384 с.

21. Політико-правові засади трансформації партійної системи України: монографія / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), В. П. Горбатенко, А. А. Коваленко, Л. І. Лойко, А. С. Матвієнко, К. М. Вітман, Н. М. Батанова, О. В. Кукуруз, О. М. Стойко, М. Д. Ходаківський, В. А. Явір, Ю. В. Якименко, В. П. Мироненко, В. М. Тарасюк; за ред. І. О. Кресіної. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. — 510 с.

22. Вивчення механізмів і принципів функціонування вітчизняної політичної системи // Політична наука в Україні. 1991—2016: у 2 т. — Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; відп. ред. і упоряд. О. Майборода. — Київ: Парлам. вид-во, 2016. — С. 124—141.

23. Новітні концепції філософії права та їхнє значення для розвитку юридичної науки в Україні // Актуальні проблеми юридичної освіти та на-

уки в Україні: монографія / за ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. — С. 20—31.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ, НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ

24. Демократія в Україні: кроки до зрілості (співавтори — Степико М. Т., Барков В. Ю., Власюк О. С. та ін.) // Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році: доповідь підгот. в рамках викон. Розпорядження Президента України від 19 липня 2005 р. №1122/2005-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» / Ю. Г. Рубан та ін. — Офіц. вид. — Київ: Інформ.-вид. центр Держкомстату України, 2006. — С. 13—22.

25. Розвиток політичної системи України та системи державного управління (співавтори — Розумний М. М., Беспалий Б. Я., Ємельянова І. І. та ін.) // Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році: доповідь підгот. в рамках викон. Розпорядження Президента України від 19 липня 2005 р. №1122/2005-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» / Ю. Г. Рубан та ін. — Офіц. вид. — Київ: Інформ.-вид. центр Держкомстату України, 2006. — С. 42—59.

26. Демократизація суспільства та забезпечення прав і свобод громадян (співавтори — Степико М. Т., Білий О. В., Бурковський П. А. та ін.) // Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2006 році: експертна доповідь підготовлена в рамках виконання Розпорядження Президента України від 06 травня 2006 року № 66/2006-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» на базі Національного інституту стратегічних досліджень. — Київ, 2007. — С. 59—78.

27. Розвиток політичної системи та системи державного управління (співавтори — Кудряченко А. І., Бабінова О. О., Бебик В. М. та ін.) // Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2006 році: експертна доповідь підготовлена в рамках виконання Розпорядження Президента України від 06 травня 2006 року № 66/2006-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» на базі Національного інституту стратегічних досліджень. — Київ, 2007. — С. 79—100.

28. Проблеми реформування політичної системи України (співавтори — Грицяк Н. В., Бурковський П. А., Горелов Д. М. та ін.) // Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку: Експертна доповідь. (Виконана в межах щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України на базі Національного інституту стратегічних досліджень). — Київ: НІСД, 2007. — С. 21—56.

29. Проблеми політичної модернізації українського суспільства // Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування: збірник науково-екс-

пертних матеріалів / за ред. М. М. Розумного. — Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. — С. 7—14.

30. Етнонаціональний вимір глобалізаційних викликів для України (спів-автори — Кресіна І. О., Лойко Л. І., Стойко О. М., Явір В. А., Стоєцький С. В., Горбунова К. В.): наукова доповідь / кер. авт. кол. І. О. Кресіна. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — 68 с.

31. Політичні та державно-правові перетворення (співавтори — Авер'янов В. Б., Майборода О. М., Шемшученко Ю. С. та ін.) // Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. — Київ: НВЦ НБУВ, 2010. — С. 18—34.

32. Засоби подолання кризових явищ у системі державного управління: світовий досвід і Україна : наук. записка / кол. авторів: Шемшученко Ю. С., Авер'янов В. Б., Кресіна І. О., Кукуруз О. В., Пухтецька А. А., Кубальський О. Н., Попик В. І.; відп. ред. В. П. Горбатенко. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — 68 с.

33. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (проект) (керівник Робочої групи з підготовки проекту) / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук НАН України; за заг. ред. В. М. Гейця. — Київ, 2011. — 48 с.

34. Загальні засади модернізації правової системи України // Політико-правові стандарти ЄС і напрями вдосконалення моделі модернізації сучасної України: наук. зап. / відп. ред. В. П. Горбатенко. — Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ, 2011. — С. 62—74.

35. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: національна доповідь (співавтори — Левенець Ю. А., Кармазіна М. С. та ін.). — Київ: Парламентське вид-во, 2011. — 101 с.

36. Правові форми політичної відповідальності: аналіз зарубіжного досвіду та висновки для України: наукова записка / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), В. П. Горбатенко, А. А. Коваленко, М. Д. Ходаківський, О. М. Стойко, О. В. Кукуруз, С. В. Стоєцький. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. — 100 с.

37. Громадський контроль діяльності органів публічної влади: наукова записка / А. А. Коваленко (кер. авт. кол.), В. П. Горбатенко, О. В. Кресін, І. О. Кресіна, А. В. Матвійчук, О. М. Стойко, М. Д. Ходаківський. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. — 134 с.

38. Правові механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні: історичний досвід і виклики сучасності: наукова записка / В. П. Горбатенко (кер. авт. кол.), І. О. Кресіна, О. В. Кукуруз, В. П. Тимошук, О. В. Стрельцова, Л. О. Матвійчук. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. — 82 с.

39. Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: наукова записка / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.),

Ю. С. Шемшученко, В. П. Горбатенко, А. А. Коваленко, О. В. Кресін, О. М. Стойко, В. А. Явір, Л. І. Лойко, С. В. Стоєцький, Л. О. Матвійчук. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. — 144 с.

40. Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: наукова записка / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), Ю. С. Шемшученко, В. П. Горбатенко, Л. І. Лойко, О. В. Кресін, О. М. Стойко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. — 116 с.

41. Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави: наукова записка / В. П. Горбатенко (кер. авт. кол.), Ю. С. Шемшученко, І. О. Кресіна, О. М. Стойко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. — 80 с.

42. Модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу і Криму: наукова записка / І. О. Кресіна (кер. авт. кол.), В. П. Горбатенко, В. А. Явір, О. М. Стойко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. — 104 с.

СТАТТІ В ЕНЦИКЛОПЕДІЯХ, СЛОВНИКАХ

Енциклопедії:

43. Мала енциклопедія етнодержавознавства / редкол. Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ: Довіра; Генеза, 1996. — 944 с.

Автор 3 статей: Самоврядні потенції української ментальності; Подолинський С. А.; Туган-Барановський М. І.

44. Світова та вітчизняна етнодержавницька думка (У персоналіях). — Київ—Донецьк, 1997. — 320 с.

Автор 2 статей: Подолинський С. А. (співавтор — Коваленко О.); Туган-Барановський М. І.

45. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко; за ред. Ю. І. Римаренка. — Київ: Довіра, 1998. — 912 с.

Автор 4 статей: Декларація про територіальний притулок; Конвенція про статус апатридів; Міжнародна організація з міграції; Міжнародний Союз із наукових досліджень у галузі народонаселення.

46. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 1: А—Г. — 1998. — 672 с., іл.

Автор 70 статей: Абсентеїзм, Авер'янов В. Б., Автаркія, Авторитаризм (співавтор — Мадіссон В. В.), Адвокат, Адміністративно-командна

система, Азімов Ч. Н., Активи, Акуленко В. І., Александров Ю. В., Алексеев С. С. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Аленін Ю. П., Альянс, Аннан К. А. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Антігона, Аристократія, Асоціація, Асоціація демократичного розвитку і самоврядування України, Ассирійське право, Аукціон, Афоризм, Бабкін В. Д., Багрій-Шахматов Л. В., Бажанов М. І., Баймуратов М. О., Банних В. І., Бездіяльність влади (співавтор — Погорілко В. Ф.), Безпосередня демократія, Бердяєв М. О., Битяк Ю. П., Бізнес, Білас І. Г., Боброва Д. В. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Бони, Бородич Л. В., Брифінг, Буддизм, Бунт, Ваучер, Вебер М. (співавтор — Бабкіна О. В.), Велика французька революція, Венедиктов В. С., Вето, Відносини суспільні (співавтор — Бургін М. С.), Вітрук М. В., Вітчизна, Вклади, Вовк Ю. О., Волков В. Д., Волюнтаризм, Воля, Воронов В. П., Всесвітня декларація місцевого самоврядування, Всеукраїнський комітет оборони прав людини, Гавриш С. Б., Гай, Гайворонський М. М., Генеральний секретар ООН, Геродот (співавтор — Голованов С. О.), Герострат, Гетьман А. П., Глушков В. О., Головатий С. П., Головка А. О., Голубович С. (співавтор — Чисніков В. М.), Гомер, Громадськість, Громадянська війна, Громадянськість, Гуренко С. І.

47. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 2: Д—Й. — 1999. — 744 с.: іл.

Автор 32 статей: Дезінформація, Декан (співавтор — Мигович І. І.), Декрет про мир 1917, Демагогія, Денисов В. Н., Децентралізація, Дзера О. В., Диктатор (співавтор — Харитонов Є. О.), Диктатура, Директива (співавтор — Кравець Є. А.), Дирекція, Дисиденти (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Дисципліна, Дмитренко І. А., Довгерт А. С., Дюверже М., Експерт (співавтор — Нагребельний В. П.), Експертиза (співавтор — Нагребельний В. П.), Екю, Еліта політична, Етнос, Євінгов В. І., Європейська хартія місцевого самоврядування 1985, Єрмолаєв В. М., Жовтнева революція 1917 в Росії, Загальноєвропейська Міжпарламентська Асамблея Православ'я, Закордонний паспорт, Звітність (співавтор — Нагребельний В. П.), Зеленецький В. С., Ін-касація, Іредентизм, Іспит (співавтор — Макеева Л. Г.).

48. Енциклопедія Сучасної України / Співгол. ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, О. М. Романів; відп. секр. ред. кол. М. Г. Железняк. — Т. 1: А. Київ: Поліграфкнига, 2001. — 824 с.

Автор 3 статей: Абсентеїзм; Адміністративно-командна система; Антоненко В. Г.

49. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 3: К—М. — 2001. — 782 с.: іл.

Автор 68 статей: Казуїстика, Канцелярія (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Капітал, Капітулярії, Капітуляції, Кар'єра, Карпачова Н. І., Картель, Каса, Касові операції, Каста, Квитанція, Квота, Клан, Кліка, Клячу-

за, Коваль Л. В., Козаченко І. П., Козюбра М. І., Колодій А. М., Комендант (співавтори — Ярмиш О. Н., Посохов С. І.), Кондратьєв Р. І., Консерватизм (співавтор — Бушанський В. В.), Копейчиков В. В., Копиленко О. Л., Коржанський М. Й., Корнієнко М. І., Корнієнко М. В., Коссак В. М., Костицький В. В., Коцюба О. П., Кравченко С. М., Кресіна І. О., Кривенко Л. Т., Кромвель О., Крупчан О. Д., Круталевич В. А., Крутов В. В., Кубко Є. Б., Кузнецова Н. С., Кузьмічов В. С., Кульчицький В. С. (співавтор — Гришук В. К.), Кучерявенко М. П., Лазор Л. І., Лановенко І. П., Лихолоб В. Г., Лопушанський Ф. А., Лукашевич В. Г., Луць В. В., Малишева Н. Р., Мамутов В. К., Мао Цзедун, Мартиненко П. Ф., Марчук В. М., Матишевський П. С., Мацюк А. Р., Медведчук В. В., Мельник Є. Ф., Мироненко Н. М., Михайленко О. Р., Михайленко П. П., Михеєнко М. М., Мороз О. О., Мрига В. В., Мунтян В. Л., Мурашин Г. О., Муромцев С. А., Мусіяка В. Л.

50. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 4: Н—П. — 2002. — 720 с.: іл.

Автор 46 статей: Набоков В. Д., Нагребельний В. П., Націонал-соціалізм, Нижник Н. Р., Німченко В. І., Ніцше Ф. В., Номенклатура (співавтори — Коваленко В. Л., Нагребельний В. П.), Номос, Норма, Норми соціальні, Нувориш, Обструкція, Оксамитний В. В., Олігархія, Омельченко Г. О., Онопенко В. В., Онтологія, Онтологія права, Опонент, Опортунізм, Опришко В. Ф., Орзіх М. П., Остапенко О. І., Острогорський М. Й., Охлократія, Пастухов В. П., Пахомов І. М., Пацурківський П. С., Первомайський В. Б., Перебудова, Пересунько С. І., Петришин О. В., Петрова Л. В., Петков В. П., Південне товариство, Північне товариство, Підпригоро О. О., Підпригоро О. А., Плюралізм, Плющ І. С. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Победоносцев К. П. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Повстання, Політологія, Порайко В. І. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Потарикіна Л. Л., Потебенько М. О. (співавтор — Козинець О. П.).

51. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Київ: Концерн «Видавничий Дім "Ін Юре"», 2003. — 1232 с.

Автор 6 статей: Вебер М. (співавтор — Бабкіна О. В.), Дюверже М., Муромцев С. А., Острогорський М. Я., Охлократія, Політологія.

52. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 5: П—С. — 2003. — 736 с.: іл.

Автор 66 статей: Прагматизм правовий, Прес-конференція, Прес-служба, Привілеї, Притика Д. М., Провокація (співавтор — Кваша О. О.), Прозорова Н. С., Прокламація, Пронська Г. В., Пропаганда, Процевський О. І., Пустовойтенко В. П. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Путч, Пушкар Є. Г. (співавтор — Андрусак Т. Г.), Пушкін О. А. (співавтор — Сібільов М. М.), Пшеничний В. Г., Рабінович П. М., Революція, Регульський В. Л., Реформа, Ритуал,

Розенко В. І., Розовський Б. Г., Ромовська З. В., Ротань В. Г., Руденко М. В., Рух неприєднання (співавтор — Зяблюк М. П.), Рябець М. М., Рябченко О. П., Сабін (співавтор — Харитонов Є. О.), Савенко М. Д., Савченко Л. А., Сандровський К. К., Саніахметова Н. О., Санкт-Петербург (співавтор — Кропачев М. М.), Святоцький О. Д., Селіванов А. О., Селіванов В. М., Селівон М. Ф., Семенов В. І., Семенов В. С., Сенатор (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Сепаратизм (співавтор — Зяблюк М. П.), Сібільов М. М., Сідак В. С. (співавтор — Козенюк В. О.), Скакун О. Ф., Скомороха В. Є., Смітєнко З. Д., Снігерьев О. П., Соколевич В., Соціалізм, Соціальне партнерство, Союз (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Спасибо-Фатєєва І. В., Справедливість (співавтор — Тертишник В. М.), Станік С. Р., Статівка А. М., Стефанюк В. С., Сточинський Б. С., Сторожев М. В. (співавтор — Шемшученко Ю. С.), Стрельбицький М. П., Стрельцов Є. Л., Стрельцов Л. М., Стретович В. М., Суверен, Судебник 1497.

53. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 6: Т—Я. — 2004. — 768 с.: іл.

Автор 96 статей: Табачник Д. В., Тертишник В. М. (співавтор — Ведерніков Ю. А.), Тертишников В. І., Тимченко І. А. (співавтор — Зяблюк М. П.), Тиранія, Титаренко Ю. Л., Титова Н. І. (співавтор — Семчик В. І.), Тищенко М. М., Ткаченко О. М. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Ткачук П. М., Тодика Ю. М., Толстой Ю. К., Тоталітаризм, Трубников В. М., Туган-Барановський М. І. (співавтор — Семчик В. І.), Удовенко Г. Й., Фашизм, Фейербах П. Й. А. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Фельдман Д. І., Фетисенко К. Г., Філонов В. П., Філософія права (співавтор — Баранівський В. Ф.), Фінько В. Д., Фокін В. П. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Формалізм, Формація суспільно-економічна, Франклін Б., Фрицький О. Ф., Фурса С. Я., Футей Б. П. (співавтор — Зяблюк М. П.), Харитонов Є. О., Хуторян Н. М., Цемко В. П., Централізація (співавтор — Нагребельний В. П.), Цупренко П. Г., Час у праві (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Чебриков В. М. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Червоний Ю. С., Чигир В. Ф., Чубар В. Я. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Чубар Л. П., Чувпило О. О., Шамрай В. О., Шверник М. М. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Шевченко В. С. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Шепітько В. Ю., Шишкін В. І., Шумський П. В., Шушкевич С. С. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Щегловітов І. Г. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Щербицький В. В., Щолоков М. О. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Юридичний інститут (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Юридичний факультет Казанського державного університету (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Юридичний факультет Санкт-Петербурзького державного університету (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Юридичні школи (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Якимчук М. К., Андрійко О. Ф., Балюк Г. І., Бисага Ю. М., Білоконь М. В., Блюнчлі Й. К. (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Васильєв Г. А., Вознюк В. Д., Воробей П. А., Всесоюзний юридичний заочний інститут (співавтор — Касяненко Ю. Я.), Гаращук В. М., Георгіца А. З.,

Глобалізація, Грищенко К. І., Гуго Г. (співавтор — Кукуруз О. В.), Гумбольдт В. (співавтор — Кукуруз О. В.), Екстремізм, Євграфов П. Б., Жилінкова І. В., Журавель В. А., Замойський І. Є., Захаров В. Ф. (співавтор — Чисников В. М.), Іващенко В. І., Капіталізм, Картавцев В. С., Кисіль В. І., Кузнєцова В. Ф., Лавринович О. В., Лемак В. В., Литвин О. П., Майданик Р. А., Малинникова Л. Ф., Мельник М. І., Мережко О. О., Мичко М. І., Модестін (співавтор — Зяблюк М. П.), Мурашин О. Г., Онищенко О. С., Оніщенко Н. М., Репецький В. М.

54. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 10: Юридична наука незалежної України / упорядники: В. Ф. Погорілко, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко; відп. ред. Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко. — 2005. — 944 с.

Автор 48 біографічних довідок (співавтор — Усенко І. Б.): Шемшученко Ю. С., Цвік М. В., Рабінович П. М., Орзіх М. П., Бабкін В. Д., Селіванов В. М., Скакун О. Ф., Римаренко Ю. І., Ярмиш О. Н., Усенко І. Б., Мироненко О. М., Гончаренко В. Д., Копиленко О. Л., Погорілко В. Ф., Тодика Ю. М., Шаповал В. М., Фрицький О. Ф., Цветков В. В., Сіренко В. Ф., Авер'янов В. Б., Воронова Л. К., Шевченко Я. М., Довгерт А. С., Мамутов В. К., Кузнєцова Н. С., Дзера О. В., Штефан М. Й., Підопригора О. А., Харитонов Є. О., Тацій В. Я., Сташис В. В., Баулін Ю. В., Яценко С. С., Грошевий Ю. М., Костенко О. М., Бандурка О. М., Семчик В. І., Мунтян В. Л., Малишева Н. Р., Гетьман А. П., Янчук В. З., Андрейцев В. І., Денисов В. Н., Буткевич В. Г., Лукашук І. І., Опришко В. Ф., Висоцький О. Ф., Кисіль В. І.

55. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Київ: Концерн «Видавничий Дім “Ін Юре”», 2005. — Т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. — 1224 с.

Автор 4 статей: Громадянськість, Людина і політика (політична соціалізація), Людина і політика (функції політичної соціалізації), Сучасне розуміння справедливості (філософсько-правові детермінанти).

56. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Київ: Концерн «Видавничий Дім “Ін Юре”», 2006. — Т. III: Поліцейський менеджмент: історія та сучасність. — 1192 с.

Автор 3 статей: Взаємозв'язок демократії і державного управління (співавтор — Цветков В. В.), Кар'єра, Тиранія.

57. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: Є. М. Моїсєєв, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Київ: Атіка, 2007. — Т. IV: Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи поліцейської діяльності. — 968 с.

Автор 1 статті: Екстремізм.

58. Енциклопедія Сучасної України / Співгол. ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, О. М. Романів; відп. секр. ред. кол. М. Г. Железняк. — Т. 7: Г—Ді. — Київ: Поліграфкнига, 2007. — 708 с.

Автор 1 статті: Диктатура.

59. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Київ: Атіка, 2009. — Т. V: Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. — 1008 с.

Автор 1 статті: Експертиза (співавтор — Нагребельний В. П.).

60. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — Київ: Парламентське вид-во, 2012. — 808 с.

Автор 19 статей: Автаркія, Альянс, Батьківщина, Вето, Децентралізація, Диктатор, Дискримінація політична, Мао Цзедун, Монізм політичний, Ніцше Ф., Номенклатура, Олігархія, Пліуралізм політичний, Подолинський С. А., Соціалізм, Соціальне партнерство, Тоталітаризм, Туган-Барановський М. І., Централізація.

61. Енциклопедія міжнародного права: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ: Академперіодика, 2014. — Т. 1: А—Д. — 920 с.

Автор 8 статей: Баймуратов М. О., Бекон Ф., Блюнчлі Й. К. (співавтор — Савчук К. О.), Боден Ж., Георгіца А. З., Гоббс Т. (співавтор — Денисов В. Н.), Данте А., Декрет про мир 1917 (співавтор — Денисов В. Н.).

62. Енциклопедія Сучасної України / Співгол. ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, О. М. Романів; відп. секр. ред. кол. М. Г. Железняк. — Т. 17: Лег—Лощ. — Київ: Поліграфкнига, 2016. — 712 с.

Автор 1 статті: Лопушанський Ф. А.

63. Велика українська енциклопедія / упорядник д. і. н., проф. А. М. Киридон. — Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016. — Т. 1. — 592 с.

Автор 3 статей: Авангардизм у політиці, Автаркія, Активи.

Словники:

64. Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Київ: Генеза, 1997. — 400 с.

Автор 17 статей: Бездіяльність влади, Буддизм, Вебер М. (співавтор — Бабкіна О. В.), Вето, Громадські організації та рухи, Громадянська війна, Децентралізація, Контреліта, Лідерство політичне, Монізм політичний, Оруеллізм, Охлократія, Політична наука і освіта (співавтор — Бабкін В. Д.), Політологія (співавтор — Бабкін В. Д.), Соціалізм, Соціальне партнерство, Централізація.

65. Зарубежная политология: словарь-справочник / под ред. А. В. Миронова, П. А. Цыганкова. — Москва: Соц.-полит. журнал, Независимый открытый университет, 1998. — 360 с.

Автор 2 статей: Оруэллизм, Централизация.

66. Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — Київ: Генеза, 2004. — 736 с.

Автор 37 статей: Альянс, Асоціація, Бездіяльність влади (співавтор — Погорілко В. Ф.), Безпосередня демократія, Бізнес, Бунт, Вебер М. (співавтор — Бабкіна О. В.), Вітчизна, Генеральний секретар ООН, Громадські організації та рухи, Громадськість, Громадянськість, Гумбольдт В. (співавтор — Кукуруз О. В.), Децентралізація, Диктатор (співавтор — Харитонов Є. О.), Дюверже М., Кар'єра, Каста, Лідерство політичне, Мао Цзедун, Мілітаризація, Моїзм політичний, Ніцше Ф., Номенклатура, Норми соціальні, Оруеллізм, Острогорський М. Я., Перебудова, Повстання, Політична наука і освіта (співавтор — Бабкін В. Д.), Політологія (співавтор — Бабкін В. Д.), Привілеї, Пропаганда, Соціалізм, Соціальне партнерство, Суверен, Централізація.

67. Політологічний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — Київ: МАУП, 2005. — 792 с.

Автор 26 статей: Адміністративно-командна система, Альянс, Асоціація, Безпосередня демократія, Бойко О. Д., Брифінг, Буддизм, Велика французька революція, Вето, Волонтаризм, Воля, Громадянська війна, Громадянськість, Гумбольдт В. (співавтор — Кукуруз О. В.), Кресіна І. О., Наумкіна С. М., Нацизм (націонал-соціалізм), Номенклатура, Нувориш, Олігархія, Опортунізм, Охлократія, Плюралізм, Пропаганда, Справедливість, Централізація.

68. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. — Київ: ТОВ «Видавництво "Юридична думка"», 2007. — 992 с.

Автор 28 статей: Автономія, Активи, Альянс, Асоціація, Аукціон, Бізнес, Вето, Волевиявлення, Генеральний секретар ООН, Директива, Доручення, Доцент, Експерт (співавтор — Нагребельний В. П.), Емблема, Європейська хартія місцевого самоврядування 1985, Інститут, Каса, Касові операції, Квота, Контрасигнування, Привілеї, Провокація, Ритуал, Соціальне партнерство, Спікер, Філософія права (співавтор — Баранівський В. Ф.), Централізація, Час у праві (співавтор — Касяненко Ю. Я.).

69. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. — 2-е вид., перероб. і доп. — Київ: Юридична думка, 2012. — 1020 с.

Автор 29 статей: Автономія, Активи, Альянс, Асоціація, Аукціон (співавтор — Нагребельний В. П.), Бізнес, Вето, Волевиявлення, Генеральний

секретар ООН, Директива, Доручення, Доцент, Експерт, Емблема, Європейська хартія місцевого самоврядування 1985, Інкасація, Інститут, Каса, Касові операції, Квота, Контрасигнування, Привілеї, Провокація, Ритуал, Соціальне партнерство, Спікер, Філософія права (співавтор — Баранівський В. Ф.), Централізація, Час у праві.

70. Історія політичної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2014. — 766 с.

Автор 1 статті: Гумбольдт В. (співавтор — Кукуруз О. В.).

71. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I—IV рівнів акредитації / В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.; за наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2014. — 779 с.

Автор 1 статті: Римський клуб.

72. Політологія: сучасні терміни і поняття: короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I—IV рівнів акредитації / укладач В. М. Піча; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. — 4-е вид., виправ. і доп. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2015. — 516 с.

Автор 2 статей: Адміністративно-командна система, Футурологія.

73. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2015. — 492 с.

Автор 4 статей: Передбачення, Соціальне проектування, Трансгуманізм, Футурологія.

74. Сучасна політична лексика: енциклопедичний словник-довідник / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2015. — 396 с.

Автор 4 статей: Передбачення, Проектування соціальне, Трансгуманізм, Футурологія.

ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

Підручники та навчальні посібники:

75. Громадські організації та громадські рухи у політичній системі суспільства // Політологія: методичні рекомендації до вивчення вузівського курсу / за ред. Є. Ф. Безродного. — Київ: НМК ВО, 1992. — С. 59—69.

76. Соціологія особистості // Соціологія: курс лекцій / за заг. ред. Є. Ф. Безродного. — Київ: ІСДОУ, 1994. — С. 73—87.

77. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки (співавтори — Скиба В., Туренко В.). — Київ: Основи, 1996. — (Трансформація гуманітарної освіти в Україні). — 717 с.

78. Основи етнодержавознавства (співавтори — Антонюк О., Варзар І., Каргунов О. та ін.): підручник / за ред. Ю. І. Римаренка. — Київ: Либідь, 1997. — 656 с.

79. Політологія (співавтори — Андрущенко В. П., Панібудьласка В. Ф., Рябов С. Г. та ін.): підручник / І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін.; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. — Київ: Вища школа, 1998. — 415 с.

80. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки (співавтори — Скиба В., Туренко В.). — Київ: Основи, 1998. — 718 с.

81. Політика і політична наука (співавтор — Лебединська Г. О.) // Політологія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 1998. — С. 5—15.

82. Виникнення і розвиток світової політичної думки (співавтори — Поляков О. В., Москаленко О. М.) // Політологія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 1998. — С. 16—30.

83. Політична модернізація // Політологія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 1998. — С. 276—291.

84. Основи громадянської освіти (співавтори — Васьківська Г., Вдовенко Н., Гейко І., Іванюк І., Калиновська Л., Камінський Р., Поздняков В., Пархоменко І., Полянський П., Тараненко І.): експериментальний навчальний посібник для учнів 8—9 класів. — Київ: А.П.Н., 2000. — 184 с.

85. Політика як соціальне явище // Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. — С. 26—37.

86. Українська політична думка ХХ століття // Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. — С. 103—122.

87. Політична модернізація // Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. — С. 403—415.

88. Політична історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів (співавтори — Бондарев С. О., Греченко В. А., Калініченко В. В. та ін.) / за ред. В. І. Танцюри. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. — 488 с.

89. Політологія (співавтори — Андрущенко В. П., Панібудьласка В. Ф., Рябов С. Г. та ін.): підручник / І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін.; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. — 2-е вид., виправ. і доп. — Київ: Вища школа, 2001. — 415 с.

90. Політичний розвиток і модернізація // Політологія: підручник для вищих навчальних закладів / за заг. ред. канд. філос. наук Ю. І. Кулагіна, д-ра іст. наук, проф. В. І. Полуріза. — Київ: Альтерпрес, 2002. — С. 367—382.

91. Історія для громадянина: методичний посібник для вчителів середніх загальноосвітніх навчальних закладів / В. Горбатенко, П. Вербицька, А. Ковтонюк, Л. Середяк, Г. Фрейман. — Львів: НВФ «Українські технології», 2003. — 136 с.

92. Політичне прогнозування: навчальний посібник (співавтор — І. Бутівська). — Київ: МАУП, 2005. — 152 с.

93. Політика як соціальне явище // Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 3-є вид., перероб. і доп. — Київ: ВЦ «Академія», 2006. — С. 25—36.

94. Українська політична думка ХХ ст. // Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 3-є вид., перероб. і доп. — Київ: ВЦ «Академія», 2006. — С. 100—117.

95. Політична модернізація // Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 3-є вид., перероб. і доп. — Київ: ВЦ «Академія», 2006. — С. 407—420.

96. Політичне прогнозування // Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 3-є вид., перероб. і доп. — Київ: ВЦ «Академія», 2006. — С. 525—549.

97. Історія політичної думки в Україні (співавтори — Остапенко М. А., Горбатенко І. А.): навчальний посібник. — Київ: МАУП, 2007. — 128 с.

98. Сутність, функції і структура прикладної політології // Прикладна політологія: навчальний посібник / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ВЦ «Академія», 2008. — С. 9—31.

99. Політичне прогнозування // Прикладна політологія: навчальний посібник / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ВЦ «Академія», 2008. — С. 409—438.

100. Лекції з політології: навчально-методичний посібник (співавтори — Бабкін В. Д., Біленко В. А., Дмитренко М. А. та ін.) / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — 332 с.

101. Історія вчень про державу і право (співавтор — Мироненко О. М.): навчальний посібник. — Київ: ВЦ «Академія», 2010. — 456 с. — (Серія «Альма-матер»).

102. Політична трансформація в сучасному світі (співавтор — Бульбеньок С. С.): навчальний посібник. — Київ: ДП «Видавничий дім “Персонал”», 2010. — 160 с.

103. Зарубіжні політичні концепції епохи Середньовіччя. Західноєвропейські політичні вчення періоду Відродження і Реформації // Політологія: підручник / В. Ф. Цвих, О. В. Батрименко, В. П. Горбатенко та ін.; за заг. ред. В. Ф. Цвиха, О. В. Батрименка. — Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. — С. 93—125.

104. Постмодерні підходи до аналізу політики (співавтор — Гарбадин А. С.) // Політична думка ХХ — початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2 т. — Т. 1. Методологічний підхід / Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. — Львів: Вид-во «Новий Світ — 2000», 2016. — С. 106—129.

Навчальні програми:

105. Програма з Курсу «Основи політології» для шкіл, гімназій і ліцеїв гуманітарного профілю (11-й клас) (співавтори — Бабкіна О. В., Скиба В. Й., Туренко В. В.) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. — 1993. — № 15—16. — С. 3—32.

106. Політологія: навчальна програма нормативної дисципліни для вищих закладів освіти. Проект для обговорення на Всеукраїнській нараді завідуючих кафедрами соціально-гуманітарних дисциплін (співавтори — Пазенок В. С., Бабкін В. Д., Бабкіна О. В.). — Київ: Генеза, 1997. — 48 с.

107. Суспільствознавство. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні: проект (співавтори — Євтушенко Р. І., Полянський П. Б., Удод О. А.). — Київ: Генеза, 1997. — 55 с.

108. Навчальна програма дисципліни «Історія політичної думки в Україні» (для бакалаврів, спеціалістів). — Київ: МАУП, 2002. — 24 с.

109. Навчальна програма дисципліни «Політичне прогнозування» (для спеціалістів, магістрів). — Київ: МАУП, 2002. — 12 с.

110. Навчальна програма дисципліни «Політична трансформація в сучасному світі» (для спеціалістів, магістрів). — Київ: МАУП, 2003. — 14 с.

111. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за напрямом 0403 «політологія» кваліфікації 2443 «професіонал в галузі політології» (співавтори — Кирилюк Ф. М., Кривошеїн В. С., Шляхтун П. П.). — Київ: Міністерство освіти і науки України, 2005. — 30 с.

112. Робоча навчальна програма з курсу «Політичний аналіз і прогнозування» для студентів спеціальності «політологія» — 6.030104 / укладач д. політ. н., проф. Володимир Павлович Горбатенко. — Київ: Дільниця оперативної поліграфії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2009. — 30 с.

113. Методична розробка з навчальної дисципліни «політичний аналіз і прогнозування» для студентів спеціальностей «політологія» та «державна служба» (співавтори — Неліпа Д. В., Петренко І. І.). — Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. — 38 с.

НАУКОВІ СТАТТІ

114. Політична модернізація і місцеве самоврядування // Правова держава: Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1996. — С. 199—205.

115. Парадигма модернізації // Нова політика. — 1998. — № 4. — С. 41—51.

116. У смисловому полі модернізаційного дискурсу // Філософська думка. — 1999. — № 4. — С. 35—56.

117. Модернізація державного управління: від наукового осмислення до практичного забезпечення // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. — Київ, 1999. — Вип. 4. — С. 394—397.

118. Ab ovo: Друге народження ідеї модернізації або синтагма постмодернізації // Людина і політика. — 1999. — № 1. — С. 29—33.

119. Юридична енциклопедія: системний розвиток права України (співавтор — Бабкін В. Д.) // Правова держава. Ювілейний збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ, 1999. — Вип. 10. — С. 218—228.

120. Замість безликого натовпу — чіткі профілі особистостей // Віче. — 1999. — № 7. — С. 49—64.

121. Демократизація як цивілізаційний виклик і основа новітнього реформування українського суспільства // Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. — Одеса: Юридична література, 2001. — Вип. 10—11. — С. 266—278.

122. Управлінські аспекти подолання «кризового синдрому модернізації» // Правова держава: Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — Вип. 12. — С. 47—61.

123. Системний аналіз становлення соціальної держави в Україні: перша спроба (співавтор — Павленко Р.) // Людина і політика. — 2001. — № 4. — С. 153—156.

124. Політичні аспекти інформатизації суспільства (співавтор — Дубас О. П.) // Політологічний вісник (Політологічний центр при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка): збірник наукових праць. — Київ: Т-во «Знання» України, 2002. — С. 195—201.

125. Поняття «пільги» і «привілеї» в контексті забезпечення соціальної справедливості // Правова держава: Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — Вип. 13. — С. 28—34.

126. Про відторгнуті від музики слова: до осягнення державно-правових поглядів Фрідріха Ніцше // Людина і політика. — 2002. — № 3. — С. 88—93.

127. Стратегічні орієнтири взаємодії держави і громадянського суспільства // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2002. — № 2. — С. 124—132; № 3. — С. 127—134.

128. Світ українського козацтва став для нас ще ближчим // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2002. — № 2. — С. 142—143.

129. Громадянська освіта як чинник гуманізації суспільства // Доба. — 2002. — № 3. — С. 2—5.

130. Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні (співавтор — Лебединська Г. О.) // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — Вип. 17. — С. 538—540.

131. Цінності епохи Постмодерну і розвиток соціально-гуманітарної освіти в Україні // Доба. — 2002. — № 4. — С. 4—7.

132. Методологія опанування проблеми модернізації українського суспільства // Політика: історія і сучасність: збірник наукових праць. — Миколаїв—Одеса: ТоВ ВіД, 2002. — Вип. 1. — С. 6—14.

133. Історія для громадянина (Фрагмент методичного посібника «Історія для громадянина», створеного в рамках гуманітарного проекту «Інтеграція громадянської освіти у навчально-виховний процес» (співавтори: Л. Середяк, А. Ковтонюк, Г. Фрейман, П. Вербицька)) // Доба. — 2003. — № 2. — С. 14—16.

134. Погляди В. Брюггера на уявлення про людину в концепції прав людини (співавтор — Бігун В. С.) // Людина і політика. — 2003. — № 1 (25). — С. 50—53.

135. Філософсько-правові детермінанти сучасного розуміння справедливості // Правова держава: Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — Вип. 14. — С. 13—19.

136. Гуманістичні цінності та виклики XXI століття (співавтор — Жабінець Н.) // Політологічний вісник: збірник наукових праць. — Київ: Т-во «Знання» України, 2003. — Вип. 13. — С. 55—62.

137. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. — 2003. — № 5 (29). — С. 46—55.

138. Справедливість як соціально-правова цінність // Проблеми філософії права. — Київ—Чернівці: Рута, 2003. — Т. 1. — 228 с. — С. 150—153.

139. Криза влади, чи влада кризи... // Українське слово. — 2003. — 06—12 листопада. — Ч. 45 (3140).

140. Традиції українського самоврядування (співавтор — Батанов О. В.) // Українське слово. — 2004. — 15—21 січня. — Ч. 3 (3150).

141. Не чіпайте українця... Дайте йому жити! (співавтор — Батанов О. В.) // Українське слово. — 2004. — 29 січня — 04 лютого. — Ч. 5 (3152).

142. «Аналіз майбутнього» та його роль в управлінні соціально-політичними процесами // Політичний менеджмент. — 2004. — № 1 (4). — С. 30—40.

143. Шлях до перемоги // Українське слово. — 2004. — 26 лютого — 03 березня. — Ч. 9 (3156).

144. Теорія держави з погляду століть // Віче. — 2004. — № 4. — С. 78.
145. Ідеологія модернізації як ціннісна основа вдосконалення українського суспільства // Генеза. — 2004. — № 1 (9). — С. 6—13.
146. Політичні рішення: специфіка прийняття, практичного втілення та передбачення їхніх наслідків // Нова парадигма: Альманах наукових праць. — Київ, 2004. — Вип. 36. — С. 117—125.
147. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки // Політичний менеджмент. — 2004. — № 4 (7). — С. 47—56.
148. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття // Політичний менеджмент. — 2005. — № 1 (10). — С. 3—13.
149. Політичне прогнозування: Концептуальне осмислення можливостей випереджального відображення дійсності // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. — Вип. 16. — С. 533—546.
150. Характеристика сучасного етапу політичної модернізації України // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — Київ: Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. — Вип. 7. — С. 44—51.
151. Прогнозування як засіб оптимізації основних напрямів соціально-політичного розвитку // Нова парадигма: журнал наукових праць. — Київ, 2005. — Вип. 50. — С. 117—131.
152. Ставлення громадян до проблеми реформування органів місцевого самоврядування (співавтори — Бушанський В., Пилипенко І., Погорілок В. та ін.) // Віче. — 2005. — № 10. — С. 58—61.
153. Поетапний цикл здійснення прогнозів // Політичний менеджмент. — 2006. — № 2. — С. 37—44.
154. «Сидить старий, схиливши сиві скроні»: Про кольорові скельця постмодерного буття // Генеза. — 2006. — № 1. — С. 112—119.
155. Що таке сильний Президент і чи потрібен він державі? (співавтори — Кудряченко А., Михальченко М., Гарань О. та ін.) // Віче. — 2006. — № 11—12. — С. 24—29.
156. Основні напрями успішної діяльності еліти в умовах перехідного суспільно-державного розвитку (співавтор — Горбатенко І. А.) // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. — Київ, 2006. — Т. 2. — С. 95—108.
157. Десять уроків політичного лідерства для пострадянських керманців // Політичний менеджмент. — 2006. — Спец. випуск. — С. 48—62.
158. Предмет історії вчень про державу і право та його роль у системі сучасної юридичної освіти в Україні // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. — Вип. 18. — С. 49—58.
159. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України // Політичний менеджмент. — 2007. — № 3. — С. 9—12.

160. Еволюція прогностики як системи наукових знань про майбутнє // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 1. — С. 11—17.

161. Феномен Китаю: ціннісне підґрунтя модернізаційного успіху // Людина і політика. — 2008. — № 1. — С. 3—10.

162. Іти широким фронтом не під силу навіть економічно і політично стабільним державам (співавтори — Михальченко М. І., Розумний М. М., Бебик В. М.) // Віче. — 2008. — № 3. — С. 34—36.

163. Політико-правові цінності: теоретичне підґрунтя і державотворчий процес // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — Вип. 19. — С. 54—62.

164. Метод «Делфі» та специфіка його застосування у прогностичних розробках (співавтор — Петренко І. І.) // Політичний менеджмент. — 2008. — № 6. — С. 174—182.

165. Правова політика як чинник становлення демократичної державності // Сучасна українська політика. Аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. — С. 142—152.

166. «Фабрики думок» і розвиток соціальної інженерії (співавтор — Петренко І. І.) // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 4 (13). — С. 5—13.

167. Вікна в майбутнє: перспективи становлення галузевої футурології // Політичний менеджмент. — 2010. — № 2 (41). — С. 98—108.

168. Глобальні державно-суспільні трансформації початку XXI ст. // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки: збірник наукових праць на пошану академіка Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. — Київ: Юридична думка, 2010. — С. 130—140.

169. Людина і суспільство в ситуації Постмодерну: філософсько-політичні детермінанти // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2010. — № 5. — С. 151—166.

170. Конституційно-правові засади державного суверенітету України: До 20-ї річниці проголошення незалежності України // Вісник Національної академії наук України. — 2011. — № 6. — С. 3—16.

171. Модель політико-правової реформи у науковій спадщині Михайла Драгоманова (співавтор — Шемшученко Ю. С.) // Відомий — невідомий Михайло Драгоманов: науковий збірник до 170-річчя від дня народження М. П. Драгоманова / упорядники: В. Погребенник, С. Шевчук, Н. Осьмак; Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — С. 190—199.

172. В'ячеслав Липинський і сучасні проблеми співвідношення традиції і модернізації // Studia Politologica Ucraino-Polona. — Житомир—Київ—Краків: Вид-во Євєнка О., 2011. — Вип. 1. — С. 72—77.

173. Мовно-політичні проблеми в умовах модернізації українського суспільства // Українська політична нація: проблеми становлення: збірник наукових статей / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського. — Київ: НІСД, 2012. — С. 183—186.

174. Римський клуб і організація трансдисциплінарних проектів з довгострокового прогнозування глобальних проблем // Політичний менеджмент. — 2012. — № 3 (54). — С. 52—64.

175. Перспективи оновлення політико-владної еліти в Україні // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. — Житомир—Київ—Краків: Вид-во Євенка О., 2012. — Вип. 2. — С. 29—34.

176. Політико-правова відповідальність глави держави // Політологічний вісник: збірник наукових праць. — Київ: ІНТАС, 2012. — Вип. 65. — С. 286—299.

177. Політико-правові цінності в контексті демократизації українського суспільства // *Право України*. — 2013. — № 8. — С. 149—158.

178. Політико-правові детермінанти осмислення справедливості в умовах сучасної динаміки соціальних змін // Альманах права. Свобода, рівність і гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. — Вип. 4. — С. 18—20.

179. Національна держава та її суверенність в умовах глобалізації // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. — Житомир—Київ—Краків: ФОП Євенок О. О., 2013. — Вип. 3. — С. 268—273.

180. Дуалізм держави й суспільства в Україні: рецидиви і основні напрями їх подолання // *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. — Вип. 61. — С. 371—377.

181. Умови і перспективи життєздатності громадянського суспільства в Україні // *Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 / відп. ред. О. В. Бабкіна*. — Київ: Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2014. — Спецвипуск. — С. 34—39.

182. Право як форма регулювання соціальних відносин // *Право України*. — 2014. — № 5. — С. 22—30.

183. Теоретико-прикладні аспекти осягнення феномена «уявного конституціоналізму» // *Актуальні проблеми сучасного конституційного права України: збірник наукових праць / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко та доктор юридичних наук, професор О. В. Батанов*. — Київ: *Юридична думка*, 2014. — С. 106—119.

184. «М'яка сила» як основа сучасної геополітичної стратегії // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. — Житомир—Київ—Краків: ФОП Євенок О. О., 2014. — Вип. 4. — С. 27—31.

185. Особливості боротьби з сепаратизмом в Україні: роль громадянського суспільства (співавтори — Стоєцький С. В., Матвійчук Л. О.) // *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. — Вип. 65. — С. 306—310.

186. Політика управління етнічним розмаїттям (співавтор — Кресін О. В.) // *Держава і право: збірник наукових праць. Серія: «Політичні науки» / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.* — Київ: Юридична думка, 2015. — Вип. 69. — С. 64—74.

187. Чинники етнополітичної безпеки в Україні // *Політологічний вісник: збірник наукових праць.* — Київ: ВАДЕКС, 2015. — Вип. 79. — С. 435—443.

188. Громадянськість як умова самозбереження українського суспільства // *Studia Politologica Ucraino-Polona. Щорічний журнал з політичних наук.* — Житомир—Київ—Краків: ФОП Євенок О. О., 2015. — Вип. 5. — С. 95—101.

189. Сецесія як інструмент етнополітичної дезінтеграції держави (співавтор — Стоєцький С. В.) // *Держава і право: збірник наукових праць. Серія: «Політичні науки» / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.* — Київ: Юридична думка, 2015. — Вип. 70. — С. 61—72.

190. Політичні ризики: від теорії до практики // *Суспільно-політичні процеси.* — 2016. — Вип. 2. — С. 55—69.

191. У пошуках демократії: теоретичні здобутки політико-правової думки ХХ століття // *Держава і право: збірник наукових праць. Серія: «Політичні науки» / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.* — Київ: Юридична думка, 2016. — Вип. 72. — С. 14—30.

192. Особливості боротьби з сепаратизмом в Україні: роль громадянського суспільства (співавтори — Стоєцький С. В., Матвійчук Л. О.) // *Ціннісний вимір політичної діяльності: сепаратизм та війна як продовження політики: збірник наукових праць / редкол.: Ю. М. Бардачов (голова), Ф. Г. Семенченко, Ю. О. Ватуля та ін.* — Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2016. — С. 13—18.

193. Сецесія як інструмент етнополітичної дезінтеграції держави (співавтор — Стоєцький С. В.) // *Ціннісний вимір політичної діяльності: сепаратизм та війна як продовження політики: збірник наукових праць / редкол.: Ю. М. Бардачов (голова), Ф. Г. Семенченко, Ю. О. Ватуля та ін.* — Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2016. — С. 55—60.

194. Асиметрична стратегія як відповідь на виклики системі європейської безпеки // *Studia Politologica Ucraino-Polona.* — Житомир—Київ—Краків: ФОП Євенок О. О., 2016. — Вип. 6. — С. 61—67.

195. Еволюція політичних партій від кадрових і масових до картельних і новітніх // *Науковий часопис Національного педагогічного університе-*

ту імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць. Серія 22: «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін» / відп. ред. О. В. Бабкіна. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. — Вип. 20. — С. 49—55.

ПРО НАУКУ, НАУКОВЦІВ ТА НАУКОВІ ЗАХОДИ

196. Рушій інтелектуального неспокою // Юрій Іванович Римаренко. Інформаційне видання / упорядники: О. М. Мироненко, І. О. Кресіна. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вища школа права, 1999. — С. 62—63.

197. Витоки і утвердження енциклопедичної справи // Правова держава. Спеціальний випуск / упорядники Н. М. Пархоменко, О. В. Кресін. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. — С. 289—291.

198. Володимир Дмитрович Бабкіну — 85 років: Віхи життя та науково-педагогічної діяльності // Проблеми філософії права. — Київ—Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. — Т. VI—VII. — С. 244—251.

199. Віхи життя і науково-педагогічної діяльності // Бабкін Володимир Дмитрович: До 85-річчя від дня народження і 60-ліття науково-педагогічної діяльності / упорядник і автор вступ. ст. В. П. Горбатенко; бібліограф. покажчик склав Є. В. Ромінський; відп. ред. І. Б. Усенко. — Київ: Логос, 2009. — С. 3—16.

200. Наше покликання — розвиток науки й пошук істини (інтерв'ю; розмову вів В. Бушанський) // Віче. — 2009. — № 9. — С. 18—20.

201. Наукові центри Інституту (співавтори — Малишева Н. Р., Нагребельний В. П., Бошицький Ю. Л. та ін.) // Флагман української юридичної науки. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / за ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ: Юридична думка, 2009. — С. 172—176.

202. Віхи творчої біографії історика, правознавця і педагога Богдана Івановича Андрусишина // Професор Богдан Іванович Андрусишин: бібліографічний покажчик до 50-річчя науково-педагогічної діяльності / укладач: Г. Б. Білозьорова. — Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — С. 19—22.

203. Sub specie aeternitatis // Картунов Олексій Васильович: До 70-річчя від дня народження, 55-річчя трудової діяльності, 45-річчя науково-педагогічної діяльності та 14-річчя роботи в Університеті економіки та права «Крок»: науково-бібліографічне видання / відп. ред. та укладач О. О. Маруховська. — Київ: Університет економіки та права «Крок», 2010. — Кн. 1. — С. 21—22.

204. Штрихи до портрета людини, вченого, гуманіста // Рациональний романтик: до 70-річчя М. І. Михальченка / укладач Ю. Шайгородський. — Київ: Центр соціальних комунікацій, 2012. — С. 33—36.

205. Той, хто плекає сад (співавтор — Войналович В. А., Калакура О. Я., Ніколаєць Ю. О.) // Життя в координатах пізнання. — Київ: Бланк-Прес, 2012. — С. 101—102.

206. Ювілей доктора юридичних наук, професора Володимира Дмитровича Бабкіна (до 90-річчя від дня народження) (співавтор — Усенко І. Б.) // Право України. — 2014. — № 7. — С. 291—295.

207. Пам'яті Олександра Миколайовича Мироненка: життєвий шлях і наукова спадщина видатного вченого-юриста (співавтор — Усенко І. Б.) // Філософія права і загальна теорія права. — 2014. — № 1—2. — С. 538—544.

208. Перемога одна на всіх. До 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), В. П. Горбатенко (заст. голови) та ін. — Київ: Юридична думка, 2015. — 256 с. (автор 5 біографічних нарисів — Володимир Дмитрович Бабкін (співавтор — Усенко І. Б.); Вадим Євгенович Бражников; Віктор Васильович Мрига; Лідія Луківна Потарикіна (співавтор — Усенко І. Б.); Ніна Миколаївна Ульянова).

209. Україна — Польща: активізація міжнародного наукового співробітництва (співавтор — Кукуруз О.) // Право України. — 2015. — № 9. — С. 192—195.

210. Теорія і практика модернізації виборчої системи: роздуми і пропозиції польських науковців // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. — Вип. 27. — С. 639—644.

211. Проблеми розвитку політичної науки і освіти в Україні // Суспільно-політичні процеси. — 2016. — Вип. 4. — С. 303—306.

212. Штрихи до портрета вченого (3 нагоди 60-річного ювілею) (співавтор — Бондарук Т. І. // Усенко Ігор Борисович: до 60-річчя від дня народження і 35-ліття науково-педагогічної діяльності / Упорядники: Т. І. Бондарук, Є. В. Ромінський; відп. ред. Т. І. Бондарук, В. П. Горбатенко. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. — С. 4—17.

ТЕЗИ КОНФЕРЕНЦІЙ, КРУГЛИХ СТОЛІВ, СЕМІНАРІВ

213. Основные направления комплектования материалов, позволяющих отразить музейными средствами героизм воинов современных Вооруженных Сил СССР // КПСС — вдохновитель и организатор победы советского народа и его Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне

1941—1945 годов: сборник материалов Научно-практической конференции, посвященной 70-летию Советской Армии и Военно-Морского Флота, 15 февраля 1988 г. — Киев, 1988. — С. 110—117.

214. Місцеве самоврядування селян України другої половини XIX ст. // Наукові записки: матеріали Звітньо-наукової конференції викладачів УДПУ ім. М. П. Драгоманова за 1992 р. — Київ, 1993. — С. 316—317.

215. Муніципалітети як форма місцевого самоврядування // Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки у науково-технічній творчості молоді: збірник наукових праць студентів, аспірантів, стажистів і викладачів. — Переяслав-Хмельницький, 1993. — С. 142—143.

216. Концепція місцевого самоврядування у політологічній спадщині Михайла Драгоманова // Суспільно-історична спадщина М. П. Драгоманова і сьогодні: тези Драгоманівських читань, Київ, 21 червня 1995 р. — Київ, 1995. — С. 14—15.

217. Самоврядні потенції української ментальності // Уряду України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Людина і духовність». Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / кер. автор. кол. А. І. Комарова. — Київ, 1996. — Т. 5. — С. 98—100.

218. Проблема місцевого самоврядування у понятійно-інституціональному вимірі // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: матеріали Науково-практичної конференції, 22—23 листопада 1996 р. — Київ: Генеза, 1997. — С. 212—215.

219. Макіавеллізм у концепції «чинного» націоналізму Д. Донцова (співавтор — Сироткіна С. О.) // Матеріали науково-практичної конференції, квітень 1998 р. — Київ: КДУБіА, 1998. — С. 76—77.

220. Кризовий синдром модернізації в контексті етнонаціональних конфліктів // Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі / авт. кол.; відп. ред. Ю. Римаренко, І. Тимошенко, Є. Степанов. — Київ: Вид-во Укр.-фін. ін-ту менеджм. і бізнесу, 1999. — С. 62—64.

221. Модернізація українського суспільства в контексті цивілізаційних змін // Україна на порозі XXI століття: Уроки реформ та стратегія розвитку: матеріали Наукової конференції. — Київ: НТУУ КПІ, 2001. — С. 120—122.

222. Системна стратегія політико-правового реформування українського суспільства // Становлення і розвиток правової системи України: тези доповідей і наукових повідомлень Науково-практичної конференції, Київ, 21 березня 2002 р. — Київ, 2002. — С. 3—8.

223. Михайло Драгоманов — фундатор української політичної науки // Матеріали перших Міжнародних драгомановських читань, 30 вересня — 02 жовтня 2003 р. / укладачі: Г. І. Волинка, В. П. Сергієнко, Л. Л. Макаренко. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. — Вип. 1. — С. 70—77.

224. Українська держава: перспективи політичного реформування // Відносини між державою і громадянським суспільством: матеріали Круглого столу. — Київ, 2003. — С. 56—62.

225. Поетапний цикл здійснення прогнозів у сфері політики // Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, 08—09 лютого 2006 р. / укладач Г. О. Нестеренко; за ред. В. П. Бега. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. — С. 25—31.

226. Аксиологічні аспекти розвитку вітчизняної юриспруденції // Третє юридичне читання: матеріали Міжнародної наукової конференції, 25—26 квітня 2007 р. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — Т. 1. — С. 18—23.

227. Чинники та засоби подолання невизначеності соціальних інтересів в Україні: круглий стіл «Соціальні інтереси в дискурсі суспільних наук» // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 2. — С. 170—172.

228. Криза легітимності влади та її прояви в Україні // Проблеми організації державної влади в Україні в контексті політико-правової реформи: матеріали Методологічного семінару. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — С. 40—44.

229. Внутрішньополітична консолідація українського суспільства як чинник європейської інтеграції України // Правові та соціополітичні аспекти взаємовідносин ЄС — Україна: матеріали Шостої міжнародної наукової конференції з серії «Європейське право сьогодні: освіта, наука, практика», 23—24 жовтня 2008 р. / укладач М. В. Примуш. — Донецьк: ДонНУ, 2008. — С. 88—97.

230. Структурно-функціональні та соціокультурні детермінанти утвердження громадянського суспільства (співавтор — Горбатенко І. А.) // Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності: матеріали Міжнародної наукової конференції, Київ, 07 квітня 2008 р. / за ред. О. В. Скрипнюка. — Київ: НДІ приватного права і підприємництва, 2008. — С. 62—73.

231. Філософсько-правові концепції взаємодії держави і громадянського суспільства // Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної наукової конференції. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949—2009, Київ, 13 травня 2009 р. / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упорядник д. політ. н. В. П. Горбатенко. — Київ: Юридична думка, 2009. — С. 100—109.

232. Проблеми і суперечності становлення національної правової системи // Принципи верховенства права і законності: Проблеми реалізації в правотворенні та правозастосуванні: збірник матеріалів круглого столу молодих учених, Київ, 18 травня 2010 р. / відп. ред. д. політ. н.

В. П. Горбатенко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. — С. 6—10.

233. Определяющие тенденции и перспективы формирования гражданского общества в современной Украине // Проблемы политико-правового развития в XXI веке: материалы Международной научно-практической конференции, 19—20 ноября 2010 г. / ред. кол.: В. Назаров, А. Сковиков, И. Яковлюк. — Москва: ООО «НИПКЦ Восход-А», 2010. — С. 50—57.

234. Возможности и перспективы развития инновационной функции социально-гуманитарного образования // Высшее образование для XXI века: доклады и материалы VII Международной научной конференции: в 2 ч., 18—20 ноября 2010 г. / под общ. ред. И. М. Ильинского; науч. ред. Вал. А. Луков; отв. за вып. К. Н. Кислицын; Московский гуманитарный университет. — Москва: Изд-во Московского гуманитарного ун-та, 2010. — Ч. I. — С. 55—61.

235. Теорія і практика формування новітньої стратегії модернізації українського суспільства // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики: матеріали Наукової конференції до 20-ї річниці незалежності України, Київ, 21 червня 2011 р. / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упорядники: В. П. Горбатенко, І. О. Кресіна. — Київ: Юридична думка, 2011. — С. 51—61.

236. Культура Постмодерну та її вплив на характер сучасних правовідносин // Сьомі юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції, 19—20 травня 2011 р. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — С. 25—30.

237. Тенденции и перспективы формирования гражданского общества в Украине на современном этапе // Гражданское общество в эпоху глобальной информатизации: Раздел: Политические процессы: доклады и материалы III Международной молодежной научной конференции, Москва, 26 октября, 18—19 ноября 2011 г. / редсовет: Вал. А. Луков (предисл.) и др.; под ред. Вал. А. Лукова. — Москва: Изд-во Московского гуманитарного ун-та, 2011. — Ч. 2: Гуманитарные основы формирования гражданского общества. — С. 129—135.

238. Визначальні характеристики розвитку правової системи України // Матеріали круглого столу «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом», 14—15 вересня 2012 р. — Одеса: Астропринт, 2012. — С. 19—24.

239. Суспільство і держава в умовах модернізаційних змін: політико-правові аспекти // Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства: матеріали Міжнародної наукової конференції, 10—11 жовтня 2012 р. / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрушишин та ін. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — С. 33—36.

240. Социально-гуманитарные науки как фактор углубления диалога культур Украины и России (соавтор — Шемшученко Ю. С.) // Диа-

лог культур в условиях глобализации: XII Международные Лихачевские научные чтения, 17—18 мая 2012 г. — Санкт-Петербург: СПбГУП, 2012. — Т. 1: Доклады. — С. 233—237.

241. Політичні ризики в контексті модернізації українського суспільства // Дев'ять юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнародної наукової конференції, 24—25 травня 2013 р. / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин та ін. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. — С. 16—24.

242. Новітні концепції філософії права та їхнє значення для розвитку юридичної науки в Україні // Десяті юридичні читання. Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації: матеріали Міжнародної наукової конференції, 15—16 травня 2014 р. / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин та ін. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. — С. 29—37.

243. Визначальні характеристики перехідного стану сучасної української держави // Одинадцяті юридичні читання. Форма сучасної національної української держави: реалії та перспективи: матеріали Міжнародної наукової конференції, 21—22 травня 2015 р. / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин та ін. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. — С. 14—18.

244. «М'яка сила» в сучасних міжнародних відносинах // Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх вирішення: збірник матеріалів конференції «Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх вирішення. До 125-річчя від дня народження Володимира Михайловича Корецького», 19 лютого 2015 р. / упорядник І. М. Проценко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Н. Денисова. — Львів: СПОЛОМ, 2015. — С. 38—43.

245. Ідеологічні детермінанти розвитку політичної системи України // Політичні партії і вибори в Україні: матеріали Міжнародного круглого столу за участю українських і польських науковців, Київ, 26 червня 2015 р. / упорядник В. П. Горбатенко; наук. ред. І. О. Кресіна. — Київ: Логос, 2016. — С. 106—113.

246. Політична історія як складова політики національної безпеки // Політика пам'яті — політика забуття: справа Катині: матеріали Польсько-українського наукового семінару, Житомир, 22—24 вересня 2016 р. / наук. ред. С. Рудницький. — Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2016. — С. 23—33.

ПУБЛІЦИСТИКА

247. Прерванная песня // Правда Украины. — 1988. — 19 июля.

248. У нас кує зозуля // Радянська Україна. — 1989. — 24 серпня.

249. «Для прийдешніх поколінь»: М. І. Туган-Барановський (Фрагменти) // Нова генерація. — 1991. — № 6. — С. 9—11.
250. Віталій Врублевський: З вірою в нинішню молодь: інтерв'ю з доктором економічних наук В. К. Врублевським // Нова генерація. — 1991. — № 10. — С. 6—8.
251. Віталій Врублевський: «І він не сховався жити...»: інтерв'ю з доктором економічних наук В. К. Врублевським // Україна. — 1992. — № 23. — С. 12—14.
252. Формула Спаса. Міф про Україну. Досвід світової культури (співавтори концепції видання — Кононенко К., Бевза П.) // Нова генерація. — 1992. — Спец. випуск. — 70 с.
253. Повернення Миколи Туган-Барановського. Микола Туган-Барановський. Чорна борода // Україна. — 1992. — № 27. — С. 16—18.
254. Український іконопис (співавтори концепції видання — Кононенко К., Бевза П.) // Нова генерація. — 1992. — Тематичний випуск. — 100 с.
255. Туган-Барановський і Україна // Україна. — 1992. — № 31. — С. 19—21.
256. Синтези. Часопис з питань культури (співавтор концепції видання — Бевза П. О.). — 1994. — № 1: Спец. випуск. — 100 с.
257. Сергій Кримський: Дім. Поле. Храм: інтерв'ю з доктором філософських наук С. Б. Кримським // Синтези. — 1994. — № 1: Спец. випуск. — С. 6—9.
258. Шляхом компетентності і наукової творчості (співавтор — Бабкін В. Д.) // Віче. — 1994. — № 8. — С. 154—157.
259. Синій, добутий з трави індіго // Україна. — 1995. — № 3—4. — С. 24—25.
260. Иди, і думай, і печальсь ... На виставці творів художника Петра Бевзи // Україна. — 1995. — № 21—22. — С. 24—26.
261. Петро Бевза: *C'est moi*. Реальність абстракції (співавтори — Іваненко С., Лагутенко О., Бевза П. та ін.). — Київ, 1995. — 112 с.
262. Бевза, Лебединець, Литвиненко. *Et caetera* (співавтори — Бевза П., Литвиненко О., Лебединець П., Іваненко С. та ін.): альбом. — Київ, 1996. — 120 с.
263. Прикмети рухомого світу // Бевза, Лебединець, Литвиненко. *Et caetera*: альбом. — Київ, 1996. — С. 9—11.
264. Сергій Кримський. Софійні символи буття (автор ідеї; спільно з П. Бевзою): Художній проект «TRANSITUS PLUS». — Київ: АДАСТРУМ, 2001. — 24 с.
265. Вражає рівень любові до Батьківщини і гордості за неї (співавтори — Середяк Л., Ковтонюк А., Фрейман Г., Вербицька П.) // Доба. — 2003. — № 1. — С. 19—22.
266. Петро Бевза (передмова, редагування, участь у художніх проєктах): альбом. — Київ: Софія-А, 2005. — С. 7, 88—91.
267. Мы постоянно опаздываем к будущему... // Бизнес. — 2007. — № 26. — С. 14—15.

268. «Пастух буття» і логомистецькі візії // Артанія. — 2007. — Ч. 1. — С. 30—31.

269. Одержимість полетом (Этот загадочный Хорхе Луис Борхес) // Знание. Понимание. Умение. — 2012. — № 4. — С. 338—342.

270. Україна: Погляд з неба (автор текстів): альбом. — Київ: ГО «Благодійний фонд Бориса Філатова», 2013. — 160 с.; іл. 99.

271. А Вас не впечатлили эти аплодисменты? // Літературна Україна. — 2014. — 20 березня. — № 12 (5541). — С. 10.

272. Обращение профессора Горбатенко // Современная Калмыкия. — 2014. — 15 марта. — № 1 (24). — С. 1, 3.

273. Дуновение вдохновения // Дмитрук Анастасия. Верните нам наше небо: сборник стихов. — Николаев, 2014. — С. 1—2.

274. Нас лякали війною і «чорним вороном» // Перемога одна на всіх. До 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), В. П. Горбатенко (заст. голови) та ін. — Київ: Юридична думка, 2015. — С. 198—206.

275. Все відбувається вперше (До осягнення творчості Петра Бевзи) // Петро Бевза. Йордань: каталог. — Київ: Фамільна друкарня huss, 2016. — С. 8—35.

РЕЦЕНЗІЇ

276. Рец.: Етнодержавознавство: утвердження нової парадигми національного поступу (співавтор — Козенюк А. І.) [Основи етнодержавознавства: підручник / за ред. Ю. І. Римаренка. — Київ: Либідь, 1997. — 656 с.] // Генеза. — 1997. — № 1 (5). — С. 234—235.

277. Рец.: Права людини: Історичне надбання й дороговказ для сьогодення (співавтор — Акуленко В. І.) // Людина і політика. — 2000. — № 5. — С. 89.

278. Рец.: Про віру і правду на перехресті закону і совісті (Роздуми з приводу нової книги В. Акуленка) (співавтор — Бушанський В.) [Акуленко В. І. На перехресті закону і совісті: нариси, памфлети, спогади. — Київ: Українська енциклопедія, 2001. — 456 с.] // Людина і політика. — 2002. — № 2 (20). — С. 156—159.

279. Рец.: Чи встанемо з лави запасних? [Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. — Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. — 488 с.] // Політичний менеджмент. — 2004. — № 3 (6). — С. 184—185.

280. Рец.: Ідея прав людини є магістральною [Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ: Юридична думка, 2007. — 424 с.] // Віче. — 2007. — № 15. — С. 35.

281. Рец.: Проблематика етнополітичної царини людського буття [Картунов О. В. Західні теорії етнічності, нації та націоналізму: навчальний посібник. — Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2007. — 192 с.] (співавтор — Майборода О.) // Політичний менеджмент. — 2007. — № 4. — С. 173—174.

282. Рец.: Рецензія на книгу [Шаповаленко М. В. Политическое развитие современных переходных обществ: теоретические подходы и основные тенденции: монография / Харьковский национальный ун-т внутренних дел. — Харьков: ХНУВД, 2007. — 340 с.] // Політологічний вісник: збірник наукових праць. — Київ: ІНТАС, 2007. — Вип. 28. — С. 288—290.

283. Рец.: Новий крок у розвитку сучасної політичної науки [Вільчинська І. Ю. Політична мотивація: основні наукові підходи та теорії: монографія. — Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2010. — 336 с.] // Держава і право. — 2010. — Вип. 49. — С. 795—796.

284. Рец.: Рецензія [Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз: монографія / за ред. проф. Ф. М. Рудича. — Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. — 456 с.] // Віче. — 2012. — № 19 (328). — С. 7.

285. Рец.: Історичний досвід функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування на Волині [Бортнікова А. В. Державна влада та місцеве самоврядування на Волині (кінець XIV — середина XVII): монографія. — Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. — 552 с.] // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 / відп. ред. О. В. Бабкіна. — Київ: Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2013. — Вип. 12. — С. 138—139.

286. Рец.: Вагомий внесок до теорії конституційного права України [Проблеми теорії конституційного права України / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ: Парламентське вид-во, 2013. — 616 с.] // Право України. — 2014. — № 1. — С. 375—378.

287. Рец.: Рецензія на монографію [Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. — 416 с.] // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. — 2016. — № 4. — С. 77—78.

УПОРЯДКУВАННЯ

288. Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Київ: Генеза, 1997. — 400 с.

289. Мироненко Олександр Миколайович: До 60-річчя від дня народження і 35-річчя наукової діяльності / упорядник і автор вступ. ст.

В. П. Горбатенко; відп. ред. Ю. І. Римаренко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 168 с.; з іл.

290. Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — Київ: Генеза, 2004. — 736 с.

291. Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної наукової конференції. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949—2009, Київ, 13 травня 2009 р. / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упорядник д. політ. н. В. П. Горбатенко. — Київ: Юридична думка, 2009. — 156 с., іл.

292. Бабкін Володимир Дмитрович: До 85-річчя від дня народження і 60-ліття науково-педагогічної діяльності / упорядник і автор вступ. ст. В. П. Горбатенко; бібліограф. покажчик склав Є. В. Ромінський; відп. ред. І. Б. Усенко. — Київ: Логос, 2009. — 68 с.

293. Флагман української юридичної науки. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / за ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ: Юридична думка, 2009. — 216 с., іл.

294. Державно-правові та суспільно-політичні перетворення в Україні: проблеми і перспективи: матеріали Спільного засідання учених рад Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Інституту історії України НАН України / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко; упорядник доктор політ. наук В. П. Горбатенко. — Київ: ТОВ «Юридична думка», 2010. — 104 с.

295. Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики: матеріали Наукової конференції до 20-ї річниці незалежності України, Київ, 21 червня 2011 р. / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упорядники: В. П. Горбатенко, І. О. Кресіна. — Київ: Юридична думка, 2011. — 336 с.

296. Анатолій Павлович Таранов. Вибрані праці. До 100-річчя від дня народження (керівник колективу упорядників) / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко. — Київ: Юридична думка, 2012. — 248 с.

297. Політичні партії і вибори в Україні: матеріали Міжнародного круглого столу за участю українських і польських науковців, Київ, 26 червня 2015 р. / наук. ред. І. О. Кресіна; упорядник В. П. Горбатенко. — Київ: Логос, 2016. — 219 с.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР, ЧЛЕН РЕДКОЛЕГІЙ

298. Ред. (наук. ред.): Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Київ: Генеза, 1997. — 400 с.

299. Ред. (за ред.): Політологія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 1998. — 368 с.

300. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 1: А—Г. — 1998. — 672 с.: іл.

301. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 2: Д—Й. — 1999. — 744 с.: іл.

302. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 3: К—М. — 2001. — 782 с.: іл.

303. Ред. (за ред.): Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. — 528 с.

304. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 4: Н—П. — 2002. — 720 с.: іл.

305. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / упорядники: В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко; відп. ред. В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко. — 2002. — 568 с.

306. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005.— Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда / упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, І. В. Музика, І. К. Омельченко; відп. ред. І. Б. Усенко. — 2002. — 592 с.

307. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самойленко; відп. ред. І. Б. Усенко. — 2003. — 584 с.

308. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 4: Конституційне (державне) право / упорядники: В. Ф. Погорілко, О. В. Батанов, В. Л. Федоренко; відп. ред. В. Ф. Погорілко. — 2003. — 600 с.

309. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 5: Поліцейське та адміністративне

право / упорядники: Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов, І. Б. Усенко; відп. ред. Ю. І. Римаренко, В. Б. Авер'янов. — 2003. — 600 с.

310. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 6: Цивільне право / упорядники: Я. М. Шевченко, І. Б. Усенко, Г. П. Тимченко, Т. І. Бондарук, С. Є. Морозова; відп. ред. Я. М. Шевченко. — 2003. — 584 с.

311. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 5: П—С. — 2003. — 736 с.: іл.

312. Ред. (відпов. секретар редкол., наук. ред.): Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 6: Т—Я. — 2004. — 768 с.: іл.

313. Ред. (за ред.): Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — Київ: Генеза, 2004. — 736 с.

314. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 7: Кримінальне право. Кримінальний процес / упорядники: О. М. Костенко, О. О. Кваша; відп. ред. О. М. Костенко. — 2004. — 616 с.

315. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 8: Міжнародне право / упорядники: В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. ред. В. Н. Денисов. — 2004. — 568 с.

316. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 9: Юридична наука радянської доби / упорядники: В. Б. Авер'янов, О. М. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Усенко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний. — 2004. — 848 с.

317. Ред. (чл. редкол.): Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002—2005. — Т. 10: Юридична наука незалежної України / упорядники: В. Ф. Погорілко, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко; відп. ред. Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко. — 2005. — 944 с.

318. Ред. (чл. редкол.): Політологічний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — Київ: МАУП, 2005. — 792 с.

319. Ред. (за ред.): Європейська інтеграція України: Політико-правові проблеми: монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2005. — 332 с.

320. Ред. (за ред.): Петро Бевза: альбом. — Київ: Софія-А, 2005. — 160 с.
321. Ред. (за ред.): Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти: монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2006. — 248 с.
322. Ред. (заступник голови редкол.): Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. — Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. — 992 с.
323. Ред. (чл. наукової ради видання): Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: кол. монографія / В. О. Антоненко, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов та ін.; за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. — Київ: Атіка, 2007. — 864 с.
324. Ред. (за ред.): Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 3-є вид., перероб. і доп. — Київ: ВЦ «Академія», 2006. — 568 с. — (Альма-матер).
325. Ред. (за ред.): Лекції з політології: навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. — 337 с.
326. Ред. (за ред.): Прикладна політологія: навчальний посібник / за ред. В. П. Горбатенка. — Київ: ВЦ «Академія», 2008. — 472 с. (Серія «Альма-матер»).
327. Ред. (чл. редкол.): Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. — Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. — 398 с.
328. Ред. (заступник голови редкол.): Флагман української юридичної науки. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / за ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2009. — 216 с., іл.
329. Ред. (співголова редкол.): Держава і право у світлі сучасної юридичної думки: збірник наукових праць на пошану академіка Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2010. — 456 с.
330. Ред. (відпов. ред.): Принципи верховенства права і законності: Проблеми реалізації в правотворенні та правозастосуванні: збірник матеріалів Круглого столу молодих учених, Київ, 18 травня 2010 р. / відп. ред. доктор політ. наук В. П. Горбатенко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. — 212 с.
331. Ред. (відпов. ред.): Засоби подолання кризових явищ у системі державного управління: світовий досвід і Україна : наук. записка / кол. авторів: Шемшученко Ю. С., Авер'янов В. Б., Кресіна І. О., Кукуруз О. В., Пухтецька А. А., Кубальський О. Н., Попик В. І.; відп. ред. В. П. Горбатенко. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — 68 с.
332. Ред. (відпов. ред.): Проблеми державотворення і правотворення в умовах модернізації України: збірник матеріалів Всеукраїнської

наукової конференції молодих вчених, присвяченої 20-й річниці незалежності України, Київ, 16 червня 2011 р. / відп. ред. доктор політ. наук В. П. Горбатенко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — 154 с.

333. Ред. (чл. редкол.): Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — Київ: Парламентське вид-во, 2011. — 808 с.

334. Ред. (відпов. ред.): Політико-правові стандарти ЄС і напрями вдосконалення моделі модернізації сучасної України: наук. зап. / відп. ред. В. П. Горбатенко. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — 108 с.

335. Ред. (заступник голови редкол.): Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. — 2-е вид., перероб. і доп. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. — 1020 с.

336. Ред. (чл. редкол.). Енциклопедія міжнародного права: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ: Академперіодика, 2014. — Т. 1: А—Д. — 920 с.

337. Ред. (заступник голови редкол.): Перемога одна на всіх. До 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), В. П. Горбатенко (заст. голови) та ін. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2015. — 256 с.

338. Ред. (чл. редкол.). Академік Борис Мусійович Бабій: До 100-річчя від дня народження / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (голова), І. Б. Усенко, Г. О. Мурашин та ін.; упорядники: І. Б. Усенко (керівник колективу), Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко та ін. — Київ: Олді плюс, 2016. — 178 с.

339. Ред. (відпов. ред.): Усенко Ігор Борисович: до 60-річчя від дня народження і 35-ліття науково-педагогічної діяльності / упорядники: Т. І. Бондарук, Є. В. Ромінський; відп. ред. Т. І. Бондарук, В. П. Горбатенко. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. — 96 с.

ЧЛЕНСТВО У РЕДАКЦІЙНИХ КОЛЕГІЯХ ПЕРІОДИЧНИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ

1. «Studia Politologica Ucraino-Polona» (Україна — Польща), співредактор.
2. «Суспільно-політичні процеси», заступник головного редактора.
3. «Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв».
4. «Генеза».
5. «Держава і право».
6. «Людина і політика».

7. «Молода нація».
8. «Нова парадигма».
9. «Політика: історія і сучасність».
10. «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін».
11. «Політологічний вісник».
12. «Політологічні та соціологічні студії».
13. «Правова держава».
14. «Проблеми філософії права».
15. «Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї».
16. «PolitBook» (Російська Федерація).
17. «Youth World Politic» (Російська Федерація).

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО В. П. ГОРБАТЕНКА ТА РЕЦЕНЗІЇ НА ЙОГО ПРАЦІ

1. Федоров И. Под парусом по Енисею // Южная правда. — 1980. — 01 ноября.
2. Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 1920—1995. Історичний нарис. — Київ, 1995. — С. 126—127.
3. Риси́ч Й. Перший енциклопедичний словник з політології // Право України. — 1998. — № 8. — С. 124—126.
4. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Наукові досягнення за 50 років (1949—1999) / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. — Київ: Ін Юре, 1999. — С. 164, 329, 333.
5. Кресіна І. О. Нова концепція політико-правового розвитку України // Держава і право: збірник наукових праць. — Київ, 1999. — Вип. 3. — С. 291—292.
6. Катаєв С. Концепція модернізації в сучасному українському суспільствознавстві // Людина і політика. — 2000. — № 1. — С. 75—76.
7. Погорілко В. Актуальні проблеми демократії, управління і бюрократії в Україні // Право України. — 2001. — № 9. — С. 124—125.
8. Нижник Н., Крупчан О. Проблеми управління — кризь призму демократії і права // Віче. — 2001. — № 12. — С. 148—151.
9. Зяблюк М. П. Горбатенко Володимир Павлович // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — Т. 6: Т—Я. — 2004. — С. 558.
10. Указ Президента України «Про присудження Державних премій України в галузі науки і техніки 2004 року» від 09 грудня 2004 р. № 1458/2004 // Урядовий кур'єр. — 2004. — 14 грудня.

11. Вітаємо лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки // Часопис Київського університету права. — 2005. — № 1. — С. 131—132.
12. Горбатенко Володимир Павлович // Професори Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Біографічний довідник 1997—2005 рр. / упорядники: В. П. Бех, Г. І. Волинка; за ред. академіка В. П. Андрущенка. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. — С. 73—74.
13. Про присудження Державної премії України в галузі науки і техніки 2004 року // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. — Вип. 16. — С. 3—4.
14. У МОН нагороджували лауреатів державних премій у галузі науки і техніки // Освіта України. — 2005. — 04 листопада.
15. Горбатенко Володимир Павлович // Політологічний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — Київ: МАУП, 2005. — С. 150—151.
16. Багмет М., Іванов М. Другий з'їзд політологів України // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2005. — Вип. 7. — С. 455, 458.
17. Горбатенко Володимир Павлович // Вчені Академії наук вищої школи України / за заг. ред. академіка М. І. Дубини. — Харків: НТУ «ХП», 2005. — С. 62—63.
18. Пархоменко Н. М. Наукова діяльність інституту в 2005 році // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. — Вип. 17. — С. 485—489.
19. Рябчий І. Підручники — брама у світ // Книжковий клуб плюс. — 2006. — № 9. — С. 35.
20. Волошин О. Государство только начинается // Эксперт. — 2006. — 23—29 октября. — № 41. — С. 65—69.
21. Рудич Ф. Основи політичного прогнозування // Віче. — 2006. — № 21—22. — С. 40.
22. Смолянюк В. Панорамне бачення перспектив розвитку // Політичний менеджмент. — 2006. — № 4. — С. 189—190.
23. Скороход О. Нагальні виклики від «Юридичних читань» // Юридична газета. — 2007. — № 18—19. — 10 травня.
24. Третє юридичні читання // Педагогічні кадри. — 2007. — № 6.
25. Бушанський В. Досвід реанімації сенсів // Віче. — 2007. — № 11. — С. 10—11.
26. Ювілей політолога, правознавця і педагога Володимира Павловича Горбатенка // Часопис Київського університету права. — 2007. — № 2. — С. 164—165.
27. Кутуев П. Спільнота ритуалу модернізації: від логосу до культу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 3. — С. 106—127.

28. Усенко І. Б. Горбатенко Володимир Павлович // Енциклопедія Сучасної України / Співгол. ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, О. М. Романів; відп. секр. ред. кол. М. Г. Железняк. — Т. 6: Го—Гю. — Київ: Поліграфкнига, 2006. — С. 182.

29. Конституційні засади організації державної влади: теорія і практика // Голос України. — 2008. — 09 квітня.

30. Лауреати Золотої медалі ім. В. М. Вернадського та премій імені видатних учених України Національної академії наук України 2007 року / укладач В. О. Цибань. — Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2008. — С. 28.

31. Пилипчук Д. Сонет про майбутнє // Терни: Сонети / худ. оформлення В. Мітченка. — Київ: Генеза, 2008. — С. 21.

32. На капітанском мостике // Шемшученко Ю. С. Сквозь призму времени. — Киев: Изд-во «Юридична думка», 2008. — С. 135, 140.

33. Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України працівників Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України» // Урядовий кур'єр. — 2009. — 03 червня.

34. Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної наукової конференції. До 60-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949—2009, Київ, 13 травня 2009 р. / за ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упорядник д. політ. н. В. П. Горбатенко. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2009. — С. 82, 147.

35. Наукові школи НПУ імені М. П. Драгоманова / укладачі: Г. І. Волинка, О. С. Падалка, Л. Л. Макаренко; за заг. ред. В. П. Андрущенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 42—44.

36. Професори Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: біобібліографічний довідник. 1944—2009 рр. / укладачі: Г. І. Волинка, О. С. Падалка, Л. Л. Макаренко; за заг. ред. В. П. Андрущенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 143—144.

37. Смолянук В. Ф. Між минулим і майбутнім (Знайомство з новим навчальним посібником для юристів і політологів) // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. — Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. — Вип. 3. — С. 196—198.

38. Бабкін В. Д. Настільна книга майбутнього юриста (до виходу в світ навчального посібника з «Історії вчень про державу і право») // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. — Вип. 21. — С. 613—614.

39. Мистецтво доквілля. Україна 1989—2010: альбом / за ред. Петра Бевзи та Ганни Гідори. — Київ: Софія-А, 2010. — С. 37, 42, 46—47, 96.

40. Потапенко Н. А. Правова свідомість: усі спектри впливу // Освіта. — 2011. — 08—15 червня.

41. Варзар І. М. За «круглим столом» — фундатори наукових шкіл і теоретичних концепцій // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. — Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. — Вип. 5. — С. 134.

42. Кукуруз О. В. Українсько-польські відносини: повернення наукової спадщини В'ячеслава Липинського // Правова держава: зб. наук. праць. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — Вип. 22. — С. 586—589.

43. Нагребельна Н. «Ми сьогодні ще не досіли до постаті В'ячеслава Липинського» — Володимир Горбатенко // Газета польська. — 2011. — № 49 (381). — 03 грудня.

44. Конституційна законність як характеристика правової держави // Віче. — 2012. — № 12. — С. 1.

45. Кукуруз О. В. Українсько-польські відносини: сучасна інтерпретація наукової спадщини В'ячеслава Липинського // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. — Вип. 23. — С. 662—663.

46. Академія наук вищої освіти України. — Київ: ТОВ «Брама — V», 2012. — С. 29, 184.

47. Інститут політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Бібліографічний покажчик (1992—2012 рр.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова: Інститут політології та права, Наукова бібліотека. — Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. — С. 225—227.

48. Кукуруз О. В. Українсько-польські відносини: проблеми політичної консолідації в сучасній Європі // Правова держава: зб. наук. праць. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — 2013. — Вип. 24. — С. 557—558.

49. До 65-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949—2014 // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Вид-во «Юридична думка», 2014. — Вип. 25. — С. 3—4, 16, кольорова фотовклейка.

50. Кукуруз О. В. Консерватизм і геополітичні стратегії у Центральній і Східній Європі // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. — Вип. 65. — С. 403—405.

51. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова: 180 років. — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. — С. 30—31.

52. Рудницький С. В. VI Міжнародний науковий семінар пам'яті Вячеслава Липинського «Консерватизм і громадянська участь у суспільно-політичному житті Центральної і Східної Європи» (Київ—Житомир—Луцьк—Краків) // Правова держава. Щорічник наукових праць. — Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. — Вип. 26. — С. 667—669.

53. Кукуруз О. В. Українські та польські науковці про геополітичні виклики сьогодення та європейську безпеку // Правова держава: зб. наук. праць. — Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. — Вип. 27. — С. 636 — 638.

ГОРБАТЕНКО
ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ:
*до 60-річчя від дня народження
і 30-ліття науково-педагогічної діяльності*

Редактор Г. Т. Сенькович
Коректор Т. А. Дічевська
Комп'ютерна верстка Є. М. Байдюка

Формат 60 x 84/16. Ум. друк. арк. 8,37. Зам.

Видавничий центр «Академія»,
04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38–44.
Тел./факс: (044) 483-19-24; 456-84-63.
E-mail: academia.book@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 555 від 03.08.2001 р.

Друкарня «Рута»
32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Князів Коріатовичів, буд. 11.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4060 від 29.04.2011 р.